

Научна конференция „Тероризъм, медии, сигурност”

19 Ноември 2007

Заседателна зала на Библиотеката, НБУ

Организатор: Департамент „Масови комуникации”

Ръководител на конференцията: проф. Толя Стоицова, д.н.

Координатор: Андрей Велчев, студент 4 курс, журналистика

Самоубийствен тероризъм: Дефиниция и категории на анализа

Доц. д-р Татяна Дронзина,
Център за изследване на политики на сигурност
СУ "Св. Кл. Охридски"

В доклада се прави опит да се очертаят основните предизвикателства пред определянето, анализа и оценката на самоубийствения тероризъм. Той се състои от две части: първата аргументира важността на проблема, който все повече се възприема като едно от най-зрелищните предизвикателства пред сигурността, а втората маркира основните тенденции в дефинирането му и предлага работно определение. В доклада се поставят на внимание и редица спорни въпроси като: могат ли да се окачествят самоубийствени атаки срещу полицейски сили на противника във военно и невоенно време като теорористични? В условията на така наречените „нови войни”, самоубийствените атаки могат ли да се смятат ли за терористични? Каква е ролята на възприятията и възможно ли е да се преодолее разликата тях така, че да бъде изработено единно определение на този феномен? Какви са факторите, които го пораждаат и подхранват? И най-сетне, в съвременните форми на въоръжено противопоставяне, където няма ясна демаркационна линия и точно определен противник, какви стратегии могат да доведат до неговото ограничаване и контрол?

В доклада се прави опит да се очертаят основните предизвикателства пред определянето, анализа и оценката на самоубийствения тероризъм. Материалът включва две части: първата аргументира важността на проблема, който все повече се възприема като едно от най-зрелищните предизвикателства пред сигурността, а втората маркира основните тенденции в дефинирането му и предлага работно определение.

Актуалност на проблема

Като една от новите заплахи за сигурността, самоубийственият тероризъм е предмет на нарастващ академичен и политически интерес. За това допринасят редица фактори, един от които е утвърждаващото се разбиране, че този вид тероризъм променя основно визията за националната и международната сигурност доказвайки, че днес масовото унищожение е напълно възможно и без притежаване на оръжия за масово унищожение и че самото понятие за тях трябва да бъде дълбоко преосмислено. Без да разполагат с високи технологии и скъпоструващи ресурси, организации, способни да

мотивират няколко десетки мъже и жени да жертват живота си доброволно и съзнателно, причинявайки смъртта на други човешки същества, се утвърждават като ефективни актьори на сцената на вътрешните и международните отношения; актьори, които не само привличат вниманието на общественото мнение, но и влияят забележимо на процеса на вземане на политически решения. Готовността на терористите самоубийци да се разделят със собствения живот, отнемайки живота на други е напълно достатъчна, за да превърне обикновени самолети на гражданската авиация в оръжие за масово унищожение с огромен деструктивен ефект: атаките срещу Световния търговски център и Пентагона отнемат живота на 5000 души, а силата на удара срещу кулите-близнаци се равнява на силата на експлозия на конвенционална бомба с 400 000 паунда тротилов еквивалент, колкото е мощността (0,2 килотона) на първата неуспешна ядрена бомба, взривена в Тринити, Аламо Гордо. Самоубийствените атаки налагат преосмисляне на концепцията за сигурността и защото формират ситуация без ясна демаркационна линия и идентифициран противник, в която практически всяка точка може да стане обект на нападение.

Географията на самоубийствения тероризъм традиционно обхваща Средния изток, Южна и Централна Азия. Като се има предвид една от основните му особености, а именно, че страната на произхода не съвпада задължително със страната на извършването на акта, под „география на самоубийствения тероризъм“ тук ще се разбира зоната, съставена както от страната на произхода, така и от страната на осъществяване на самоубийствената атака. В този смисъл географията на самоубийствения тероризъм обхваща, освен посочените райони, още Африка, Латинска Америка, САЩ и Западна Европа и практически може да включи всяка точка от света. От началото на 80-те години до края на 2005 година, самоубийствени атаки са били осъществявани в Афганистан, Аржентина, Великобритания, Египет, Индия, Индонезия, Ирак, Израел, Кения, Ливан, Мароко, Пакистан, Русия, Саудитска Арабия, Шри Ланка, Тунис, Танзания, Турция, Хърватска, САЩ, Узбекистан, Западния бряг и ивицата Газа, Йемен.¹

Съществуват спорове относно броя на организациите, които използват самоубийствен тероризъм. Това се дължи от една страна, на тяхната динамична природа (сливане, обединение, изчезване), а от друга - на технически трудности,

---

¹ Използвани са данни от Gunaratna, Roham. Suicide Terrorism: A Global Threat. Janes Intelligence Review, April 2000; Reuter, Christoph, My life as a Weapon: A Modern History of Suicide Bombing, Princeton, NJ, Princeton University Press, 2004, Bloom, Mia, Dying to Kill: The Global Phenomenon of Suicide Terrorism. NY, Columbia University Press, 2005

свързани с факта, че при извършването на терористичен акт обикновено поемащите отговорност винаги са повече от един. Освен това, идентифицирани са самоубийствени терористични актове осъществени от лица, които не членуват в организации, което поражда трудности при идентифициране на точните извършители. На посочената по-долу таблица се намират имената на организациите, които към 2000 година практикуват самоубийствен тероризъм, заедно с обозначаването на страната, където са извършени атаките и техния брой:

*Организации, практикуващи самоубийствен тероризъм и брой самоубийствени атаки
(1980-2000)*

Организация	Страна	Брой
Тамилски тигри	Шри Ланка и Индия	168
Хисбулла и просирийски групировки	Ливан, Кулейт и Аржентина	52
Хамас	Израел	22
Кюрдска работническа партия	Турция	15
Палестински ислямски джихад	израел	8
Ал Кайда	Източна Африка	2
Египетски ислямски джихад	Хърватска	1
Ислямска група	Пакистан	1
Барбар Кхалса Интернешанъл	Индия	1
Въоръжена ислямска група	Алжир	1

Източник: Radu, Michael. Terrorism after the cold war: trends and challenges. 2002. Published in Elsevier, Science Limited on behalf of Foreign Policy Research Institute. (279), по данни на Jane's

По различни данни, към 2006 година поне 13 религиозни и светски терористични групи използват самоубийствен тероризъм като тактиката срещу собствените или чуждите правителства. Тези организации са както следва: Ислямското съпротивително движение Хамас и Палестински ислямски джихад (Окупираните територии), Народен Форнт за освобождение на Палестина и Бригадите Мъченици от Ал Акса, (Палестина); Хисбулла (Ливан), Египетски ислямски джихад и Ислямска група (Египет), Въоръжена ислямска група (Алжир), Barbar Khalsa International (Индия), Тамилските тигри за освобождение на Еллам (Шри Ланка); Кюрдската работническа партия (Турция), чеченската съпротива и международната мрежа на Ал

Кайда. Според други данни броят им варира от 10 до 17,² като Laqueur сочи цифрата 16.³

Самоубийствените атаки са най-леталния вид тероризъм. Съгласно доклада „Терористични и самоубийствени атаки“ изготвен през 2003 година за Конгреса на САЩ, те съставляват 3% от всички терористични мисии, но са причинили почти половината от всички загуби (смъртни случаи).⁴ В периода 2000 – 2003 година са извършени около 300 самоубийствени нападения, които са довели до смъртта на 5700 души в 17 страни, като броят на ранените се изчислява с хиляди.⁵ Третият фактор, който определя интереса към самоубийствените атентати е обстоятелството, че бележат тенденция към нарастване - през 2003 година са осъществени 98 самоубийствени мисии, което е повече от всяка друга от предишните години. На четвърто място следва да се подчертае, че самоубийственият тероризъм се разгръща с най-голяма сила там, където се изразходват най-много средства за военно справяне с него - повече от самоубийствените атаки през 2003 година се осъществяват в Ирак, въпреки размера на американското военно присъствие там, и въпреки отсъствието на културни предпоставки и скорошни исторически прецеденти.⁶ Независимо от значителния бюджет за борба срещу тероризма (165 милиарда долара), десетте атентатори самоубийци за първите три месеца на 2004 година в Ирак отнеха живота на над 400 човека и раниха стотици други; това са най-големите загуби причинявани някога в рамките на тридесет и един последователни календарни дни.⁷ На пето място трябва да се изстъкне все по-целенасоченият характер на самоубийствените атаки и все по-утвърждащата се представа за тях като наказание или възмездие. Тази идея има силно въздействие върху общественото мнение и неговата подкрепа или липса на подкрепа за определени политики; основателна или не, тя го прави „най-дестабилизиращата политически и изтощаващата психически форма на тероризъм“. През първите три месеца на 2004 година 26 успешни самоубийствени атаки поразяват мишени в шест страни – съюзници

---

² Schweitzer Y. Suicide Bombing: The Ultimate Weapon? 2002, 7 August. Available from: <http://www.ict.org.il/articles/articledet.cfm?articleid=373>. Last visited on 23.01.2005; Zedalis D.D. Female suicide bombers. 2004. Available from: <http://www.carlisle.army.mil/ssi/pdf/00373.pdf>. Last visited on 23.01.2005.

³ Laqueur Walter. 2003. La guerra sin fin. Ediciones Destino. Madrid 125

⁴ Cronin, Kurth. Terrorist and Suicide Attacks. CRS Report for Congress, RL32059, August, 28, 2003. www.fas.org/irp/RL32058.pdf

⁵ Attran, Scott. Individual Facotors in Suicide Terrorism. Science, April 2, 2004, pp. 47-49, www.sciencemag.org/cgi/data/304/5667/47/DC1/1

⁶ Последните самоубийствени атентати на тероторията на страната датират от 13 век, а тяхното авторство принадлежи на assassins.

⁷ Attran, Scott. Individual Facotors in Suicide Terrorism. Science, April 2, 2004, pp. 47-49, www.sciencemag.org/cgi/data/304/5667/47/DC1/1

на НАТО, като 2 атаки се провеждат в Афганистан, 10 - в Ирак, 8 - в Израел, 1 - в Турция, а поне 5 женски самоубийствени атаки са организирани в Узбекистан (данните за тази страна не могат да се смятат за сигурни, тъй като не могат да бъдат надеждно проверени). На следващо място, самоубийствените атаки се очертават като ефективно оръжие, което влияе на процеса на вземане на решение във вътрешен и международен план. Актите организирани от Хисбулла през 1983 година водят до изтегляне на американския и френския контингент от Ливан; чрез нарастващи по брой и интензивност самоубийствени мисии Хамас и Палестински ислямски джихад успешно подкопават мирния процес, основа на който е Междинното споразумение от Осло и се противопоставят на нарастващото влияние на ООП като лидер на процеса; самоубийствените атаки на Организацията за освобождение на Елам допринасят за утвърждаване на тамилската автономия; самоубийствените нападения през пролетта на 2003 година в Саудитска Арабия драстично намаляват военното и гражданското присъствие на САЩ в страната; атентатът в Мадрид от 11 март оказва решително влияние върху изхода на изборите, въпреки че терористичният аспект е разделен във времето от самоубийствения. Самоубийствените атентати се утвърждават като опасно предизвикателство през сигурността и поради факта, че се радват на нарастваща популярност и подкрепа. Според данни от изследване на Pew Research Center проведено през 2004 година, около половината от пакистанците, както и значителна част от населението на мюсюлмански страни, смятани традиционно за умерени (например Мароко и Йордания), ги подкрепят като начин за противопоставяне на военната интервенция на САЩ в Ирак и на израелската в Палестина.⁸ Изследване, проведено в Окупираните територии през 2001 година сред 1348 респонденти показва, че 53% от анкетираните се противопоставят на използването на тероризма за политически цели⁹, но в същото време 62% смятат, че самоубийствените атаки допринасят повече за правата на палестинците отколкото всички дипломатически усилия; същото мнозинство се противопоставя на „войната срещу тероризма даже ако тя бъде подкрепена от ООН“. Не по-малко от 82% изразяват подкрепа за атаки срещу израелски цели и вярват, че самоубийствени атаки срещу израелски цивилни не трябва да бъдат окачествявани като тероризъм, като подкрепата за политическото насилие не се

---

⁸ The Pew Research Center for People and Press. An Year After Iraq: Mistrust of America in Europe Even Higher, Muslim Anger Persist. March, 16, 2004, <http://people-press.org/reports/display.php3?ReportID=2006>

⁹ Krueger, Alan and Jitka Malechkova. 2002. Education, Poverty, Political Violence and Terrorism: Is there a Casual Connection? NBER Working Paper N9047, Cambridge, MA < National Bureau of Economic Research.

корелира позитивно нито с образователния, нито с професионалния статус на респондентите.¹⁰ Нарастването на интереса към самоубийствения тероризъм и дискусиата за начините на справяне с него привлича вниманието и защото традиционните инструменти, познати от епохата на студената война като съдържането, не са ефективни. Класическата парадигма на ядреното противопоставяне, основана на разбирането, че съдържането ще бъде успешно докато страните вярват, че цената на война е сигурно взаимно изстребление, не са ефективни в случая на глобалния тероризъм. Не би трябвало да се пропуска и друго обстоятелство, което провокира интереса към изследването на самоубийствения тероризъм - с пълното си пренебрежение към човешкия живот, който е основна ценност във всички известни култури, той прави невъзможен всеки предполагаем диалог. Освен това, по думите на Ezio Vonsignore, “в по-широк, политически смисъл (ако тази дума може въобще да бъде полезна в подобен контекст), терористите самоубийци изцяло разрушават традиционния баланс между егоистичния интерес и страхът от смъртта, върху които властта при всички държави или други форми на управление, независимо от своята природа и религията, се основава. Управляемостта е възможна само ако аспирациите на субектите и техните желания са ограничени от страха от официални репресивни мерки, последната от които е физическото елиминиране.”¹¹ Най-сетне, интересът към изследването на самоубийствения тероризъм се провокира и от факта, че неговата превенция, въпреки че не е невъможна, е доста трудна поради факта, че извършителите обикновено са добре интегрирани в своите общности, мобилни са и като правило могат да изберат подходящият момент за осъществяване на акцията така, че да причинят най-големи поражения и най-голям брой човешки жертви.¹² Според Bruce Hoffman, терористите самоубийци са гъвкави и креативни в осъществяването на своите мисии. Неговото заключение е, че защитата срещу човек, който е решил да се самодетонира е много по-трудна отколкото срещу взривно устройство с часовников механизъм заложено на многолюдно място, тъй като тази „човешка оръжейна система” може да промени в последната минута намеренията и плановете си и така да преодолее мерките за сигурност.¹³ Самоубийствените операции са по-прости и лесни за осъществяване от всеки друг вид тъй като при тях не стои основният въпрос,

---

¹⁰ Harrison, Mark. An Economist looks at suicide terrorism, Draft 20 January 2004, p. 1.

¹¹ Vonsignore, Ezio. Of Terrorists and Suicides. Military Technology 10/2007

¹² Almog Doron. Cumulative deterrence and war on terrorism. Winter-Spring 2004. copyright Doron

Almog

¹³ Hoffman, Bruce. The logic of Suicide Terrorism. The Atlantic.com

<http://www.theatlantic.com/doc/200306/hoffman>

определящ успеха на всяко въоръжено действие: изтеглянето на извършителя, и поради това са много по-евтини. Цената на операция с участието на един човек рядко надвишава 150 долара;¹⁴ според изчисления на експерти, разходите по операцията за взривяването на бомба в Международния търговски център през 1993 година, при която бяха убити 6 човека и причинени половин милиард долара щети, възлизат на 3000 долара¹⁵; отново според експертно мнение, тя щеше да поевтинее в пъти, ако беше избрана тактиката на самоубийствената атака.

Състояние на академичния дебат

С понятието *самоубийствен тероризъм* се обозначава широка гама от насилствени действия свързани с едновременното отнемане на собствения и чуждия живот. В академичния дебат съществуват различни определения, които повече или по-малко се радват на консенсус за това какво е *самоубийственият* тероризъм, но страдат от дълбоки противоречия в опита си да дефинират самоубийствения *тероризъм*. Според Scott Atran този вид терористично действие се характеризира с преднамерено използване на саморазрушаващи се човешки същества против не бойци – в общия случай – срещу гражданско население - за да се постигне политическа промяна. По негово мнение, въпреки че самоубийствената атака цели физическо унищожаване на първоначално набелязаната мишена, тя се използва най-вече като оръжие за психологическа война, насочено към по-широка аудитория. Основна мишена не са убитите и засегнатите от нападението, а неговите свидетели: „собствените информационни средства на врага разширяват ефекта на атаката в посока към населението.” „Чрез индоктриниране и обучение, и под ръководството на харизматични лидери, самоподдържащи се самоубийствени ядра канализират прекомерни религиозни или политически чувства на хората в емоционално свързана група чрез фиктивно родство, които по свое желание избират да умрат зрелищно един за друг и за онова, което се възприема като общо благо за облекчаване на политическите и социалните реалности на общността”.¹⁶ По мнението на Rohan Guanaratna самоубийственият тероризъм може да бъде дефиниран най-широко като готовност да се пожертва собствения живот в опита да се разруши една мишена за да се постигне определена

¹⁴ Hoffman, Bruce. The logic of Suicide Terrorism. The Atlantic.com
<http://www.theatlantic.com/doc/200306/hoffman>

¹⁵ Bergen Peter. The Bin Laden Trial: what did we learned. In Studies in Conflict & Terrorism, 25, pp. 429-434

¹⁶ Scott Atran. Genesis of the suicide terrorism. In Review Social science, 7 March 2003, vol. 29, science, www.sciencemag.org, посетена за последен път на 10 май 2006 година

политическа цел: „целта на психологически и физически тренираният за война терорист е да умре докато унищожава мишените на врага.”¹⁷ Според Hoffman, самоубийственият тероризъм е акт който „въвежда заслужаваща внимание особеност в генерализираната система на обмена”; той „цели да радикализира света чрез жертва, докато системата цели да реализира света чрез сила.” Според него актовете на самоубийствен тероризъм, особено когато актьорът приема своята собствена смърт като даденост, отправят предизвикателство пред нашето понятие за човешка рационалност като такава.”¹⁸ На свой ред, Schweitzer определя самоубийствения тероризъм като политически мотивирано насилствено нападение извършено от самосъзнателен индивид (или индивиди) които активно и целенасочено причиняват своята собствена смърт чрез взривяване заедно с избраната мишена. Сигурната смърт на извършителя е предусловие за успеха на неговата мисия.¹⁹ Самият извършител, в съответствие с преобладаващите обстоятелства, избира времето и мястото да осъществи експлозията така, че тя да причини максимални жертви. Определянето на терористичната атака като самоубийствена зависи преди всичко от това дали извършителят е загинал. Неговата смърт е ключова за успеха на атаката; той е информиран предварително за това. Този аспект подчертава и Mia Bloom, според която самоубийственият тероризъм може да бъде определен като насилствена, политически мотивирана атака, преднамерено осъществявана в състояние на яснота от страна на субекта който се самовзривява заедно с избраната цел, като предварително обмислената смърт е предусловие за успеха на атаката.²⁰ Според специализираната в областта на сигурността организация Jane’s самоубийственият тероризъм е готовността да се пожертва собствения живот в процеса на разрушаване или в опита да се разруши дадена мишена, за да се постигне напредък по пътя към някаква политическа цел. Целта на психологически и физически тренираните терористи е да умрат като разрушат вражеската мишена.²¹ Както може да се види, въпросът за мишената е ключов и при определянето на самоубийствения тероризъм; при някои от посочените определения тя не се специфицира; при други е определена като граждански населения или съоръжения, а според трети всеки

¹⁷ Rohan Guanaratna. Suicide terrorism: a global threat. Jane’s Intelligence review, 20, October 2000, http://www.janes.com/security/international_security/news/usscole/iir001020_1_n.shtml, посетена за последен път на 10 май 2006 година

¹⁸ Bruce Hoffman, The logic of the suicide terrorism. The Atlantic Monthly, June, 2003. p. 5.

¹⁹ Yoram Schweitzer. Suicide terrorism: development and characteristics.

A lecture delivers in the international conference on countering suicide terrorism at International policy institute for counter-terrorism, Herzeliya, Israel, February 2000

²⁰ Bloom, Mia. 2005. Dying To Kill: The Allure of Suicide Terror. P. 76, University of Colombia Press.

²¹ Suicide terrorism: a global threat.

http://www.janes.com/security/international_security/news/usscole/jir001020_1_n.shtml

самоубийствен акт, в това число и срещу военни мишени, следва да бъде окачествяван като терористичен: „Самоубийствен тероризъм е акт на самодетониране при който се прави опит да се убие (разруши) или нарани (увреди) дадена мишена. Мишената може да бъде военна, цивилна, или военна и цивилна едновременно. Като цяло, убийството и физическата деструкция е по-маловажна от генерираният от акта терор.”²² В този текст е възприет последният, трети възглед, с уговорката, че самоубийствени актове срещу военни лица или съоръжения в ситуация на гражданска война или чуждестранна окупация няма да бъдат разглеждани като актове на самоубийствен тероризъм.

Прегледът на изброените позиции разкрива няколко общи елемента. Най-напред, всички приемат, че при самоубийствения тероризъм, смъртта на извършителя е предусловие за успеха на операцията; второ, че собственото унищожение е съзнателен, отговорен и информиран избор; и трето, че мисията е насочена срещу цивилни лица или обекти, или срещу военни обекти в ситуация на необявяване на война. На основа на тези общи елементи и в съгласие с моето виждане за *тероризъм*, тук се предлага следната дефиниция: самоубийственият тероризъм е преднамерено насилие, насочено към граждански лица или обекти, или към военни лица и съоръжения в невоенно време, целящо модифициране на поведението в желаната насока на мишена, по-широка от непосредствената, при което смъртта на извършителя е предусловия за успеха на операцията, а собственото унищожение е съзнателен, отговорен и информиран избор.

Дискусия

Изработването на определение е необходима предпоставка за анализа и оценката на самоубийствения тероризъм като едно от най-сериозните предизвикателства към сигурността, въпреки че допринася повече за идентифициране на неговите прояви и по-малко за разбирането и обяснението му. Остават редица спорни въпроси, които накратко могат да се резюмират по следния начин: могат ли да се окачествят самоубийствени атаки срещу полицейски сили на противника във военно и невоенно време като теорористични? В условията на така наречените „нови войни”, които се отличават от класическото разбиране за войната, самоубийствените атаки ще се смятат ли за терористични? Каква е ролята на възприятията в определянето на даден самоубийствен акт като терористичен или респективно, като военен, и възможно ли е да се преодолее разликата във възприятията така, че да бъде изработено единно

---

²² Bunker, Robert and John Sullivan. Suicide Bombings in Operation Iraqi Freedom. Military Review, January – February 2005, pp. 69-79

определение на този феномен? Какви са факторите, които го пораждаат и подхранват? И най-сетне, в съвременните форми на въоръжено противопоставяне, където няма ясна демаркационна линия и точно определен противник, какви стратегии могат да доведат до неговото ограничаване и контрол?

Тероризъм без медии не е тероризъм

**Проф. Владимир Михайлов, д.н.
Департамент „Масови комуникации“
Нов български университет**

Първият български журналист, обесен за тероризъм, е увиснал на бесилото в двора на Черната джамия в София на 15 юли 1892 г. Оттогава нещата са променени коренно – журналистите се оказаха по-полезни не като терористи, а като хора, които отразяват тероризма. Защото отразяването на терористичния акт в съвременния свят доби далече по-голямо значение в терористичната стратегия, отколкото извършването на самия акт.

Докладът ще разгледа парламента проблеми на взаимоотношенията между медии и тероризъм и има ли полезен ход в тази ситуация за развитите и просветени общества.

Първият български журналист, обесен за тероризъм, е увиснал на бесилото в двора на Черната джамия в София на 15 юли 1892 г. Става дума за известния журналист, писател и общественик Светослав Миларов (псевдоним на Светослав Сапунов), който след два опита за покушение срещу княз Фердинанд е обвинен по косвени доказателства за убийството на министър Христо Белчев. Всъщност, покушението е срещу министър-председателя Стефан Стамболов, който се възползвал от случая да си разчисти сметките със своите противници-русофили. А Светослав Миларов е между завърналите се от Русия емигранти, има вече биография на атентатор и става удобна изкупителна жертва.

От това време много вода е изтекла и нещата днес са коренно променени. Журналистите се оказаха по-полезни не като терористи, а като хора, които отразяват тероризма. Защото отразяването в медиите на един терористичен акт в съвременния свят доби далече по-голямо значение в изработването на една терористична стратегия, отколкото извършването на самия акт.

Бил Ладен, Ал Кайда и самоубийствените атентати се нуждаят от колкото може по-широка публичност. Иначе остават без въздух. Затова терористичните актове се планират да се извършват на място и по време, когато могат да попаднат в каналите на средствата за масова комуникация. А и самите журналисти услужливо се притичват по най-бързия начин на подобно събитие, за да си осигурят максимален брой читатели,

слушатели и зрители. За тях, колкото нехуманно и грозно да звучи, това си е един добър бизнес.

В програмната реч на Джордж Буш за Близкия изток от 24 юни 2002 г. има симптоматичен за тезата на моя доклад пасаж: „Нациите или са с нас, или са срещу нас във войната срещу тероризма. За да се счита, че са на страната на мира, нациите трябва да действат. Всеки лидер, който действително се е посветил на мира, ще сложи край на подстрекателствата към насилие в официалните медии и публично ще осъди самоубийствените атентати”.

Мисля си, като продължение на призива на президента Буш, дали не е възможно по някакъв начин да забраним отразяването на терора във вестници, списания, радио, телевизия, Интернет. Защото, каквото и да говорим, медиите направиха от самоубийците-атентатори в Израел, Ирак или Съединените щати „герои” на нашето време. А по всичко личи, че и те разчитат изключително много на медийната популярност за своите действия. Логичното решение би било – няма място за терора в медиите, няма тероризъм!

Проблемът, от друга страна, пред една такава забранителна стъпка (не коментирам техническата ѝ изпълнимост в съвременния дигитален свят) не е толкова в нейната възможност или невъзможност, а доколко са виновни медиите, за да ги наказваме. Обективно погледнато, те не създават събития, а само ги отразяват. Следователно, далече по-голяма вина има световната обществена действителност, породила условията за тероризъм. Да забраним обаче „четвъртия свят”, който по определението на Мануел Кастелс е свързан с глобалната престъпна политика и икономика, явно не е реално.

Този „четвърти свят” буквално се подиграва с разумното и общо взето доверчиво към медийните послания човечество. Нещо повече, тероризмът като че ли се е превърнал в трагична форма на аудиовизуален шоубизнес. Той, тероризмът, диктува нови правила за подреждане на телевизионните новини, той съзнателно и много добре подготвено манипулира вестникарската и аудиовизуалната медийна индустрия. Между другото, това диктуване на условия не е характерно само за тоталитарни държави или държави от третия свят, то се отнася и за демократичните държави с независими средства за масова комуникация. Да припомним само „Червените бригади” от недалечното минало и европейския медиен отзвук от техните действия.

Какво правим тогава? Имаме ли изобщо полезен ход в тази ситуация? Ще предложи два възможни пътя за евентуално разрешаване на проблема.

Единият път е да погледнем към организационното устройство на самите медии и правилата, по които работят журналистите в тях. Класически стожер, например, на обективното новинарство в широк международен мащаб от десетилетия са информационните емисии на Би Би Си. Затова ще посоча как е уредена интересувашата ме дейност в продуцентския наръчник на Би Би Си, който е преведен на български и е познат в професионалните ни среди. Според правилата, в главата „Тероризъм и национална сигурност” на наръчника, доста строго са регламентирани четири области – „Език и терминология”, „Хора, заплашвани от терористи”, „Интервюта с терористи” и „Публични изяви”. Като целта е да се отнеме на терористите „кислородът на публичността” по израза на Маргарет Тачър.

Смисълът на регламентацията е журналистите да знаят какво да правят в рисковите ситуации: 1. Не бива да се използва езика и терминологията на терористите, които си служат с военни и юридически термини, за да си придадат тежест. Препоръчва се неутрален език. 2. За терористични заплахи срещу назовани хора да не се съобщава, освен ако те не предизвикват сериозен и очевиден ефект, особено на обществено място. 3. Терористи могат да се интервюират само в случаите, когато се прецени, че обществената полза от това надвишава негодуванието и наранените чувства на зрители и слушатели. 4. Журналисти от Би Би Си нямат право да участват и да отразяват организирани публични изяви от военизирани и терористични групировки с цел да привлекат общественото внимание.

Другият колос в световното новинарство е американският телевизионен канал Си Ен Ен. При него нещата в интересувашата ни област са коренно противоположни от Би Би Си. Успехът му като информационна мрежа е символ на провала на редакторската институция. От всяко кътче на земята, където има събитие, заслужаващо внимание, включително терористично събитие, то може веднага да се включи „на живо” в ефир. Без какъвто и да е редакторски контрол или продуцентски правила, защото новините са като „горещи картофи” за Си Ен Ен и не може да се чака да изстинат, докато някой умува или проверява кой и с какви цели стои зад събитието. От само себе си се разбира, че при този подход отнемане на „кислорода на публичността” на тероризма не е много възможно. Естествено, включванията на Си Ен Ен от местата на събитията не са съвсем стихийни, но и механизмите за ограничаване на информацията за терористични актове са крайно ограничени.

Както виждаме от двата примера, медийният свят се лута между регулацията и дерегулацията, без да има някакво по-категорично решение на проблема.

Вторият път към справяне с медийното популяризиране на тероризма чрез отразяване на проявите му лежи извън средствата за масова комуникация. Информационният век, в който живеем, беше създаден и наложен от развитите и просветени общества. Щом са просветени, те трябва да бъдат и отговорни общества. А тъй като по тях се води целият останал свят, разрешението на сложния казус „тероризъм – медии“ не може да бъде другаде, освен в действията на отговорните общества с присъщите им отговорни правителства и отговорни медии.

Отговорните общества обаче в никакъв случай не трябва да действат със забрани. През септември тази година еврокомисарят по правосъдието, свободата и сигурността Франко Фратини предложи търсачките в Интернет да блокират търсения с определени ключови думи, за да бъде успешна борбата с тероризма. Такава бурна съпротива се надигна срещу това на практика посегателство върху свободата на медиите и свободата на изразяване, че Фратини на бърза ръка оттегли предложението си. Подобни мерки, впрочем, се прилагат в някои държави, а проспериращият в очите на мнозина Китай направо старателно почиства Интернет от всякакво съдържание, критично към управляващите.

Сигурно много наивно ще прозвучи, но моята надежда за утвърждаване на проблема е в утвърждаването на все повече просветени общества. Един такъв ход изглежда почти невъзможен за осъществяване днес в условията на войни, фундаментализъм и криминализирана стопанска среда, но ако не разчитаме на него, позицията „тероризъм – медии“ става окончателно патова.

Информационно-психологическо въздействие на тероризма

доц. д-р Юрий Търкаланов
ръководител на катедра, Факултет “Сигурност”, Академия на МВР
преподавател в НБУ – Център за изучаване на рисковете и сигурността

В доклада се обосновава обособяването на информационно-психологическото въздействие като метод за достигане на стратегическите и общите тактически цели на тероризма. Разглеждат се начините за създаване на всеобща несигурност чрез резултатите от физическото насилие и чрез заплахата от упражняване на насилие в бъдеще. Обръща се внимание на необходимостта от анализ на резултатите от психологическото въздействие в два аспекта – рационален и ирационален. Проследява се ролята на информационните посредници – масмедии в отразяването на тероризма като явление и на конкретните терористични акции. Обосновава се необходимостта от изработване на правила за масовите комуникации при кризи, породени от терористични действия.

За методите на тероризма

Терористичната практика очертава две групи устойчиви подходи за реализиране на стратегическата цел (промяна във властта) и общите тактически цели (създаване на проблеми във функционирането на национални и международни институти и на устойчиво чувство на несигурност сред гражданите) – физическо и информационно въздействие.

Физическото насилие не е претърпяло качествено развитие като метод на терористична дейност. Действително може да се говори за разширяване на обхвата на неговото приложение и нарастване числото на човешките жертви и размера на материалните разрушения през последните години.

При оценката на терористичната акция следва да се има предвид обстоятелството, че с физическото въздействие далеч не се изчерпва отражението ѝ върху обществената система. Въпреки че понякога се цели пряко унищожение на представители на обществени категории, възприемани като враждебни, актът не физическото насилие е насочен в голяма степен към постигане на психологически ефект. Последният може да надвишава многократно преките физически щети.

От тук можем да извлечем поне част от основанията за извеждане на втора група методи – на **информационно въздействие**.

Информационно-психологическото въздействие по принцип цели внасяне на определени промени в психиката на човека чрез убеждение или внушение.

Очевидно е, че основаният предимно на рационални аргументи метод на убеждението едва ли може да намери място в инструментариума на психологическото въздействие на тероризма. Акцентът е съсредоточен върху емоционалните страни на човешката психика. Внушението за всеобща несигурност се осъществява:

- чрез резултатите от физическото насилие;
- чрез заплахата от упражняване на физическо насилие в бъдеще.

Механизъм на информационно-психологическото въздействие

Анализът на психологическото въздействие се сблъсква с необходимостта да отчита естествено присъщата на човешката психика внушаемост. Нейното наличие се

проявява и тук, както и в редица други случаи, които нямат нищо общо с тероризмаⁱ. От информационна гледна точка тази психологическа особеност е свързана с обстоятелството, че човек не може да получи всички информационни фрагменти, отразяващи реалността. Т. е. той винаги в една или друга степен се сблъсква с някаква степен на неопределеност за жизнената среда при необходимост да взима непрекъснато решения за своето поведение в нея. Степента на несигурност, а от там и на тревожност е още по-висока по отношение на тероризма поради присъщата му конспиративност на подготовката, времевата и пространствена неочакваност на действията.

Номиналните резултати от терористичния акт имат самостоятелно психологическо отражение, но те до определена степен биха загубили своя смисъл за извършителите, ако чрез тях не се търси определено пропагандно послание. То може да бъде **вербализирано** (публично поемане на отговорност, огласяване на някаква кауза, поставяне на определени искания), но може да се съдържа и в самото символично значение на обектите на нападение.

Можем да разглеждаме **заплахата за извършване на** терористично нападение като самостоятелна форма на оказване на психологическо въздействие. Даже в случаите, когато тя не е подплатена с реални намерения, нейните източници постигат определен ефект – най-малкото затруднения във функционирането на визираните обекти, неудобство за гражданите и пр. Освен това задължителната в подобни ситуации намеса на властите повишава нейната “цена” и тя се възприема като осъществимаⁱⁱ. Наред с това заплахата допълва и усилва резултатите от извършените терористични актове. Независимо дали ги предшества или следва, самата реализация “говори” за сериозните намерения и възможности, които стоят зад нея.

Традиционно възприемаме съществуването на заплаха при наличие на вербален изказ. Заплахата обаче е свързана и със самия факт на съществуване на тероризма като явление и на терористични формирования, от чиято дейност няма докрай сигурна защита. Последователността и системността на терористичните прояви усилват имплицитно заложения в самото явление ефект на заплаха.

В този контекст бихме могли да поставим събитията в Лондон от 7 и 21 юли 2005 г. Независимо от нищожните материални резултати от второто нападение, изборът

на същите обекти (метрото и градски автобус), както и времевата близост на двете акции говорят за намерение да се демонстрира неотвратимостта на възмездието и безсилието на властите, което многократно усилва първоначалния психологически резултат.

Съществува (поне като възможност) още един начин за оказване на информационно-психологическо влияние – чрез използване на подпраговите въздействия (директно върху подсъзнанието)ⁱⁱⁱ и на т. нар. извънсетивни възприятия (биоенергетика – психотронни генератори, психокинеза, масови и селективни телепатии и хипнози и пр.). Смишълът е в създаване на определени масови *настроения*, както и подтикване към (неосъзнато) извършване на определени действия (на индивидуално ниво или в по-широки обществени групи). Макар и да няма конкретни данни за приложение на посочените техники на въздействие (освен на някои за медицински цели), съществува информация за сериозни и дългогодишни опити в тази насока^{iv}.

Оценка на информационно-психологическото въздействие

Всички посочени особености на психологическото въздействие дават основание на някои изследователи образно да определят тероризма като форма на психологическа война. Боаз Ганор, изпълнителен директор на израелския Институт за противодействие на международния тероризъм, посочва: “Тероризмът е психологическа война. Той цели да изолира отделния човек от групата, да раздели обществото на много уплашени индивиди, които се крият в домовете си и не са в състояние да водят нормален начин на живот като граждани, служители и членове на семейства. Терористите се стремят да подкопаят и вярата на индивида в колективните дейности на обществото, като раздухват потенциалната заплаха до степен, при която безпокойството за сигурността започва да замества всички останали политически безпокойства.”^v

Анализът на психологическото въздействие е не по-малко важно от оценката на преките “материални” резултати от терористичния акт, но определено по-трудно. Следва да се отчита обстоятелството, че импулсите на масовата паника около мястото на инцидента се разпространяват като вълна далеч извън неговите непосредствени

граници. За това, от една страна, влияят съвременните средства за информация и комуникация, от друга, както посочва Б. Ганор, вродената склонност на хората да търсят персонална връзка в събитията, даже тя на практика да не съществува. “Членовете на обществото – обект на терористична активност – започват да вярват, че само по стечение на обстоятелствата те или техни близки не са пострадали и че това едва ли ще им се размине следващия път^{vi}.”

В по-общ план пред анализа на психологическата страна стои проблемът за оценка на страховата психоза, породена от очакването за евентуален терористичен акт. Тази психоза има два аспекта. *Рационалният* е свързан с реалната вероятност да се извърши терористичен акт и вероятността отделният гражданин да бъде засегнат при него. От гледна точка на статистиката потенциалната възможност индивидът да пострада от пътна произшествие или от тежко заболяване е по-голяма от тази при терористична атака (поне в западните страни и у нас). *Ирационалният* момент не е свързан с реалната статистическа вероятност за извършване на терористично нападение или отделният индивид да бъде засегнат от него. Именно насаждането и поддържането на този ирационален страх е в основата на масовото и силно чувство за тревожност, което, ако се превърне в постоянно, има парализиращ ефект върху гражданите, а от там и върху властта, която е принудена да се съобразява с масовите настроения.

Затрудненията през измеримостта на ирационалния аспект на страха, предизвикван от тероризма, са очевидни. Най-малко те произтичат от трудностите за набавяне на достоверен емпиричен материал, въз основа на който да се съди за размера, дълбочината и устойчивостта на това чувство. Все пак отчитането на съществуване му може да насочи допълнително внимание и аналитични усилия към неговото задълбочено изследване, а в практически план – към неговото ограничаване и овладяване.

Тероризъм и информационни посредници

За разлика от метода на физическото информационното въздействие претърпя съществено развитие през последните години. Решаващ фактор за това е нарасналата роля на *информационните посредници – масмедииите* с национален и световен обхват и

на глобалната информационна мрежа *Интернет* – и анализът на тероризма не може да я отмине.

От една страна събитията от началото на века и особено тези, свързани с Ирак, показват нарасналите възможности и умения на самите терористи да използват каналите за информационно-психологическо въздействие и част от причините за това обстоятелство се съдържат в самата природа на средствата за масово осведомяване.

Тяхната роля се възприема като масови посредници, които предоставят на аудиторията необходимата обективна информация. Независимо от заложения в тяхното функциониране принцип на обективност, процесът на информиране има своите ограничения и се влияе от субективния фактор. Поради това изгражданата чрез масовата комуникация картина на реалността е непълна, субективно “оцветена” и в определен смисъл – съзнателно (целенасочено) или не – манипулирана.

Даже “простото” изброяване на факти се влияе от личностни или групови предпочитания и интереси, което се проявява в подбора, последователността и начина на поднасяне (акцентиране). Разлика съществува и във възприемането и осмислянето на посланията от членовете на масовата аудитория, които също се влияят от нагласи, интереси, ценности и от особеностите на ситуацията на получаване на информацията.

Освен че играят ролята на “доставчик” на информация, медиите предлагат продукт, който трябва да се реализира в пазарна среда. Нормално е далеч не цялата информация, отразяваща реалността, да е привлекателна за масовия читател, зрител, слушател. Определени фрагменти от нея винаги предизвикват повече внимание и “продават” продукта. Поради това търсенето на сензация е неотменима част от функционирането на медиите (колкото и това да предизвиква негативни оценки).

В контекста на казаното става ясно, че отразяването на терористичен акт или даването на публичност на исканията и позициите на терористите е част от тази роля, която обществото придава на медиите (огласяването на заплахите може да има и превантивен ефект). Те представляват и фрагменти от информационното отражение на реалността, към които аудиторията проявява висока чувствителност и следователно движат медийния продукт към пазара. Не случайно терористичните прояви получават непропорционално голям процент от медийните новини.

От друга страна, изпълнявайки своята специфична обществена роля, медиите в някаква степен способстват за постигане на конкретните цели на терористите. В този смисъл бившият директор на френското външно разузнаване DGSE Пиер Лакост твърди: “Терористите чудесно си дават сметка за ролята на пресата, радиото и телевизията и съзнателно използват този фактор, за да придадат на своите акции тежест, която далеч надминава действителността. Те се стремят да използват преувеличеното действие на средствата за масова информация, които в търсене на сензации значително спомагат за успеха на шантажа.”^{vii}. Показателен пример за съобразяването на терористите със значението на медиите посочва известният изследовател на тероризма Уолтър Лакър. Според него пренасянето на въоръжените действия от селските райони на Латинска Америка в градовете в средата на 60-те години на XX век е свързано с целенасочено търсене на широка публичност. Именно в градските райони насочените срещу правителствата въоръжени действия на т. нар. градски партизани попадат във фокуса на журналистите, особено на телевизията.^{viii} Според други източници италианската лява групировка “Червените бригади” осъществявала нападенията и в събота, за да може информацията за тях да излиза в най-четените неделни вестници.

От казаното дотук е очевидно наличието на противоречие между обществената функция на медиите и заложените в тяхната природа особености, от една страна, и възможността да “обслужат” (макар и несъзнателно) каузата и целите на терористите, от друга. Не съществуват готови рецепти за преодоляване на това противоречие. Най-малкото, което може да се посочи, е необходимостта от търсене на баланс, предполагащ изграден подход в това отношение от страна на властите и самоограничение от страна на журналистите в представянето на информацията, особено по отношение определени детайли. (През 80-те години например Великобритания забранява излъчването на изявления на членове на терористичните организации и техните поддръжници.)

Събитията от 7 юли в Лондон показаха, че това не е абсолютно непостижимо. Непредубедените зрители на първите репортажи, излъчвани пряко по CNN и BBC, биха забелязали (освен добре организираните и синхронизирани действия на различни

служби), че журналисти не бяха допускани близо до местата на инцидентите. (Вярно, метрото дава добра възможност за прилагане на това ограничение, но подобна беше ситуацията и с взривения автобус). Официалните съобщения бяха твърде лаконични, но нито това, нито предишното обстоятелство предизвикаха критична реакция от страна на медиите. Поведението на журналистите-репортери, водещите, както и на коментаторите беше като цяло сдържано, без допълнително емоционално нагнетяване на обстановката. Твърде вероятно е да са се реализирали предварително разработени правила за масовите комуникации по време на кризи от подобен характер.

Казаното до тук ни дава основание най – малко за два **извода**:

Информационно-психологическото въздействие е същностна част от методите на съвременния тероризъм, без която реализацията на стратегическите цели би била трудно достижима.

Анализът на психологическите резултати, съпътстван с мерки за тяхното ограничаване, е важен момент от противодействието, при което следва да се търси приемлив баланс между свободата на информиране и сигурността.

Литература и бележки към текста

[1] Класически пример за естествената сугестивност на човешката психика е поставената в САЩ през 1938 г. от Орсън Уелс радиопиеса по романа на Хърбърт Уелс “Война на световите”. Въпреки категоричното посочване в началото на радиопредаването, че става дума за пиеса, измислените репортажи за нашествие на марсианци предизвикват масова паника сред гражданите. Сходен (но не идентичен като резултати) е случаят с телевизионното предаване на “Ку-ку” по БНТ от началото на 90-те години за авария в АЕЦ “Козлодуй”.

[2] Възниква въпросът доколко е правомерна употребата на термина “телефонен тероризъм”. Действително в нашите условия не са редки случаите, когато някакъв вид заплаха (за физическа разправа, за поставено взривно устройство) бива отправяна по телефона, в много от случаите анонимно (ако се цели извършване на публични действия – намеса на компетентните органи) или конфиденциално (когато информацията е за лична употреба). Но терористичната практика показва, че пълната анонимност като цяло не ѝ е присъща, доколкото не работи за определена кауза. На второ място следва да си зададем въпроса има ли политическа цел в действието, а не става дума предупреждение с криминален характер или решаване на чисто лични проблеми.

[3] Типичен пример е 25-я кадър в киното. Човек вижда 24 кадъра в секунда, 25-я остава “скрит” от съзнанието, но се фиксира и оказва въздействие върху подсъзнанието.

[4] Вж. Мекелбург Е. PSI – агенти. С.,1999. Съществува хипотеза, че успехът на пропагандата в Съветския съюз (20-те и 30-те години) и Германия (30-те години на ХХ век) се дължи и на използване на радиоразпръскватели, разположени масово в населените места, които са излъчвали наред с възприемания звуков сигнал и сигнали, които не се обработват от съзнанието, но усилват възприемчивостта към отправяните послания.

[5] Вж. Ганор Б. Терорът като стратегия за психологическа война. Информационен бюлетин “Чуждестранен опит”, МВР, № 4-5, 2003.

[6] Пак там.

[7] Лакот П. Мафиите срещу демокрацията. Велико Търново, 1995, с. 127.

[8] Вж.: Laqueur W. The Age of Terrorism. Boston, 1987.

Диаспоры во внутренней политике страны пребывания как фактор противодействия национальному экстремизму и терроризму

**Виктор Славецки, докторант
Катедра по регионалистика
Евразийския университет "Н. Гумилев", Астана, Казахстан**

В съвременния свят диаспорите придобиват все по-голямо значение; ако преди те бяха спорадично обект на научно изследване, днес са в центъра на вниманието на много изследователи политолози. Известно е, че диаспорите са социално пространство, където се натрупва сериозен конфликтен потенциал, достигащ до крайни форми на насилие. Той е добре изследван в рамките на етническите конфликти. В същото време обаче диаспорите могат да бъдат и транслатори на мека власт, като по този начин допринесят за избягването на политическия екстремизъм и други форми на крайно насилие като тероризма. Този текст разкрива опита на Казахстан в това отношение.

Конец XX века принес большие изменения в систему эволюционного развития человеческого общества. Развал Советского Союза, крах биполярной системы, все ускоряющийся процесс мировой глобализации вывели на поверхность ранее отступившие на второй план проблемы многих компонентов существования человеческого общества. Долгие годы проблемы диаспор и политики адаптации диаспор в стране-пребывания, находились в законсервированном положении, и мировая общественность обращала на них свое краткосрочное внимание лишь в те моменты, когда игнорировать их существование уже было нельзя. В то же время эти проблемы не решались полностью, что только способствовало накоплению конфликтного потенциала, который выплеснулся наружу, как только проявились благоприятные возможности для этого. Всего этого можно было бы избежать, если бы изначально были выработаны действенные механизмы превентивных мер решения такого рода проблем.

Ученые и аналитики, только в настоящий момент начали понимать всю сложность и многогранность отношений между рассеянными этническими группами, внутренней и внешней политикой стран в которых они живут, а также внутренней и внешней политикой страны являющейся их исторической родиной. [1,109]

Государства во все времена исторического развития человечества использовали в своих внутривнутриполитических и внешнеполитических целях диаспоры, проживающие, как на их территории, так и за пределами родины. Но это применение носило до настоящего времени однобокий и временный характер, в значительной степени снижая потенциал эффективности их применения. Современные условия международных отношений и развития мира заставляют государства пересмотреть свою позицию в

сторону постоянного использования возможностей предоставляемых деятельностью диаспор.

Игнорирование проблем связанных с диаспорами привело к появлению этнических конфликтов с большим количеством жертв среди мирного населения, проявлению такого негативного фактора, как этнический сепаратизм и сопутствующий ему этнический терроризм. Которые в условиях современности становится проблемой и тормозящим фактором развития не только определенной страны, в которой проявляются все эти негативные проявления, но это также оказывает свое негативное влияние, как в региональном масштабе, так и в мире в целом.

Понятие диаспора начало использоваться еще в древнем мире, но сегодняшнее значение оно приобрело уже в XX веке. Первоначально, в большей степени оно применялось по отношению к еврейским общинам, живущим в различных странах и в меньшей степени по отношению к греческим, армянским и африканским общинам. В настоящий момент, по крайней мере, тридцать этнических групп, заявляют, что они являются диаспорами, или так считают другие. [2, 507]

Фактически, первоначально понятие диаспора обнаруживается в греческом переводе Библии и изначально означает: «чтобы засеивать широко». Для греков, данное выражение использовалось, чтобы описать колонизацию Передней Азии и Средиземноморья в период между 800-600 вв. до н.э.. Хотя и было некоторое смещение древних Греков в Переднюю Азию в результате бедности, перенаселения и межгосударственных войн, понятие диаспора по существу имело положительное сопутствующее значение. Расширение, через грабеж военное завоевание, колонизацию и миграцию были преобладающими характеристиками греческой диаспоры. [2, 507]

В современной науке существует большое множество всевозможных определений понятия «диаспора». Ученые интерпретируют его по-разному, в зависимости от аспектов, которые они хотят осветить в своих работах. Но все они в той или иной степени отталкиваются от классического принципа: «Диаспора – это общность людей, проживающая за пределами исторической родины». Особенности развития человечества входе исторического процесса внесли многочисленные изменения в структуру общественной деятельности диаспор, что нашло свое отражение в определениях этого понятия и подготовило благоприятную почву для многочисленных исследований.

В современной науке в основном «диаспоры» определяется, как общественное объединение, составленное из переселенцев, поддерживающиеся на принципах

гибридных исторических соединений. В различные времена они ведут переговоры и ведут общественную деятельность по сопротивлению бедности, насилию, расизму, политическому и экономическому неравенству. Они формулируют альтернативные общественные сферы, общества в режиме интерпретации, где критические альтернативы (как традиционные, так и на стадии становления) могут быть выражены. [3,849]

Рассматривая определенный спектр деятельности данной общественной организации под воздействием принципов национальной идентичности, мы определяем диаспору, как общность людей с общим началом, которые находятся, на более или менее постоянной основе, за пределами границ их этнической или религиозной родины – независимо от того, является ли родина реальной или символической, независимой или под иностранным управлением. Участники диаспоры идентифицируются сами, или идентифицируются другими – в том числе и за пределами их родины - как часть национального общества родины, и как таковой часто называются. [4, 452]

Как и любые другие общества диаспоры объединяют в себе по определенным принципам различных индивидуумов, которые в той или иной степени преследуют свои интересы, имеют различные психологические характеристики, составляя определенную иерархию данных организаций. Людей объединенных в диаспоры по степени активности в делах организации можно разделить на три условные категории: активные участники, пассивные участники, и тихие участники. Активные участники – это организационная элита, интенсивно активная в делах диаспоры и в формировании ее позиции, чтобы апеллировать для мобилизации большинства членов объединенных в диаспору. Пассивные участники – составляют несущую часть диаспоры и вероятно, будут доступными для мобилизации, когда активное руководство призывает их для решения проблем или акций. Тихие участники являются большинством организации, которые обычно не вовлечены в дела диаспоры (непоследовательное участие в политической жизни своих учреждений), но их можно мобилизовать во время кризиса. [4, 452]

Жизнедеятельность и структура диаспоры, как общественного объединения базируется на принципах национальной идентичности и корпоративной солидарности, которые служат остовом всей организации. Какова природа данной переменной, «национальная идентичность»? На общем уровне, как отмечает Александр Вендт: «персональная или корпоративная идентичность – это сознание и память, как отдельное

местоположение мышления и деятельность, совместное повествование, как корпоративный актер. [4, 457]

Национальная идентичность непрерывно формируется через, экологические процессы-отношения между актерами и их средой, общественные процессы в ходе взаимоотношений между самими актерами, и внутренние процессы в результате воздействия внутренних характеристик акторов. В пределах общественных и внутренних процессов, например, диффузия или в группе, групповое дифференцирование. Строительство идентичности "происходит через дискурсивные методы, которые пытаются фиксировать значения, позволяющие дифференцирование, которое должно было быть сделано между внутренностью и внешностью [людей]. Данные рассуждения не должны восприниматься, как обучающие условия." В процессе конструкции явно естественных и политических направлений, возникает определенное противоречие между направлениями. Политический процесс, следовательно, воспринимается, как конфликт над мощностью, чтобы определить национальную идентичность и таким образом результаты политики на внутренних и международных аренах. В условиях конструктивизма, тем не менее, мощность не просто значительно основывается на ресурсно-ориентированные главным образом, полномочия, определяющие коллективные значения, которые составляют тождества, интересы, и методы состояний. Таким образом, общественные и внутренние усилия, которые формируют национальную идентичность, являются теми актерами, которые приобретают трансляционное отношение над этими полномочиями. [4, 457]

Вильям Блум идентифицирует процесс национальной идентичности, как динамическую тенденцию среди индивидуумов, которая подразумевает идентифицирование с определенной страной...., для защиты и расширения коллективного национального тождества". Динамическая характеристика является составной частью общего политического конфликта над определением национальной идентичности. Следовательно, "это - постоянная характеристика всей внутренней политики, где в результате конкуренции, национальная идентичность приобретает динамические характеристики. Присваивание динамических характеристик национальной идентичности позволяет проследить не только его полномочия, но и механизмы воздействия на государственные полисы. [4, 458]

Поскольку национальная идентичность - как переменная, так и ресурс (полномочия направлять полис), очевидно, что при другом группировании, подключаются изменения значения этого. Ресурс обычно более ценный при наличии

хорошей трансляции. В этом случае, в диаспорах за пределами исторической родины в людях придается больше значение национальному тождеству, чем на родине. В случае если участники диаспор не получают в повседневной жизни подтверждений национального тождества, то складывается тенденция не сплоченности организма диаспоры. Таким образом, диаспоры вынуждены заниматься мерами, чтобы сформировать национальное тождество для приобретения через это трансляционных возможностей над (материалом) интересами, но главным образом из-за того, что это их интерес, необходимый чтобы застраховаться и транслировать тождество, которое увековечивает и питает их образ. [4, 459]

Современные тенденции развития мира создали условия, при которых сегодня небольшие государства могут играть существенную роль на мировой арене, мощь и силу государства определяют не количество танков и самолетов, численность армии, а экономика страны способная конкурировать в мировом пространстве. Построение такой экономики возможно лишь при участии всех граждан страны в не зависимости от национальности и вероисповедания. Все это чрезвычайно актуализирует построение продуманной этнокультурной политики в особенности в небольших полиэтничных странах.

Главной проблемой пребывания национальных диаспор на территории не этнической родины является этнический сепаратизм, который вызывает такие негативные явления, как этнический терроризм, этническая преступность. В большинстве своих случаев их возникновение происходит вследствие каких-нибудь неблагоприятных факторов жизни членов диаспор. Эти проявления оказывают свое негативное влияние на развитие всей страны в целом.

Руководство полиэтничных стран должно действовать для разрешения и предотвращения возникновения всех этих проблем в двух основных направлениях. Во-первых, проводить продуманную целенаправленную политику по интеграции диаспор и ее членов в политическую, экономическую и общественную жизнь государства. Во-вторых, препятствовать проявлениям в среде коренного населения шовинизму, бытовому национализму.

Политика интегрирования диаспор в структуру государства подразумевает проведение превентивных акций в целях противостояния проявлениям национального экстремизма и терроризма в среде участников диаспоральных объединений. Руководство стран должно на наш взгляд придерживаться определенных направлений, которые определяют продуманную этнокультурную политику.

Во-первых, на законодательном уровне в стране должны быть конституционно закреплены равноправные условия для всех граждан стран в не зависимости от национальности. Обеспечение гражданских избирательных прав для всех представителей диаспор в не зависимости от национальности и вероисповедания является главным принципом данного действия.

Создание условий по формированию прослойки граждан «второго сорта» из числа представителей диаспор с ущемлением гражданских и избирательных прав ведет к эскалации межнационального напряжения. Как ранее отмечалось нами, в основе функционирования диаспоры задействованы принципы национальной идентичности и национальной корпоративности, которые при ущемлении прав участников диаспоры даже не всей, а определенной ее части начинают консолидировать ее, и происходит быстрое распространение отрицательного отношения к данным шагам руководства страны-пребывания среди всех членов диаспоры и она выступает организованным фронтом.

В физике есть закон принципов противодействия, который гласит, что: «любое воздействие на среду вызывает аналогичное противодействие, то есть сопротивление». Когда такие действия происходят в человеческом обществе, то ответные процессы усиливаются субъективным фактором, и в силу этого может вызвать непредсказуемую реакцию.

Аналогичный принцип лег в основу теории А.Тойнби «вызова – ответа». И если рассматривать диаспору, как своеобразное мини-государство в государстве, то под воздействием такого рода вызова она начинает консолидироваться, аккумулировать ресурсы и оказывать противодействие не только в этом направлении, но и становится тормозящим фактором всего государственного развития. [5]

В это же время происходит ее замыкание в себе. Диаспора выпадает из всей структуры общества страны, и становится проблематичным ее полная интеграция в общую структуру функционирования механизма государства. События весны 2007 года в Эстонии стали тому подтверждением. Перенос памятника стал всего лишь поводом для массовых выступлений русскоязычного населения, причины кроются как раз в непродуманной этнозаконодательной политике руководства Эстонии. Это нанесло значительный урон международному имиджу страны и поставило под сомнение дальнейшее успешное экономическое развитие, а также дало новый импульс этническому сепаратизму со стороны русскоязычного населения, который не известно, как проявит себя в будущем. [6]

Во-вторых, руководство страны должно прилагать все усилия, по обеспечению стабильного развития экономики способного обеспечить нормальные жизненные условия всем гражданам государства. Если вспомнить основные принципы территориального функционирования и вербовки в экстремистские, террористические и преступные группировки, то мы с Вами увидим, что основные причины кроются в неблагоприятной социально-экономической обстановке.

Территориально все эти незаконные формирования в основной своей массе располагаются в районах, где экономический и жизненный уровень ниже, чем в остальной части страны и сосредоточено не коренное население, что позволяет приобретать большее количество сторонников, сочувствующих и поддерживающих. Действия силовыми методами не давали положительных результатов. Наоборот, во время силовых акций, как и при других военных операциях, появляются жертвы среди мирного населения, что только увеличивает число сторонников незаконных формирований. В этом плане показателен пример Турции в столкновениях с курдской рабочей партией. Несмотря на силовые методы турецкого руководства, борьба не утихает, а КРП приобрела значительную социальную базу не только в стране в местах компактного проживания курдов, но и во многих странах, где проживают курды, формируя негативное отношение к такого рода действиям среди остального населения. [7]

Руководству стран, столкнувшись с такого рода проблемой необходимо в первую очередь, лишить эти организации территориальной базы, направив средства на развитие региона с компактным проживанием диаспор и его инфраструктуры. Да это большие капиталовложения, которые зачастую идут в ущерб другим регионам страны, но в будущем они, несомненно, оправдают себя. Снижая конфликтный потенциал в регионе вовлекая его нормальное функционирование экономики, что благоприятно сказывается на международном и инвестиционном имидже страны, а строительство всегда приносит больше прибыли чем военные затраты и развитый инфраструктурно регион сможет в последующем приносить прибыль.

Также необходимо лишить преступные организации социальной базы, которая формируется в основной своей массе из числа молодых людей неудовлетворенных своим социально-экономическим положением. Данный фактор формируется в первую очередь за счет массовой безработицы среди не коренного населения, создавая благоприятную почву для вербовочной деятельности различных незаконных организаций имеющих, как правило, солидную финансовую базу.

В сложившихся условиях необходимы последовательные шаги по экономическому развитию региона путем создания новых производств, модернизацией существующих для увеличения количества рабочих мест, как основного фактора борьбы за социальную базу. Также необходимы шаги по созданию специализированных льготных условий способствующих притоку капитала и заинтересованности бизнесменов в создании новых производств в местах компактного проживания не коренного населения, за счет введения налоговых льгот.

В-третьих, на культурном уровне проводить интегрирование диаспор в общество страны, как фактора снижения возможности проявления национального сепаратизма и терроризма, создавая все условия для развития собственных национальных культур и традиций. Возможность культурной интеграции возникает лишь при соблюдении двух первых условий. Обязательным условием интеграционного процесса должно быть использование принципа национальной идентичности в качестве ускорителя этого действия.

Проблематичность ситуации культурной интеграции диаспор в общество страны заключается в том, что человечество и его государственные структуры еще не выработали действенного механизма быстрой интеграции. На сегодняшний момент существуют два основных типа культурно-интеграционных механизмов диаспор: индивидуальный (американский) и групповой.

Американскому типу свойствен принцип индивидуальной интеграции с разрушением принципа национальной идентичности диаспоры с построением американского общества по принципу: индивид является американцем не зависимо от его национального происхождения. Но такой подход разрушает как раз основу построения диаспоры и под воздействием вызова она начинает наоборот противодействовать интеграционному процессу. Он воздействует в основном на тихую часть диаспоры, оставляя в не поле своего действия наиболее активную часть диаспоры, которая, как раз и в основном является носителем национал – экстремистских идей.

В основе группового интеграционного механизма заложен принцип постепенной групповой интеграции диаспоры с использованием принципа национальной идентичности. Данный механизм отличается гораздо более большими временными сроками, но при этом позволяет избежать многих негативных последствий. В основе его заложено использование национальной идентичности, как проводника интеграции диаспоры.

На первом этапе происходит формирование специализированных организаций по общественно-культурной поддержке диаспор способствующие их консолидации на принципах сохранения и развития национальной культуры. В этом плане показателен пример Казахстана, где была создана Ассамблея народов Казахстана — консультативно-совещательный орган при Президенте [Республики Казахстан](#). [8]

В основу функционирования, которой заложено достижение определенных целей:

- равенство прав и свобод граждан республики, независимо от расы, национальности, языка, отношения к религии, принадлежности к социальным группам;
- всестороннее развитие национальных культур, языков и традиций народов Казахстана;
- расширения интеграционных связей с международными организациями;
- формирование казахстанской идентичности путём консолидации [этносов](#) Казахстана;
- формирование и распространение идей духовного единства, укрепление и сохранение дружбы народов и межнационального согласия; [8]

Состав Ассамблеи формирует Председатель Ассамблеи из числа представителей национально-культурных и других общественных объединений, а также иных лиц с учётом их авторитета в обществе, общественно-политической активности. [8]

На втором этапе происходит интеграция элиты диаспор в политическую систему страны, которая служит показателем востребованности членов диаспор в государстве и серьезности намерений по проведению равноправной интеграции со стороны руководства страны. В этом плане также показателен пример Казахстана, где для интеграции в политическую систему элиты диаспор и для развития законодательной инициативы, участники Ассамблеи народов Казахстана, становятся депутатами в нижней палате Парламента РК (Маслихате).

На третьем этапе элита диаспор, как ее идеологическая часть, используя принцип национальной идентичности при поддержке государства, начинает постепенную интеграцию остальной части диаспоры в общественно-социальную структуру страны. Приобретение столь важного союзника, как актив диаспоры в этом сложном процессе является одним из принципиальных условий успеха интеграции диаспор.

Во втором направлении диаспоральной политики направленной на снижение возможности появления таких неблагоприятных факторов, как национальный

экстремизм и терроризм, государство должно пресекать проявления шовинизма и бытового национализма среди коренного населения, так как они также являются возбудителями этих негативных проявлений со стороны представителей диаспор. Политика руководства страны должна базироваться не только на жестких законодательных и агитационных мерах, но и на принципе ощущения выгоды коренного населения от пребывания в стране представителей других национальностей.

Как общеизвестно, наиболее осязаемый принцип является социально-экономический и он наиболее понятен простому населению. В этом направлении руководство страны должно действовать в направлении стимулирования процесса создания совместных предприятий в сфере среднего и малого бизнеса со странами, являющимися историческими родинами представителей диаспор. В которых, бы рабочие места получали не только члены диаспор, но и представители коренного населения, так, как совместный труд ради общей понятной цели наиболее лучше сближает.

Так, например, в этом плане показательно казахстанско-польское сотрудничество в сфере среднего и малого бизнеса. В 1999 г. в Республике Казахстан существовало 5 польских и 17 совместных предприятий. По итогам 1998 г. объем торгового товарооборота между Польшей и Казахстаном составил 80–90 млн. тенге, а в 1999 г. – 100 млн. тенге. В настоящее время в Казахстане действуют 18 предприятий с участием польского капитала, которые занимаются, в основном, коммерческой и производственной деятельностью. [9]

Другим не менее важным направлением является привлечение финансовых капиталовложений и инвестиций в экономику со стороны стран являющихся историческими родинами диаспор. Улучшение экономического положения страны благоприятно действует на состояние населения, во многом снижая конфликтный потенциал. В 2001 г. коммерческие банки Польши предоставили Казахстану кредит в размере 30 млн. долл. США на развитие бизнеса в республике. Вице-министр экономики Республики Польша Бернард Блашчык также отметил, что коммерческие банки готовы предоставлять неограниченные кредиты и их страховку польским предприятиям, желающим развивать деловые отношения с казахстанскими предприятиями. В основном средства данных кредитов могут быть направлены на развитие производственной сферы в РК путем вливания польских инвестиций или создания совместных предприятий. [9]

Подобные шаги возможны лишь при согласованных действиях всех заинтересованных сторон. Но как понять заинтересована ли государство историческая родина диаспоры в налаживание такого рода сотрудничества.

Целый ряд установленных новшеств может сигнализировать об увеличении значения диаспор в государственной политике. В пределах исторической родины в результате внутривластной борьбы, законы гражданства могут изменяться, чтобы принимать во внимание двойное гражданство или условное "двойное гражданство" для представителей диаспор за границей. В юридических гарантиях, устанавливается право возврата на родину, в которых оговаривается возможность для возвращения репатриантов родившихся за пределами исторической родины. [1,114]

Государственные власти и фирмы в пределах исторической родины создают специализированные экономические стимулы, необходимые для развития сотрудничества с со-этническими предпринимателями за границей. Страна являющаяся исторической родиной может создавать культурные центры, консульства, или квази-правительственные учреждения поддержки на иностранных территориях со значительным со-этническим населением. [1,114]

Таким образом, только продуманная, взвешенная этнокультурная политика руководства полиэтничного государства направленная на активную интеграцию диаспор в общественно-политическую структуру государства может заложить основы, не только успешного противодействия проявлениям национального экстремизма и терроризма, но и стать фактором стабильного развития общества страны и надежной базой для успешного экономического роста.

Литература

1. Charles King; Neil J. Melvin. «Diaspora Politics: Ethnic Linkages, Foreign Policy, and Security in Eurasia». *International Security*, Vol. 24, No. 3. (Winter, 1999-2000), pp. 108-138.
2. Robin Cohen. «Diasporas and the Nation-State: From Victims to Challengers». *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 72, No. 3, Ethnicity and International Relations. (Jul., 1996), pp. 507-520.
3. Richard J. Ross. «Introduction: Intersecting Diasporas». *The William and Mary Quarterly*, 3rd Ser., Vol. 58, No. 4. (Oct., 2001), pp. 849-854.
4. Yossi Shain; Aharon Barth. «Diasporas and International Relations Theory». *International Organization*, Vol. 57, No. 3. (Summer, 2003), pp. 449-479.
5. А. Тойнби. «Постижение истории». Москва, «Прогресс», 1990.
6. <http://www.pravda.ru/news/world/11-01-2007/209396-estonia-0>
7. Альманах "Школа Целостного Анализа". Выпуск 5 (1999)
<http://kurginyan.ru/publ.shtml?cmd=sch&cat=467&vip=13>
8. Официальный сайт Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева
http://www.akorda.kz/www/www_akorda_kz.nsf/sections?OpenForm&id_doc=5313E69AFDA7735D462572340019E5D5&lang=ru&L1=L1&L2=L1-12

9. М. Тайжан, «Современное состояние двусторонних торгово-экономических отношений Казахстана и Польши и перспективы их развития». <http://www.sayasat-policy.freenet.kz/num1/taijan.htm>

Националният антитерористичен център – елемент на мрежата за борба с тероризма

Гл. ас. д-р Петър Райков
Катедра “Сухопътни войски”
Военна академия “Г. С. Раковски”

Доц. д-р Иван Станчев
Катедра “Специални тактики”
Академия на МВР

Създаването и пълноценното функциониране на национален антитерористичен център представлява една от най-важните задачи за всяка демократична държава на съвременния етап. Обединяването на научния потенциал, пълните анализи на новата стратегическа среда и концентрирането в единен център на натрупания практически опит са единствените гаранции за адекватен отговор на терористичната заплаха и доказателство за сериозно отношение към поетите отговорности както спрямо собствената национална сигурност, така и спрямо коалиционните, балканските и европейски партньори.

На сегашния етап на провеждане на трансформацията във въоръжените сили и подобряване на дейността на силите за вътрешен ред в Република България преминаването от количествени натрупвания към качествени промени и възприемането на авангардното конфликтологично мислене спрямо терористичните заплахи е единствената вярна следваща стъпка.

Създаването и пълноценното функциониране на национален антитерористичен център представлява една от най-важните задачи за всяка демократична държава на съвременния етап. Обединяването на научния потенциал, пълните анализи на новата стратегическа среда и концентрирането в единен център на натрупания практически опит са единствените гаранции за адекватен отговор на терористичната заплаха и доказателство за сериозно отношение към поетите отговорности както спрямо собствената национална сигурност, така и спрямо коалиционните, балканските и европейски партньори.

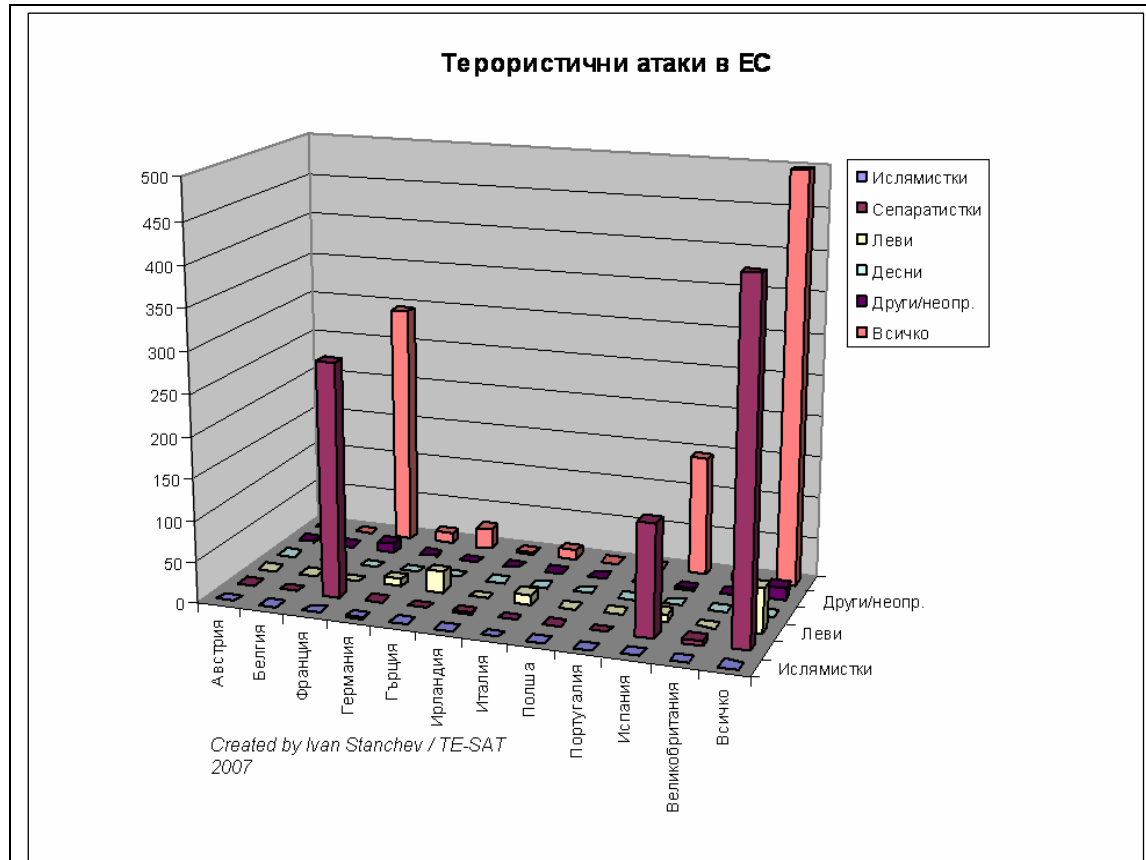
На базата на динамично променящата се среда на сигурност в Югоизточна Европа и необходимостта от точно и своевременно определяне на новите заплахи е крайно наложително да се потърсят правилните подходи за разработване на нови форми и способности за подготовка, планиране и водене на ефективни *съвместни антитерористични операции*. Военното участие в такива операции, което се определят като “*специални войскове действия*”, може да се наложи да се прилага във всички разновидности по интензивност на военните действия, както в широкомащабни, коалиционни, така и в регионални и локални конфликти. Не малка роля имат

съвместните антитерористични операции и в хода на операции различни от война, като операции по поддържане на мира и операции за поддръжка на собственото население в мирно време.

Югоизточна Европа представлява един от регионите на обединена Европа в който лесно могат да се различат всички предпоставки и чести проявления на съвременния *трансграничен тероризъм*. Свидетели сме постоянно не само на тероризъм “от долу”, като прояви на недържавни, нелегитимни организации, както на религиозна, така и на сепаратистка и политическа основа, но и на тероризъм “отгоре” – въздействие на държавните силови структури върху конкретни етнически и религиозни фрагменти и прослойки от националните общества.

Доколко реална е терористичната заплаха в страните на Европейския съюз? Това става видно от полицейската статистика на страните членки. В тях действат голям брой различни терористични организации. Дейността на някои от тях е насочена срещу страни-членки, други срещу обекти на трети страни, разположени в ЕС, трети провеждат своите атаки вън от ЕС, като го използват за своя логистична база и като източник за финансиране. За 2006 г. на територията на страните от ЕС са проведени общо 498 атаки²³ (Фиг. 1 Терористични атаки в ЕС).

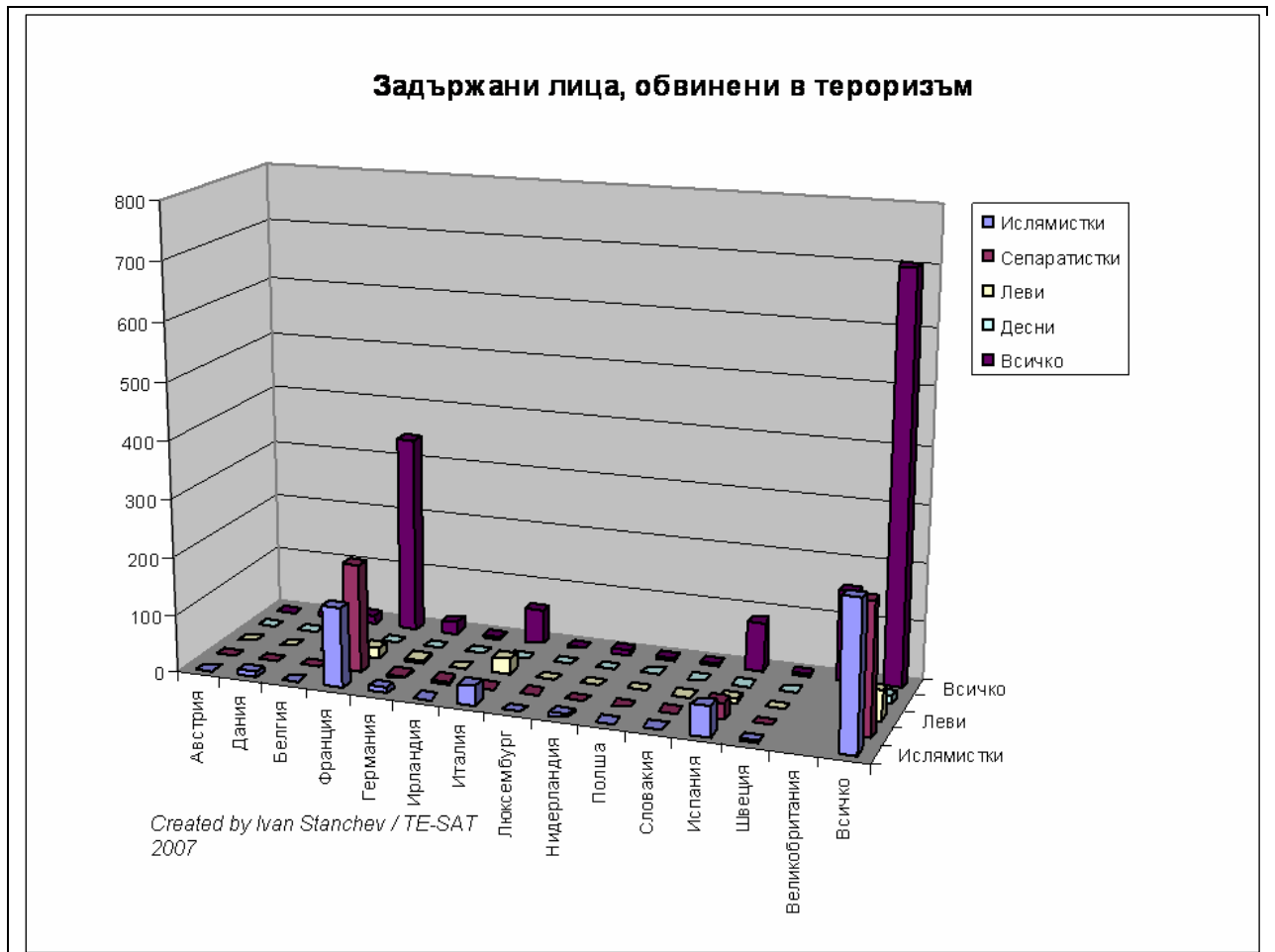
²³

Тук и следващите данни са от годишния отчет на Европол, б.а.

По-голямата част от тях са предизвикали ограничени материални разрушения и не са били предназначени за причинят човешки жертви. Подготвените, но неуспешни атаки на ислямски терористи в Германия и във Великобритания обаче демонстрират, че те имат за цел постигането на масови жертви.

През 2006 г. в петнадесет страни-членки са задържани общо 706 лица, заподозрени в тероризъм. Разследванията свързани с ислямският тероризъм са ясен приоритет за правоохранителните органи на страните-членки, което е видно от броя на задържаните ислямисти-терористи.

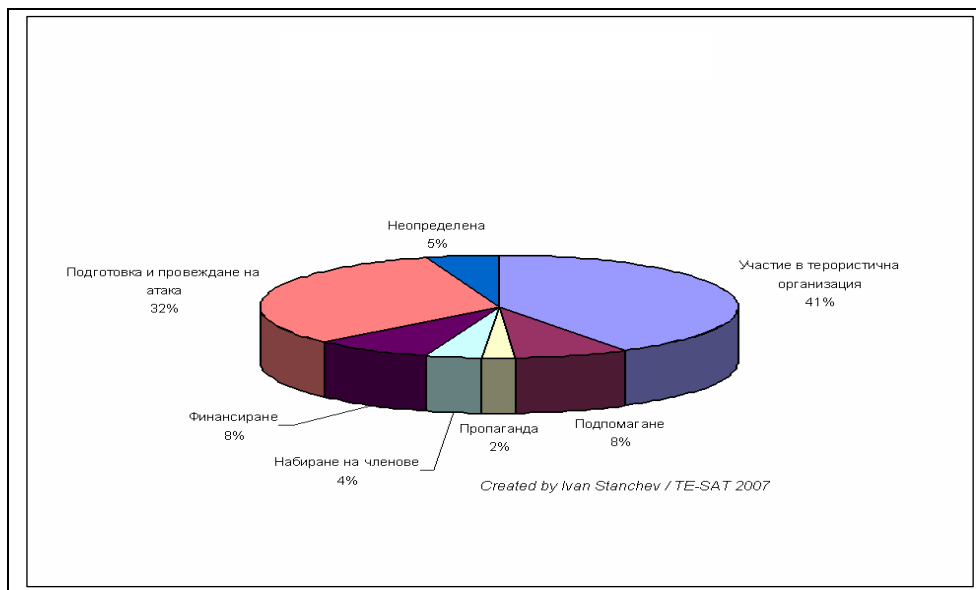
Франция, Испания и Великобритания са страните, които са най-сериозно засегнати от тероризма, което се вижда от броя на терористичните атаки в тези страни и броя на задържаните терористи (Фиг. 2 Задържани лица, обвинени в тероризъм).

Най-голям дял от задържаните – 41%, са обвинени в участие в терористична организация. На следващо място - повече от една трета от задържаните са обвинени в подготовка за провеждане на терористична атака. По-малък е дялът на тези обвинени във финансиране, вербуване на членове и др. Малкият брой на задържаните за

пропагандиране на терористична дейност е показател за липса на законова база и трудности в разследването на такъв вид престъпления (Фиг. 3)

Германия, Дания и Великобритания са страните в които е имало опити за терористични нападения от страна на **ислямски терористични организации**. Няма информация за други такива атаки в страните на ЕС. Заговорът за взривяване на самолети във Великобритания и опитът за взривяване на влакове в Германия (Кьолн) са имали за цел поразяването на невинни граждани и разрушаването на критична транспортна инфраструктура.

Фиг. 3. Вид терористична дейност, осъществявана от задържаните

За взривяване терористите са подготвили самоделни взривни устройства, изготвени със самостоятелно произведени взривни вещества. За случаите от Великобритания и Дания се съобщава, че във взривните устройства е поставен Триацетон-трипероксид – мощно взривно вещество, чието използване изисква специално обучение.

Половината от задържаните в ЕС терористи са свързани с ислямския тероризъм. Франция, Испания, Италия и Нидерландия са провели най-голям брой арести на лица, заподозрени в ислямски тероризъм. По-голямата част от задържаните са родени в Алжир, Мароко, Тунис и са били свързани с терористични групи действащи в Северна Африка (“Мароканска ислямистка бойна група”; “Салафистка група за проповед и борба”). Известен брой терористи, задържани за осуетените атентати във

Великобритания и Дания са родени и израснали в страни на ЕС. В двата опита за взривяване са участвали и граждани на ЕС – християни или атеисти, приели исляма.

Особено тежък проблем за някои европейски страни е *сепаратисткият тероризъм*. През 2006 г. сепаратистки терористични организации са провели 424 атаки в ЕС. Най-засегнати страни са Франция (60%) и Испания. Атаките са проведени предимно в Корсика и Страната на баските. Пет атаки от такива организации са проведени във Великобритания и една в Ирландия.

След едностранно прекратяване на огъня обявено през март 2006 г. от ЕТА, автор на атаките е организацията “Талдес И”, която провежда голям брой атаки с ниска интензивност за да поддържа натиска срещу испанското правителство. Атаката на мадридското летище на 30 декември 2006 г, осъществена от ЕТА предизвика материални щети и наранявания. ЕТА успява не само да поддържа, но дори възстановява своите възможности за удари чрез добре подготвени, организирани и координирани атаки срещу точно определени цели.

Сепаратисткият тероризъм в Корсика се осъществява чрез голям брой атаки с ниска интензивност, които завършват обикновено с ограничени материални щети. Само 6% от атаките са насочени срещу държавни органи. Въпреки че корсиканските терористи не се опитват пряко да убиват хора, с увеличаване на броя на атаките може да нарастне рискът от жертви.

През 2006 г. **левите и анархистки терористични организации** са провели 55 атаки в ЕС. Техните атаки се осъществяват главно в Гърция, Испания и Германия.

Левите и анархистки организации провеждат относително голям брой атаки с ниска интензивност, които довеждат до ограничени материални щети срещу обекти на частния бизнес и държавни органи. Малка част от атаките са със цел да доведат до жертви и наранявания.

Терористичните атаки осъществявани от десни екстремисти и терористи са спорадични, но техните дейности са много добре организирани и транснационални. За предаване на информация за възможните цели широко се използва интернет.

В така очертаващата се трудно определяема и още по-трудно предвидима и управляема обстановка, важен фактор за гарантиране на сигурността на държавите от Югоизточна Европа представляват аналитичните, учебни и информационни институции на държавата, способни перспективно и своевременно да разработват актуални стратегии и реализиращите ги концепции не само за *контратерористична*

(постконфликтна) дейност, но и на *антитерористична*, превантивна и широка програма от времево-продължителни и задължително съвместни дейности.

Няма и не може да има на сегашния етап от развитие на средата за сигурност държавна институция, която да няма задачи в хода на разрешаване на проблемите свързани с тероризма. Но за сега все още нашето общество се намира в процес на *количествено натрупване* на знания и опит в тази сфера. На много ниско, почти “*пожелателно*” ниво е и координацията между отделните ведомства. Отделя се много по-голямо внимание на международните участия в прояви от конферентен или учебен характер, от колкото на решаването на реални проблеми за осигуряване на антитерористичната сигурност на национално и регионално ниво.

Всяка една дейност има нужда преди всичко от актуализиран регламент за нейното провеждане. В демократичните, правови общества държавността включваща и аспектите на съвместната антитерористична дейност се развива на основата на закони и подзаконови документи, на базата на които се създават ведомствените правилници, устави, наредби, пособия, инструкции и други. Но за сега националният ни правов ред, касаещ антитероризма, се гради в обратната последователност. Първоначално бяха въведени за изпълнение ведомствените регламентиращи документи, черпейки опит от сродни по дейност чужди държавни институции, често без никаква координация един с друг. Документи напълно авангардни, като постановки, но обслужващи само отделени абзаци от сложния държавен механизъм или дейности затварящи се във вътрешно-ведомствен, специфичен кръг. Самите документи използват различни термини, влагайки в тях частен смисъл, често не само не съвпадащ със смисъла в документите на останалите държавни ведомства, но и противоречащи на тях. Всяка една дейност в съвместен формат, при така заложените различия, предварително е белязана или със серия от компромиси и условности, или с негативни или “*театрални*” резултати.

От всичко посочено до тук е видно, че е наляг момент за ***преминаване от количествени, интензивни поради актуалността, но безразборни, към качествени промени съгласувани, единни и максимално целенасочени*** .

Кои държавни институции са призвани и основно отговорни за реализирането на тези промени? В конкретния случай това не е от значение. Но тъй като държавните институции все още функционират на “*пирамидален*” принцип и взаимовръзките в хоризонталните плоскости на всички нива са слаби, и повече изградени на базата на междуличностно общуване, от колкото по някакъв регламент, то е необходимо да се създадат междуведомствени единни “*центрове*” ангажирани по дадената специфика,

които са характерни за новия вид управленски и функционални мрежи. Тези центрове характеризират, съгласно новите авангардни теоретични и изследователски схващания, същността на мрежовите (мрежоцентричните) организации, включително и военнизираните такива, като стъпка в “утрешния ден”. Ярък пример за актуалността на тези “центрове” е изградената организация на трансграничните, практически неограничени в четирите измерения терористичните мрежи, умело прилагащи най-съвременните управленски формули, както и концепциите на “бойните множества”, “воюващите мрежи”, “информационната и психологическа война”, “асиметрията, контраасиметрията и дисиметрията”, “репримитивизация на конфликтите” и други.

Защо именно “центрове”, а не изпълнителни агенции, дирекции или министерства?

На първо място поради възможността за висока степен на съвместяване на опита на специалисти от всички сфери, като се започне от вътрешната и външна сигурност, които постепенно започват да се препокриват по своите цели и задачи, и се стигне до образователната система, която със своите правилно заложили перспективни планове ще даде на обществото ни след период от 15-20 години индивиди надраснали чрез своите разбирания и култура ценностите на които се опира съществуването на конфликта пораждащ, прилагането на тактиките и оръжията на тероризма. (Фиг. 4)

На второ място поради прозрачността, отвореността и достъпността на информацията от такива центрове. Възможността за включване на *модулен принцип*, в тях на всички и всичко, което в дадения етап допринася за постигане на целите.

На трето място икономичността на такава структура освобождаваща ресурсите на държавните институции за решаване на други текущи задачи.

На четвърто място гъвкавостта и приспособимостта на структура създадена на модулен принцип.

На пето място унификацията на терминологичната база и тясната специализираност на центъра, водещи до висока ефективност.

В исторически план България не за първи път се сблъсква с подобен проблем с тероризма, за който няма специализиран закон, няма единна теория, няма достатъчно опит и специалисти.

В хода на Първата световна война българските войски и органите на гражданската, временна окупационна власт в Моравската инспекционна област са изправени пред решаването на проблема на интензивната терористична дейност от

страна на множество чети, поддържаща ги мрежа от информатори и трансфронтва логистична подкрепа от страните членки на Антантата. Терористичната тактика довежда до затрудняване снабдяването на войските на фронта, изолация и недоверие между временната власт и населението и първоначално прибегване към така наречения “крепостен” подход за противодействие, който за съжаление намира поддръжници и в съвременни условия. Мероприятията се характеризират с пасивен, само отговарящ на активните терористични акции характер. Укрепват се гарнизонните войскови райони – “крепостите” и опасната тъмна част от денонощието се “пролежава” в тях. Същата ответна тактика виждаме и днес в концепции и нормативни документи от типа на: “Охрана и отбрана на базите от терористични атаки” и “Концепция за защита от тероризма”. Едва на скоро в публикациите започнаха да се използват термини като: борба, превантивни мерки и ликвидиране на тероризма и пораждащите го конфликти.

За решаване на проблемите с тероризма в командването на Моравската инспекционна област е командирован тогава неизвестният, а по-късно член кореспондент на Българската академия на науките, военният теоретик и практик в областта на тероризма и противодействието срещу него – полковник Петър Дървингов. За седемнадесет месеца той успява да създаде цялостна организация и да реши проблема с тероризма. Първоначално той систематизира наличната информация като започва да издава седмичен “Информационен бюлетин” и създава база данни на най-честите видове терористични акции, мащаб, извършители, локализация и противодействие. Със сбора и анализа на информацията той натовазва новосъздадените “разузнавателни бюра” към щабове на инспекционната област и дружините – първообраз на съвременните антитерористични центрове. Създава нови антитерористични формирования – планинска дружина съставена от “планински взводове”, поддържани от планински батареи. Разделя зоната на дружинни райони на отговорност и създава пълна мрежа от денонощни контролни постове по основните пътища, мостове, железопътни съоръжения, населени пунктове, планински пътеки и превали. По този начин извежда силите за антитерористична борба извън “уютните крепости”, изземва инициативата от ръцете на терористите, превръщайки се от “мишка” в капана на “крепостите” в “котка” постоянно преследваща терористичните чети и техните информатори.

Чрез контролни постове ограничава периметъра за маневриране на новите “мишки-терористични чети”. Паралелно с тези активни действия създава и въвежда за изпълнение липсващите напълно до този момент нормативни документи, включващи

множество оперативни заповеди, наредби, инструкции и бюлетини, даващи всеотрасни и пълни отговори на всички аспекти на антитерористичното използване на армейските подразделения.

Забележителни по своята актуалност и в наши дни са: “Инструкция за разпределение на силите, определяне участъците, местата и задачите”; “Инструкция по организирането на разузнаването в районите и участъците от Моравската инспекционна област”; “Инструкция за водене борбата с четите и бандите”; “Инструкция за формиране и тактика на контрачетите”; “Инструкция за донесенията и съобщенията по четническите действия”; “Инструкция за начина как да се разпитват уловените четници, ятаци и съучастниците им”; “Инструкция за организирането и службата на разузнаването в Моравската областна военна инспекция”; “Инструкция за тактичeskото използване на военнопoлицейските кучета при преследване на четници и разбойници” и др. Всички те напълно потънали в забравата на времето при условие, че се изпитва остра нужда от подобни документи при изпълнение на специфичните антитерористични задачи в хода на миротворчески мисии.

През този исторически период конкретната необходимост довежда до създаване на нови тактически схващания търпящи коригиране и развитие в хода на самото им прилагане. Основно заделените военни сили се подразделят в съответствие с назначението си на *подвижни* (удароносни) и *приковаващи*. Подвижните представляват подвижна охрана или постоянна сила за борба с четите. Те притежават по-голяма свобода на действие. За тази цел е сформираната планинска дружина състояща се от 60 планински взвода, 20 разузнавателни бюро, 2 планински батареи и една нестроева рота. В планинските взводове са зачислени всички войводи и бивши революционери-македонци които са разпратени по окупационните полкови райони за организиране и водене на контрачетите. Разузнавателните бюро по щат се числят към планинската дружина, но са дислоцирани към щабове на окупационните дружинни райони. Приковаващите (неподвижните) подразделения от своя страна представляват скелета на военната сила, но са ограничени в свободата на действие само в участъка или района им за отговорност.

От този исторически пример се налага извода за актуалността на съвместното и комплексно решаване на проблемите свързани с борбата с тероризма. Това предполага първата крачка за решаване на този неотложим във времето проблем трябва да бъде създаването на **Национален антитерористичен център**. Орган който да има като основна задача разработването на концепции за подготовка на силите и средствата за

провеждане на съвместни антитерористични операции, систематизиране и подбор на най-подходящите теоретични постановки, използваеми в национален и регионален мащаб и изготвяне на специализирани документи (наставления, инструкции и пособия).

Борбата с тероризма е стратегически проблем на Европейския съюз. Заплахите произтичащи от терористична дейност се наблюдават и анализират непрекъснато, като паралелно се вземат и съответните мерки. Доколко сериозна е заплахата проличава от статистиката за миналата година. В страните-членки на ЕС през 2006 г. са проведени 498 атаки, като най-голям брой са от сепаратистки организации, действащи във Франция. Арестувани са 706 лица заподозрени в терористична дейност в 15 страни. От тях 257 са свързани с ислямският тероризъм, 226 със сепаратисткият, 52 с левият тероризъм и 15 с десният. 41% от задържаните са обвинени в участие в терористични организации, 32% - подготовка на терористични атаки, 8% - за финансиране на терористични организации, 8% - за подпомагане на терористи, 4% - за вербовка на членове за терористичните организации и 2% за пропаганда на тероризъм. Половината от задържаните са граждани на страни-членки на ЕС.

ⁱ Класически пример за естествената сугестивност на човешката психика е поставената в САЩ през 1938 г. от Орсън Уелс радиопиеса по романа на Хърбърт Уелс "Война на световите". Въпреки категоричното посочване в началото на радиопредаването, че става дума за пиеса, измислените репортажи за нашествие на марсианци предизвикват масова паника сред гражданите. Сходен (но не идентичен като резултати) е случаят с телевизионното предаване на "Ку-ку" по БНТ от началото на 90-те години за авария в АЕЦ "Козлодуй".

ⁱⁱ Възниква въпросът доколко е правомерна употребата на термина "телефонен тероризъм". Действително в нашите условия не са редки случаите, когато някакъв вид заплаха (за физическа разправа, за поставено взривно устройство) бива отправяна по телефона, в много от случаите анонимно (ако се цели извършване на публични действия – намеса на компетентните органи) или конфиденциално (когато информацията е за лична употреба). Но терористичната практика показва, че пълната анонимност като цяло не ѝ е присъща, доколкото не работи за определена кауза. На второ място следва да си зададем въпроса има ли политическа цел в действието, а не става дума предупреждение с криминален характер или решаване на чисто лични проблеми.

ⁱⁱⁱ Типичен пример е 25-я кадър в киното. Човек вижда 24 кадъра в секунда, 25-я остава "скрит" от съзнанието, но се фиксира и оказва въздействие върху подсъзнанието.

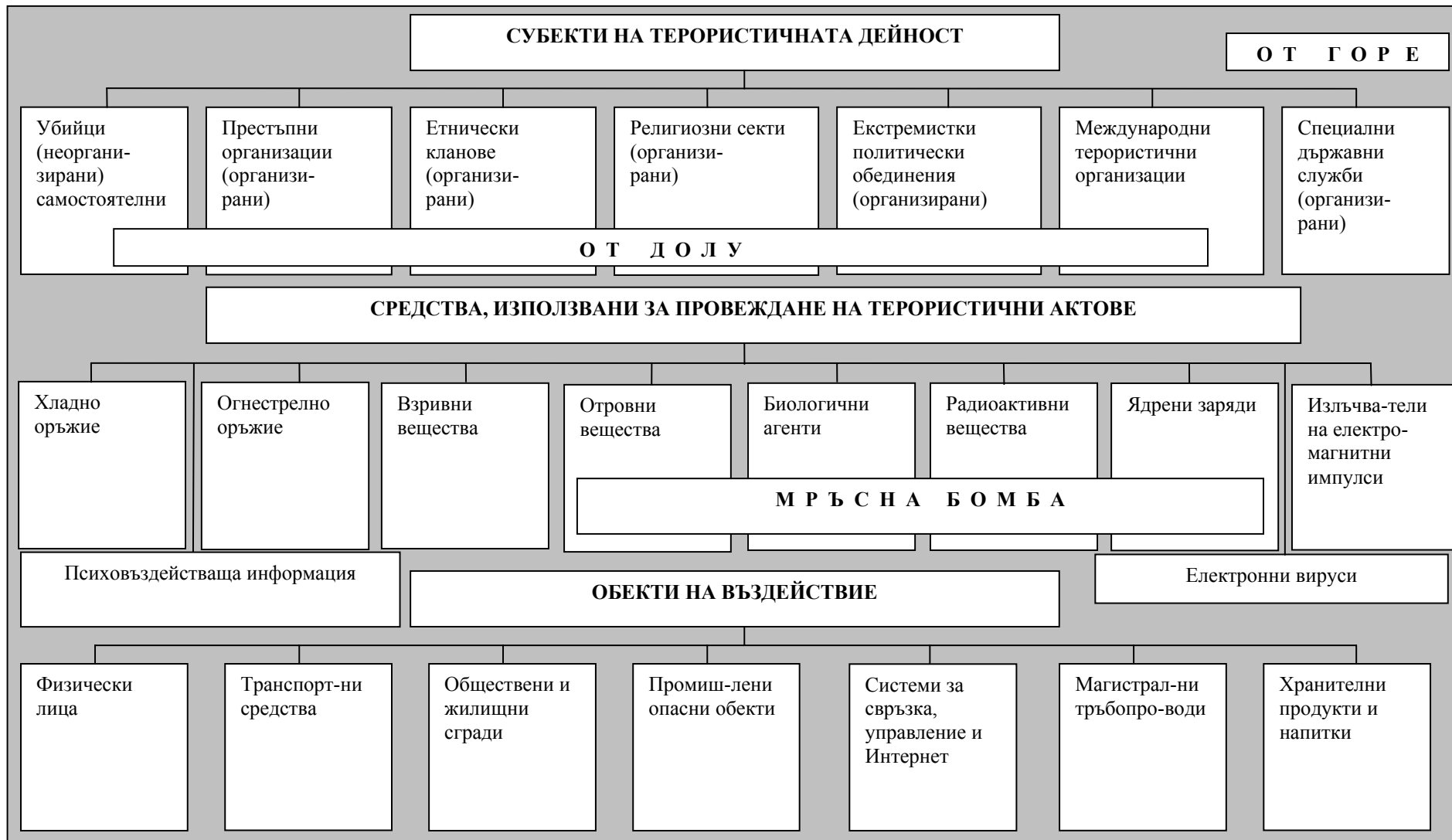
^{iv} Вж. Мекелбург Е. PSI – агенти. С., 1999. Съществува хипотеза, че успехът на пропагандата в Съветския съюз (20-те и 30-те години) и Германия (30-те години на XX век) се дължи и на използване на радиоразпръскватели, разположени масово в населените места, които са излъчвали наред с възприемания звуков сигнал и сигнали, които не се обработват от съзнанието, но усилват възприемчивостта към отправяните послания.

^v Вж. Ганор Б. Терорът като стратегия за психологическа война. Информационен бюлетин "Чуждестранен опит", МВР, №№ 4-5, 2003.

^{vi} Пак там.

^{vii} Лакост П. Мафиите срещу демокрацията. Велико Търново, 1995, с. 127.

^{viii} 8 Вж.: Laqueur W. The Age of Terrorism. Boston, 1987.

Според анализите на експерти, най-застрашени от тероризма страни са Франция, Испания, Великобритания. Нашата страна също има дял в противодействието на тероризма в Европа и света. През последната година в Република България са проведени 101 операции във връзка с борбата с тероризма, при това в тясно сътрудничество с други страни – членки на ЕС.

Сред организационните мерки, провеждани от европейските страни е създаването на антитерористични центрове, които да обединяват усилията на различните институции за неутрализиране на терористичните заплахи. Например в Германия е създаден Съвместен (обединен) антитерористичен център в Берлин представлява част от мрежата на немските власти за борба с международният ислямски тероризъм²⁴.

Центърът представлява информационно-аналитично звено, което включва представители на полицейските, разузнавателни и контраразузнавателни служби на Германия (федералната криминална служба, службата за защита на конституцията, националната разузнавателна служба, военното контраразузнаване, службата за имиграция и бежанците, прокуратурата, митниците и министерствата на вътрешните работи на 16-те германски провинции). Всяка от службите чрез своя представител предоставя информация имаща връзка с терористична дейност на територията на Германия и в чужбина. На редовни срещи на специално формирани работни групи на базата на наличната информация се определят и оценяват терористичните заплахи, определя се степента на риск, предлагат се мероприятия за неутрализиране на заплахите, ликвидиране или намаляване на риска. Основните работни групи се занимават със следните проблеми: финансиране на тероризма; контрабанда (като начин за финансиране на терористични организации); спорт и забавления (с особено внимание на трениращите бойни изкуства и различни военни игри); “подозрителни критерии” (разработва критерии по които може да се установи дали някои лица представляват заплаха); „контакти” (анализира връзките между заподозрени в терористична дейности и терористични организации) и др.

На вниманието на центъра са следните специфични за Германия проблеми: участието на страната в операцията в Афганистан; наличието на американски военни база на територията на страната; имиграцията от мюсюлмански страни; големият брой немски граждани, които приемат исляма.

---

²⁴

Рюдигер Мюлер, служител на антитерористичния център.

Центърът внимателно наблюдава и анализира ислямистката мрежа в Германия, и особено основната заплаха - т. нар. "салафистки организации". Привърженици на тези организации има най-вече в Берлин, Лайпциг и Бон. Поддържат връзки със сродни организации в Сирия, Турция, Пакистан, Босна и страните от Магреба. Членове на тези организации са пътували в зони на военни действия и вероятно са участвали в тях или са били обучавани в тренировъчни лагери на терористични организации.

Според немски експерти, създаването на антитерористичния център значително и подобрил организацията на борбата с тероризма и особено сътрудничеството между полицейските и специалните служби. Освен това има подобрене на международното сътрудничество в борбата с тероризма не само със страните членки на ЕС, но и със САЩ.

След атентатите на 11 март 2004 г. в Испания е отчетена необходимостта от подобряване на координацията между разузнавателните и полицейски служби. Създаден е Национален координационен антитерористичен център в който участват представители на националната полиция, гражданската гвардия и националния разузнавателен център. Основните задачи на антитерористичният център са: събиране на информация по отношение на тероризма от всички служби и от международни бази от данни; анализ и оценка на риска; разпространение на информацията; оперативна координация; предотвратяване на дублиране на разследвания. Според испански полицейски служители, редица операции са били възможни само благодарение на функционирането на този център.

Националният антитерористичен център не би трябвало да има управленски функции, а да бъде само своеобразен научен и изследователски "генератор" в осъществяването на всички мероприятия по подготовката на националните сили и средства за борба с тероризма в мирно и във военно време.

Сама по себе си идеята за създаване на Национален антитерористичен център не е нова. Подобен род центрове съществуват в САЩ, Великобритания и Израел, а също така и към Съвета по безопасност на Организацията на обединените нации. От 2002 г. Антитерористичен център функционира и в Съюза на независимите държави при водещата роля на Русия, както и в много други държави.

Всички тези центрове успешно функционират, създавайки банка от специализирани данни за терористичните организации, за тяхната дейност и тенденции в развитието. Под тяхна егида се провеждат серия от национални и международни

инициативи (конференции, подготовителни курсове, издателска дейност, осъществяват се изследователски програми и др.).

Дейността на Национален антитерористичен център може като водещи линии, да включва: прогнозиране на военно-политическата обстановка в национален, регионален и световен мащаб; разкриване и точно определяне на възможните съвременни заплахи от терористична дейност, както и техния променящ се характер; както и изработване на практически предложения как да им се противодейства.

Една от основните първоначални задачи на Националния антитерористичен център е разработването на съответстващите на целите документи. В тях трябва да се даде конкретен отговор на серия от въпроси засягащи: системата за постоянен мониторинг и ранно предупреждение; какви сили и средства е необходимо да се заделят, подготвят и поддържат в постоянна готовност за провеждане, както на антитерористична, така и на контратерористични съвместни операции и програми с по-голяма продължителност и значително финансиране; какви форми и способности за неутрализиране на терористичните действия е необходимо да се прилагат, както в мирно, така и във военно време; какво трябва да бъде разпределението на задачите между отделните елементи от силовите министерства в хода на съвместни антитерористични операции; точно определяне на реда за взаимодействие, субординация, подчиненост и управление; създаване на единни методики за работа на планиращите и управленски органи; реда за обмен на служебна и класифицирана информация; всеотстранното осигуряване на всички видове дейности и операции, включващи и Специални войскови действия.

Самото създаване на Национален антитерористичен център, а също така и системи за обмен на данни, ранно предупреждение и осигуряване на взаимодействието, представлява сложен процес. Всички мероприятия свързани с неговото формиране и функциониране е целесъобразно да бъдат разделени на две групи. Към *първата група* могат да се отнесат: определяне на структурен, функционален и управленски модели на Националния антитерористичен център и свързаното с това бюджетиране; определяне на необходимия постоянно поддържан личен състав и състава на неговото усиление със специалисти в зависимост от конкретната обстановка; залагане на реални срокове и реда за функционално “въвеждане в строя”; установяване на подчинеността на центъра и между елементите на самия център; разпределяне на задачите между отделните звена; определяне на реда за координация на усилията със сродни организации в национален, регионален и световен мащаб.

Към *втората група* мероприятия могат да се отнесе следното: определяне и въвеждане за изпълнение и поддържане на мероприятия по видове готовности за екстремално участие в решаването на извънредни ситуации; създаване на мобилни групи за работа в близост до зоната на Съвместните антитерористични операции; създаване на регионална мрежа от Национални и ведомствени антитерористични центрове, обхващаща региона на Югоизточна Европа; участие в подготовката и провеждането на дългосрочни учебни и изследователски програми със специалисти, включващи конференции, командно-щабни тренировки и учения, ситуационни компютърно подпомагани тренировки, експериментални учения и др.

Структурната основа на Националния антитерористичен център е необходимо като минимум да включва: аналитичен отдел; информационен отдел с електронна библиотека; научно-изследователски отдел; учебен център, включващ дистанционна подготовка на специалисти и секретариат осигуряващ контактите, мероприятията и издателската дейност. (Фиг. 5)

Основни направления на текущата дейност на Националния антитерористичен център е необходимо да обхващат следните направления: нормативно-правно; научно-теоретично; научно-техническо; организационно и логистично.

Нормативно-правното направление е необходимо да има за своя основна цел координацията на дейностите на силовите държавни структури по разработването на плановете за готовност за противодействие на прилагане на терористични тактики и оръжия. Също така и съгласуване на дългосрочни програми, съвместни концептуални разработки и нормативно-правовото осигуряване на въвеждането в практиката на теоретични разработки.

Научно-теоретичното направление основно трябва да включва изучаване, обобщаване и анализ на антитерористичните и контратерористичните действия в локалните войни и въоръжените вътрешнодържавни конфликти с ниска интензивност. Изготвяне и предоставяне на управленските органи на предложения, препоръки, становища и научни обосновки. Разработване на теоретичната база на нови способности и форми на оперативни и тактически действия, както и направления за по-нататъшното им усъвършенстване. Не маловажна част от дейностите в това направление е необходима да бъде и създаването на методики и модели за превантивно и непосредствено планиране на целия сложен и многопластов комплекс от дейности включени в борбата с тероризма. Това направление ще включва и разработването на наставления, инструкции, сборници с нормативи и учебно-методически материали по

специфичната тематика на конфликуване с прилагане на тактики и оръжия на тероризма.

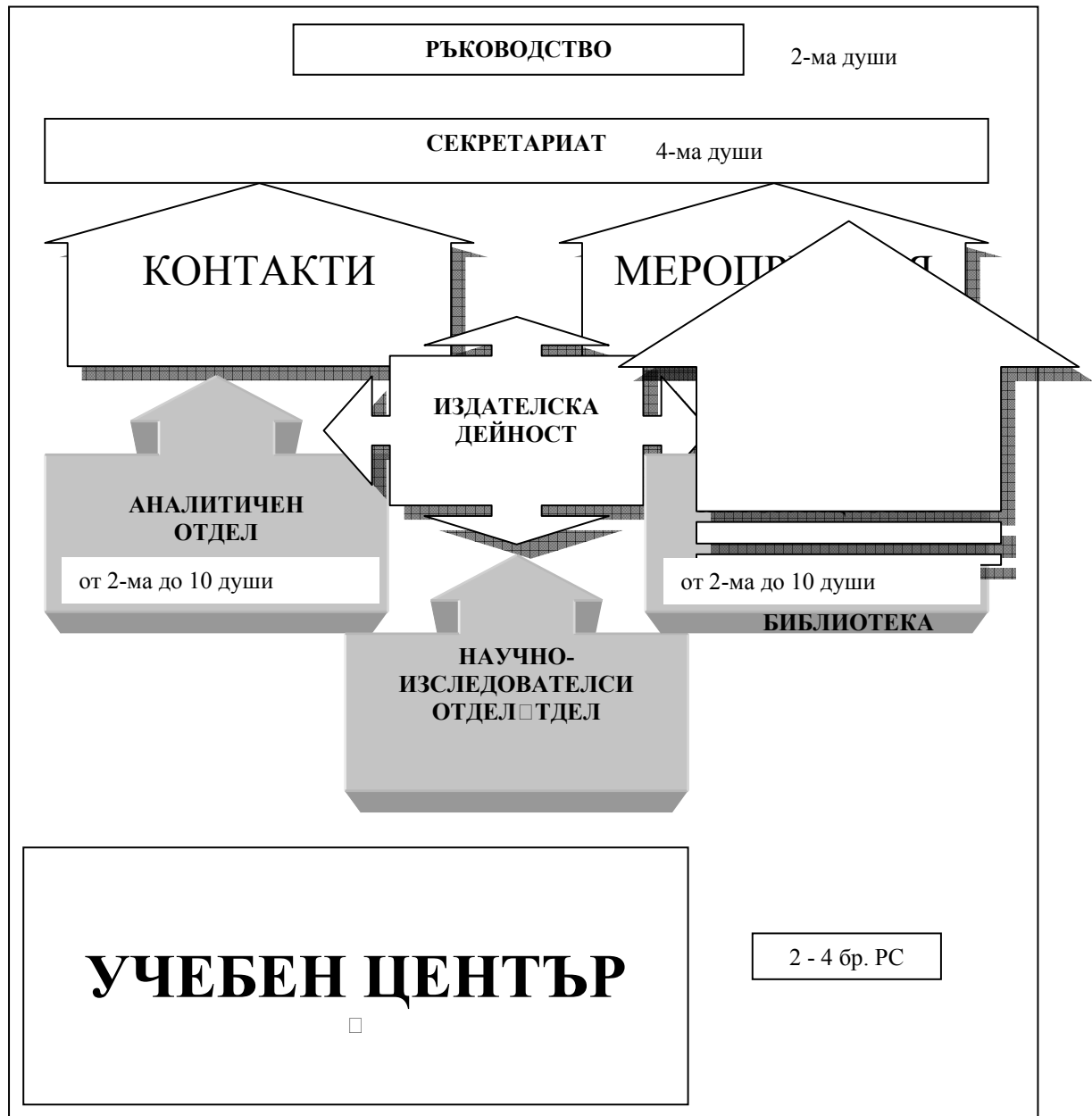
Научно-техническото направление е призвано да изучава и предлага за прилагане в хода на Съвместните антитерористични операции на авангардни, но и целесъобразни средства за разузнаване, поразяване и комуникация. Да развива и предлага за практическо прилагане на огромния комплекс от нелетални (несмъртоносни) средства за въздействие върху човешкия фактор, неговото техническо осигуряване (транспортни средства, оръжия и комуникационни съоръжения) и инфраструктурни обекти (скривалища, складове, пътища, случайни укрития и др.). Научно-техническа е и задачата за търсене на начини за прилагане на концепциите за “*селективност на целите*”, осъществявани чрез високоточни оръжия, определяни още като “умни” оръжия и боеприпаси. Напрегнатостта на конфликта при прилагане на тактики и оръжия на тероризма изисква съвременния специалист винаги да разполага с преимущество, както в информацията, така и в оръжията и личната екипировка.

Обикновено съвременните стълкновения с прилагане на терористични тактики и оръжия ще се провеждат по принципите на “*груповата тактика*”, при която от особено значение са не наличието на тежко въоръжение (самолетносачи и танкове), а индивидуалните средства за поразяване, детайлите в екипировката и в най-добрия случай лесно преносимите колективни средства за поразяване. Особеното е, че трудно контролируемият пазар на оръжие, много често ще доставя авангардните си нови разработки едновременно и на двете страни в конфликта. Ето защо просто е невъзможно да се противопоставим на съвременните терористи с въоръжение и екипировка характерни за масовите армии от периода след Втората световна война.

Организационното направление основно може да решава проблемите свързани с определянето на състава и структурите на специализираните формирования за борба с проявите на тероризъм. Търсенията в това направление трябва да се насочат към предлагане на организационни и функционални модели за изграждане или усъвършенстване на формирования интегриращи в себе си бойните качества на множество родове войски. Такива са въздушно-земната мобилност на десантните подразделения (силите за специални операции), ударните и маневрени качества на общовойсковите подразделения, ударно-огневия потенциал на артилерийските и авиационни подразделения и специалните техники и умения на подразделенията от Специалните сили. По своята същност и предназначение съвременните антитерористични силови формирования трябва да имат многоцелево предназначение,

прилагайки колкото е възможно по-широк спектър от специфични тактики и оръжия, максимално адекватни на конкретно създалата се оперативна обстановка. Разбира се тук се включват и всички тактики характерни за жандармерийските и полицейски подразделения. Като прочистване, конвоиране, патрулиране, задържане, водене на преговори, засадни и други действия.

Фиг. 5. Структурен модел на Национален антитерористичен център.

Нека изследваме за сравнение стратегията на администрацията на САЩ за създаване и функциониране на система за противодействие на тероризма и нейната ефективност. Стратегията се определя от така наречените “четири D”: 1. **Defend** – да се

защити; 2. *Defeat* – да се унищожи; 3. *Deny* – да откажеш; 4. *Diminish* – да намалиш. Националният антитерористичен център намира своето място в решаването на задачите и в четирите направления, което показва актуалността и навременността на създаването му във всички държави от Югоизточна Европа. Какви проблеми стоят за разрешаване при реализиране на такъв проект?

Първият е ускоряване създаването на специализиран закон за борба с тероризма. България е една от последните държави не само на Балканите, но и в Европа в която все още не съществува нито закон, нито проекто закон. Това може би се дължи на илюзорното спокойствие за далечността на подобен род заплахи, поради създадения крехък тип разбирателство между етносите, религиите, политическите възгледи и икономическо-социални прослойки. Но Балканите, като цяло, а и конкретната обстановка в част от държавите съвсем не потвърждава крайното оптимистично отношение по проблемите на тероризма. Прилежащия Черноморски регион също поражда доста съмнения по отношение степента на сигурност.

Вторият проблем е свързан с конкретния избор на най-добрата дислокация на такъв Национален антитерористичен център. Независимо от това, че приоритет в борбата с тероризма има Министерството на вътрешните работи, Министерството на отбраната, съгласно *Закона за отбраната и въоръжените сили*, има за задача да подпомага усилията на МВР в тази насока. Ето защо е напълно адекватна и реална помощта от една високо организирана, планова и поддържаща висока степен на дежурни и боеготови звена и шабни елементи структура, каквато е Българската армия.

Независимо от видът на терористичната заплаха – взривяване, отвличане, обстрел или друга, хората и институциите трябва да са наясно със възможните последствия и да вземат необходимите мерки. Пренебрегването на заплахите, липсата на оценка на рисковете обикновено се заплаща скъпо. Информацията дава възможност да се планира реакция при реализация на заплахата, по време на кризисна ситуация. Националният антитерористичен център ще разпространява такъв тип знания за всички заинтересовани институции и за обществото като цяло.

Националният антитерористичен център може да създава продукти предназначени да дадат задълбочени познания за обстановката и преди всичко за терористичните заплахи чрез доклади за отделни инциденти, оценки на специфични заплахи, следене на определени показатели, предупреждения за конкретни заплахи, качествен и количествен анализ, анализ на връзки между терористични организации,

аналитични доклади, обявяване на висока степен на риск в определен район, обект или период от време и др.

Продуктите могат да се разпространяват чрез електронна поща, чрез база данни поддържани в интернет или на оптични носители, текстови файлове. Те ще могат да се използват от всяка заинтересована институция за да бъде тя своевременно и компетентно информирана за всички специфични заплахи, произтичащи от терористична дейност. Те ще могат да бъдат използвани от разузнавателни, контраразузнавателни, полицейски, военни и други държавни и обществени институции (включително образователни).

В зависимост от вида на институциите за които са предназначени, продуктите на НАТЦ ще съдържат различна по вид информация.

Например продуктите предназначени за разузнавателните и законоприлагащите институции ще съдържат информация, която да разшири познаването на оперативната обстановка и текущите заплахи по линия на тероризма. Включително детайлна информация за терористични атаки в различни части на света, информация за нови заплахи, нови тактически прийоми и др. На тях ще бъде осигурен пълен достъп до базата данни на центъра.

Продуктите предназначени за органите на местната власт могат да включват информация за текущата обстановка, даваща възможност за разбиране на всички видове терористични заплахи, срещу които могат да се изправят в специфичен географски район.

Продуктите предназначени за органите за фирмена сигурност на държавни, общински и частни фирми могат да съдържат информация за терористична заплаха, която може директно да повлияе на дейността на конкретната организация.

Поради спецификата на задачите на Националния антитерористичен център, свързани с научни и аналитични изследвания, учебна и издателска дейност, най-подходящото място за ситуиране на подобна структура е сред сродни такива. Военна академия “Г. С. Раковски” е естествен инкубатор за развитие на такъв род центрове. В рамките на академията функционират: Институт за перспективни изследвания за отбраната, департамент за оперативна съвместимост, център за подготовка за ОПМ и център за следдипломна квалификация.

Освен това от 2005 г. Военна академия “Г. С. Раковски” е инициатор в национален мащаб на концепцията “Заедно срещу тероризма”, в рамките на която са проведени множество теоретични и научни мероприятия. Провеدهа се и пет

дългосрочни курса за подготовка на управленски кадри от МО и МВР за планиране и ръководене на Съвместни антитерористични операции. Модули и цели избираеми дисциплини на същата тематика се преподават в рамките на основните учебни програми. Завършващ етап от мероприятията беше проведената съвместна щабна тренировка с участници от научно-преподавателският състав на Военна академия “Г. С. Раковски” и Академията на МВР.

В рамките на академията са защитени няколко десетки дисертации на теми засягащи различни аспекти на антитерористичната дейност, с което всъщност се отговаря на следващия въпрос: Има ли ядро от специалисти на базата на което да се развие структурата на бъдещ Национален антитерористичен център?

Следващият въпрос е може ли такъв център във Военна академия да обедини националните усилия в областта на антитероризма, като развива регионални и световни контакти? Много малко са военните или на МВР структури, които да поддържа толкова интензивни и разностранни междуведомствени контакти, както това се осъществява традиционно във Военна академия “Г. С. Раковски”. Принадлежността към Консорциума на военните академии с целия техен научен потенциал е допълнителен показател на правилността на избора на Военната академия.

Всичко посочено до тук определя, при едно максимално преодоляване на частно-ведомствените интереси, уникалността на възможността да се отговори на изискванията на съвременната обстановка чрез създаване на Национален антитерористичен център в рамките на Военна академия.

В заключение е необходимо още веднъж да се подчертае актуалността на проблемите свързани с предстоящото активно противопоставяне на вероятни терористични атаки и оръжия. Участието в пълния спектър от операции на НАТО на контингенти, както на Българската армия, така и на МВР е вече неразривно свързано с висока степен на подготвеност и по специфичните въпроси на антитерористичната практика.

Литература

1. Воробьев, И., Киселев, В., Противодиверсионная и противотеррористическая борьба в операции. Военная мысль № 3, 2006.
2. Кикот, В., Терроризм – борьба и проблемы противодействия. ЮНИТИ, Москва, 2004.
3. Вишняков, Я., Основы противодействия терроризму. АСАДЕМА, Москва, 2006.
4. Семерджиев, Ц., Войната на мрежите. Софттрейд, С. 2002.
5. Устинов, В., Международный опыт борьбы с терроризмом – стандарты и практика. ЮРЛИТИНФОРМ, Москва, 2002.
6. Национална стратегия за противодействие на престъпността, приета с Решение № 726 на Министерски съвет на Република България, 2002.
7. The European Union Counter-terrorism Strategy, Brussels, 2005.
8. EU Terrorism Situation and Trend report, Brussels, 2007.

Тероризмът - 24 кадъра в секунда

Гл.ас. Румяна Стефанова, докторант
ЮИЕЦСИ,
Нов български университет

Деница Ивелинова, студент 4 курс
Департамент „Кино, реклама и шоубизнес“
Нов български университет

Основната движеща сила на тероризма е страхът – породен и обновяващ се. Това е страхът, който се създава у хората, предава се по между им и се изражда в тях. Тероризмът, воден от страха, се проявява в различни форми – преследване на различни политически или религиозни идеи, реакция на лично отмъщение, борба за природни блага и територии, стремеж за власт. Тероризмът обаче удря в целта само една мишена – съдбата на обикновения човек. Това, което остава в последствие е личната човешка болка, от която отново избуява страхът.

Тероризмът одавна присъства като основна тема в редица филмови продукти, като конкретното му значение е било пречупено през призмата на времето. Потърпевши е човекът, без значение е дали неговата съдба е въвличена случайно като жертва или играе водеща роля – провокатор или инициатор на тероризъм. В ситуация на тероризъм всеки попада в мрежите на страха, като всяка реакция ражда противодействие и всичко попада в затвореният кръг на повтаряемостта. А краят винаги е отворен.

Бележка: Презентацията включва кадри от игрални филми, засягащи тероризма.

Основната движеща сила на тероризма е страхът – породен и обновяващ се. Това е страхът, който се създава у хората, предава се по между им и се изражда в тях. Тероризмът, воден от страха, се проявява в различни форми – преследване на различни политически или религиозни идеи, реакция на лично отмъщение, борба за природни блага и територии, стремеж за власт. Проявеният тероризъм обаче удря в целта само една мишена - съдбата на обикновения човек, представител на общата маса. Всичко, което остава впоследствие, е личната човешка болка, в която отново избуява страхът.

В днешно време – в свят претоварен с образи от телевизията, интернет, мобилните телефони, киното играе ролята на медията-„обобщител“ независимо от своята форма – документална или игрална. Филмите съдържат в себе си тенденцията на времето и проявата на човешката природа спрямо нея. На изпитание се поставят човешките принципи, морални ценности и емоционално проявени първични реакции. В резултат се изпращат послания чрез съдбите на хората, което води към въпроса накъде отиваме и защо вървим натам.

Тероризмът винаги е присъствал като основна тема в редица филмови продукти, като винаги значението му е било пречупено през призмата на времето. Потърпевш е винаги човекът, без значение е дали неговата съдба е въвличена случайно като жертва или играе водеща роля – провокатор и инициатор на тероризъм. В ситуация на тероризъм всеки попада в мрежите на страха, като всяка реакция ражда противодействие и всичко попада в затвореният кръг на повтаряемостта. А краят винаги е отворен.

„Саботаж” (Sabotage) 1936 - режисьор Първата жертва на терористичен акт във филм

“Саботаж” е първият филм, в който се показва загрижеността на твореца към зараждащия се акт на насилие, наречен тероризъм. Филмът на режисьора Алфред Хичкок е направен по романа на полско-английския писател Джоузеф Конрад.

Историята. Мистър Верлок е част от чуждестранна организация създадена с цел да всява смут в центъра на Лондон. Той води двойствен живот, като за прикритие му служи киното, което притежава и спокойният семеен живот, който завидно води заедно с жена си и нейния по – малък брат Стиви. Следващата му задача е да постави бомба в лондонското метро. Заобиколен от дебнещи го полицаи, Мистър Верлок не може да изпълни задачата, затова изпраща нищо неподозиращият Стиви. Резултатът е една взривена бомба и много последствия.

Филмът. В този най-ранен филм разглеждащ темата за терора са поставени два основни момента – за слабостта на безсилният човек да откаже да противодейства на терора и въпроса - знак на справедливост ли е ако в следствие на терор се потърси възмездие чрез друго престъпление.

Героите на Алфред Хичкок в „Саботаж” са хора „скрити” в тълпата. Срещите на г-н Верлок с конспиратора в пълният с хора зоо-аквариум, магазина с птици, притежание на създателя на бомбата, и самият г-н Верлок с неговото кино Бижон, са обстоятелства избрани, за да покажат контраста между близостта на терористите до хората в тълпата и тяхната невъзможност да осъзнаят същите тези хора като жертви на техните действия. Хората са възприети като пионки, като част от постигане на целта.

Цитат: *„Престъпниците са обикновени хора като мен, теб и мистър Върлок. Освен това, ако приличаха на престъпници, полицията по-лесно щеше да ги залавя!”*

Хичкок решава проблема с вината като остава тя да се “скрие” в тълпата.

Посланието е, че хората изживяващи се като терористи, са нищо повече от неосъзнаващи вината си безотговорни престъпници, намерили изява чрез схемата на страха.

-

„Блокада” (The Siege) 1998 – режисйор Едуард Зуик Държавата срещу обществото - едно предизвестие за 11 септември

Ислямски религиозен лидер е отвлечен от Американската армия. В отговор на това Ню Йорк се превръща в сцена, на която се разиграват редица терористични

бомбени атентати. Антъни Хъбарт, ръководител на звено във Федералното бюро по разследвания - ФБР и агента на ЦРУ Елайз Крафт тръгват по следите на терористичната организация отговорна за атентатите. Атаките продължават и Американското правителство решава да отвърне като престъпва тогавашния закон и конституция, и изпраща в издирване из улиците на Ню Йорк американската войска, ръководена от Генерал Девъроу.

Сценарият за филма "Блокада" е създаден 3 години преди атентата на 11 септември 2001. На карта е поставен въпросът колко свободно е днешното наше общество и колко адекватно то може да отговори на опасността от световен международен тероризъм.

В основата на терористични актове завладели Ню Йорк и насочени срещу основите на едно държавно общество се крие една история, в която действащ фактор е ефекта на доминото. Акт на насилие предизвиква отмъщение, а то от своя страна - нова вълна на насилие, но много по-обхватна и разтърсваща.

Цитат от филма– „ ... всички тук познават традиционния модел на терористичната мрежа. Едно звено контролира всички останали ..... Според новата парадигма всяко звено действа независимо от другите. Така че, ако отрежем главата, на нейно място ще порасне нова.”

Първи филм

Всяко действие на терора породило терор застрашава основите на демократично общество и моралните устои на индивида в частност. Схемата на страха поражда фанатизъм във всичките му форми и ни кара да действаме така, че и ние да станем част от тази схема.

Втори филм

В ситуация на криза нашите реакции се определят от моралните ни ценности и от начина, по който ние ги възприемаме. Във време, в което държавата е готова да застане срещу собственото си общество, то е обречено да живее в тероризъм.

Тогава единствен остава въпросът, колко дълбоко ще ни повлияе страхът предизвикан от атентати подобни на този от 11 септември и докъде ще ни отведе.

„Вавилон” (Babel) 2006 – режисьор Алехандро Иньярату

Светът е объркан, човекът е загубил моралните си ценности и се превръща в мишена

Историята започва в Мароко, където две малки момчета охраняват стадото овце на баща си. За да се справят с чакалите нападащи добитъка, бащата им дава пушка. По-малкият от братята решава да изпробва пушката и стреля по движещ се автобус. Ранена е американска туристка, която е на екскурзия с мъжа си. Обществото възприема станалото като терористичен акт. Паралелно с инцидента, в Сан Диего техните деца пътуват с мексиканската си бавачка към Мексико, където синът и се жени. В другия край на света в Токио полицията се опитва да намери истинския собственик на пушката, дъщерята на който се чувства отблъсната от обществото, защото е глуха.

Филмът се развива като паралелно вплетени една в друга няколко истории и съдби. На пръв поглед те са лишени от връзка, но с постепенното развитие на образите добиваме представата за един малък и взаимно свързан свят, в който човекът независимо където и да се намира - във високо развитата Япония, в дълбоко изостаналата Мароканска пустиня или в „свободна и демократична” Америка, е жертва на недоверието, предразсъдъците, липсата на уважението спрямо нациите и културите.

Нарушена е комуникацията между хората и то не само процеса на общуване между различните езици, но и разбирането между хората говорещи общ език. Това ни обрича на отчужденост и безпомощност в един объркан свят, повлиян от тероризъм и войни, разделен от езици, раси и религии, подвластен на капитали и амбиции.

В древната легенда за Вавилон стремежа на хората да бъдат равни с Бога ги е обединило в строежа на високата кула. Във филма свързващият елемент между всички нации е оръжието – пушката, която изминава пътя от два континента – от Азия и Япония до Африка, Мароко, за да удари нацията уязвима най-много от страха за тероризъм – Америка.

А резултата - във Вавилонската кула отново побеждава хаоса.

Киното намира свои собствени пътища да се противопостави на тероризма, като разкрива сложните взаимодействия на средата, в която съществува. То не може да дава отговори, нито трябва да дава, но може да накара хората да „изживеят” нещата от една друга гледна точка – непонятната, нереалистичната, дори коренно противоположната на собствената им.

В заключение, нека подчертаем, че тероризмът присъства и в много други филми като: „Мюнхен”, „Сирияна”, „Черните лебеди”, „Фаренхайт 9/11”, „Да разлаем кучетата.”, „Спасителят” , „Бразилия”, „Един ден през Септември”, „Ронин”, „Джеймс Бонд: От Русия с любов”, „Il muro di gomma”, „Buongiorno, notte”, „Небеса”, „Черната неделя”, „Зад маската” и др.

Медиен дискурс и тероризъм

доц. д-р Иванка Мавродиева
катедра Реторика, Философски факултет
СУ “Св. Климент Охридски”

Тероризмът се оценява от работещите в медиите като тема с особена значимост, към която има засилена обществена и социална чувствителност. Журналистите отразяват събитията, които са инициирани или реализирани от терористични групировки и от техни лидери чрез различни журналистически жанрове, стремейки се да представят ставащото като процес, анализирайки резултатите и правейки прогнози. Езикът в публикациите варира от телеграфен до емоционален. Наблюдават се опити за доминиране на конотативната функция в новинарските материали, както и стремеж към реализиране в умерена степен на денотативна функция в жанрове като репортаж, статия, очерк и др. чрез използване на лексикални и реторични средства като епитети, синекхода, метонимия, лепене на етикети, апостроф, аргумент ад хоминем. Съчетаването на вербални и визуални кодове, на текст и снимков материал в печатните медии, е в посока максимална достоверност при предаване на новината.

Тероризмът се оценява от работещите в медиите като тема с особена значимост, към която има засилена обществена и социална чувствителност. Журналистите отразяват събитията, които са инициирани или реализирани от терористични групировки и от техни лидери чрез различни журналистически жанрове, стремейки се да представят ставащото като процес, анализирайки резултатите и правейки прогнози.

Обект на изследване в настоящия доклад са 20 публикации във в. Стандарт, в. Дневник, в. Монитор, в. Новинар, Фокус нюз и др. Изследването протече при следните стъпки: събиране и селектиране на материалите; проучване на термини, с които се назовават терористичните групировки и извеждане на начините на словообразуване; установяване на начините на осъществяване на назоваващата и оценъчната функции; анализ на снимковия материал. Тъй като темата е обширна, резонно бе да се ограничи темата до терористичните организации в Близкия Изток. С оглед научната прецизност, в началото ще бъде дадена преглед на публикации по темата и ще бъдат дадени дефиниции на понятията „медиен дискурс” и „тероризъм”. Темата за ролята на медиите в съвременното общество провокира изследователския интерес на учени от редица области: психология (монографията на Т. Стоицова „Лице в лице с медиите” [1]), журналистика и медиязнание (монографията на В. Табакова „Правата на човека и медиите” [2]), лингвистика (в сборника „Медиите и езикът” са обнародвани статии и резултати от социологическо изследване са обнародвани [3]) и др. Терминологичното словосъчетание „медиен дискурс” се използва често в научни публикации, но се

наблюдават различни гледни точки. То е производно от термина „дискурс“, който започва да се използва от учените през миналото столетие, като се актуализира постоянно. Съотнесен към медиите и конкретно към публицистиката, той се разбира като социално явление, а днес се определя като реч, свързана с общуването и като движение на информационния поток между участниците в комуникацията. [4] Съществуват различни дефиниции за тероризъм, като в тук ще бъде използвана една от най-популярните, без претенции за изчерпателност, но при осмисляне на необходимостта да се въведат термините, които ще се използват в хода на проучването. „С термина тероризъм се означава използването на насилие за постигане на определени политически цели. Потърпевшите от терористичните актове могат да бъдат висши длъжностни лица; военни; хора, които обслужват интересите на правителствата; или обикновени граждани.“ [5]

Журналистите се стремят да използват термини при назоваване на терористичните организации, внасят уточнени, ръководени от принципа за коректно и точно предаване на информацията за сложната тема. Те преценяват, че от съществена важност е да не се допускат грешки и затова понякога използват по-дълги и описателни изрази, за да внесат уточнения. По такъв начин медийният дискурс е в полза на адресата, който се информира за тероризма чрез медиите и няма предварителна представа за това явление, както и са специфичните му проявления. Текстът на публикациите привидно е натоварен с допълнителни обяснения, с преводи на термини, с приложения, с вметнати думи и изрази, но всъщност целта е максимално прецизно реализиране на информативната функция. Например: „Египетският „Ислямски джихад“, „иракският клон на „Ал-Кайда“, „Такава организация, например, е „Муджахидин Шура“ (букв. „Съвет на свещените воители“) на Абдула ал-Багдади“, „сирийската ислямистка групировка „Воини на Сирия“. Възможни са и термини като „джихадисти“, както и употребата на изрази като „групи“, „групировки“, „въоръжени групи“, „тренировъчни лагери“, в които от една страна се цели уточняване на размера и вида на терористичните обединения, а от друга – конкретната им дейност.

Лицата, които ръководят терористите и позициите, които те заемат, се назовават точно. Журналистите правят уточнения относно етническия им произход, гражданство, образование, израстване в терористичната организация, позицията на съответната персона в настоящия момен. Сред най-често използваните термини са *водач*, *лидер*, *ръководител* и др. като във всяка от тях е вложено значението на ръководене. Текстът невинаги е четивен, тъй като включва наименования, уточнения и пояснения, но

работещите в медиите намират за уместно да съобщят важни според тях детайли и затова дават допълнителна информация. Например: „лидерът на „Ал-Кайда“ в Ирак – Абу Аюб ал-Масри“, „Египетският „Ислямски джихад“ е основан от Айман аз-Заухири, понастоящем заместник на Осама бин Ладен в „Ал Кайда“, „ръководителят на отряда терористи самоубийци на Ал Кайда и на привържениците на Осама бин Ладен.“, „египтянинът Мустафа Абу ал Язид, нов лидер на „Ал Кайда“ в Афганистан“, „На 8 юни 2006 г. при бомбен удар загина дотогавашният й водач Абу Мусаб аз-Заркауи“, „ал-Масри е член на египетската групировка „Ислямски джихад“ (различна от палестинската терористична група със същото име) от 1982 г.“, „През 1999 г. ал-Масри преминава обучение в известния терористичен лагер „Фарук“ в Афганистан, който е унищожен при американска бомбардировка през 2001 г.“

Журналистите, изготвящи материали за тероризма, при предаване на новината се стремят към максимална достоверност. Едни от причините са осъзнатостта за важността на темата, както и за функция на медиите да информират обществото чрез бързо предоставяне на новини. Друга причина е, че медиите невинаги разполагат с кореспондент, репортер или акредитиран журналист на мястото на събитието, както и с достоверен първоизточник. Така те не могат да представят ставащото от мястото на събитието, а освен това не може да се пренебрегнат факторите езикова бариера и достъп до източниците за информация, когато става въпрос за терористичните групировки. Резултатите от анализа на публикациите показват, че с най-висока честота на употреба са изрази като „високопоставен източник на...“, „Говорител на американската армия в Ирак обяви, че е заловен един от висшите ръководители на терористичната организация „Ал-Кайда“ в страната.“, „Говорител на международните сили за поддържане на сигурността в Афганистан /ИСАФ/ Джон Том заяви, че талибаните са завзели големите градове в района Майнишан.“, „говорителят на Ал Кайда Слиман Абу Гиат“, „Председателят на регионалния съвет Мулай Амадалла заяви, че...“. Видно е, че това важи за всички източници, независимо на коя страна в конфликта са те. Журналистите при представяне на различни гледни точки, тази на военните и на международните сили и другата – на терористите, демонстрират известна равнопоставеност по отношение на позоваване на Public Relations механизмите за информиране, а именно - извеждането функцията на говорителя като посредник и официално оторизирано лице при огласяване на новините, независимо каква е организацията и институцията. Това би било резонно, ако самите източници са ретранслирали новината именно чрез говорители и журналистите следва да оповестят

този източник. Читателите обаче остават с впечатление за добра организация на терористите и за усвоени от тях начини да съобщават становищата си.

В случаите, когато е невъзможно да се съобщи новина от репортер на съответната медия, се прилага подходът да се позоват на утвърдени световни медии с висок рейтинг, като се уточнява, че цитираните източници са авторитетни и оригинални. Например: „...документ, който може да се намери и в „Шпигел онлайн“ и който международни експерти смятат за автентичен.“, „Текстът е изпъстрен с бележки под линия, цитати от „Файненшъл таймс“ и официални изявления на американското правителство.“, „Бившата пакистанска министър-председателка Беназир Бхуто отново е получила смъртна заплата, съобщи Асошиейтед прес.“, „Според „АВС“, в излъчен видеоматериал, активисти на талибанското движение са заплашили със самоубийствени атентати Германия, Великобритания, САЩ и Канада.“ Анонимността на източника е изключително рядко явление в наблюдаваните източници, например „Аудиозапис на лидера на терористичната организация „Ал-Кайда“ в Ирак Абу Аюб ал-Масри беше публикуван в ислямистки уебсайт.“

В аналитични журналистически материали авторите не търсят само отразяване на ставащото в момента, а проследяват процесите, правят прогнози, стремят се да проучат корените и последствията от терористични действия. Те се позовават на източници, в които стегнато е представена стратегия за развитие, като следват принципа на автентичност по отношение на термините. В текстовете наред с назоваването на плановете и етапите, се забелязва и опитът да се използват метафори, които допринасят за бързото разбиране на формулираните термини. Например: „Стратегията е разчетена за период от 20 години, разделен на седем етапа... Първият етап е определен като „събуждане“. Вторият период е „отваряне на очите“. Третият период е определен като „възраждане и изправяне на крака“ и обхваща периода 2007-2010 г. Четвъртият етап е определен като „достигане на мощ, способна на промяна“. Петият етап е наречен „обявяване на държава“ и също продължава три години - 2013-2016 г. Шестият етап е наречен „глобална конфронтация“. Финалният седми етап е наречен „окончателната победа“. [6] От цитатите е видно, че се доминира номинативната функция, като тя обаче се реализира чрез съчетаване на термини с изрази, които са натоварени с експресия, основно позитивна в изразите за

организацията. Търсени са внушения за поетапност – от събуждане до победа, в които известната клишираност предполага бързо разбиране.

Емоционални оценки на действията на терористите са редки, като основно те се осъществяват чрез стандартни изрази, фразеологизми и етипети, например „Атаките на 11 септември 2003 г. имат за задача да разкрият на мюсюлманите истинската същност на САЩ, принуждавайки Буш да обяви „кръстоносен поход“ и да определи съюзниците си.”, „Безскрупулните действия на отрядите на „Ал-Кайда“ спрямо местното население доведоха до сблъсъци на ислямистите с други местни бунтовнически организации – ислямисти, националисти или лоялисти към режима на Саддам Хюсеин.”, „След атентатите в Мадрид убийствената му ефективност трудно би могла да бъде поставена под съмнение.”, „вражеският си списък“, „Лидерите на Иракската ислямска партия са *рenegати* “, „Мустафа ал Язид заяви, че неговият предшественик е бил предаден на американците от *турското правителство*, „което е феодално владение на САЩ“ и др.

При представяне дейността на терористичните организации отново журналистите използват познати метафорични изрази, като в тях е вложено знаменieto на сплотеност, компактност, обединяване, разрастване и най-често срещаните са *крепост, ядро, клетка* и др., например: „Племенните групи в провинциите Диала и Анбар (считана за *крепост* на радикалните сунити)”, „*Ядрото на терористичната мрежа* „Ал Кайда” си е избрало няколко ключови цели.“, „да изграждат сунитски муджахидински *ядки* в шиитския юг”, „*първата клетка* на „Ал Кайда“ в Багдад”.

Телеграфният стил при предаване на новините е доминиращ като се съобщават точно и ясно местата на терористичните действия, реализацията им, броят на жертвите и извършителите и др. важни факти. В новинарския поток те се огласяват в емисии, публикации и интернет многократно, за да достигне новината до повече адресати. Например: „През последните няколко дни Афганистан, особено столицата Кабул, стана свидетел на *поредица от самоубийствени атентати* и насилствени действия, при които загинаха над 50 души.”, „Според „АВС”, в излъчен видеоматериал, активисти на талибанското движение са заплашили със *самоубийствени атентати* Германия, Великобритания, САЩ и Канада.”, „Броят на жертвите надхвърля *100 души*, по-голямата част от които са цивилни граждани, но значителен брой души загинаха след обстрелването на региона от силите на НАТО, както и от стрелбата на талибаните”.

Снимковият материал към журналистическите текстове представя както лидерите на терористичните организации, така и последствията от действията им.

Визуализиращите материали се отличават с експресивност, привличат вниманието и предствят ужасяващите резултати от терористични атаки и действия като основно пробладават въоръжени лица, разрушени сгради, запалени домове, димящи руини и лица с вързани очи и ръце. Включени в медийния дискурс, и фотографиите, и видеозаписите в сайтовете, допълват текста и вербалната информация.

В заключение може да се направят следните изводи и обобщения. Стилът в публикациите, независимо дали са в печатни медии или в електронни публикации, варира от телеграфен до умерено емоционален, като се търсят евфемизми и метафорични лексеми и изрази за представяне на терористичните дейности, атаки, идеология. Наблюдават се опити за доминиране на конотативната функция в новинарските материали, както и позоваване на автентични източници или на медии с висок рейтинг. Анализът дава основания да се направи изводът, че в отделни публикации се наблюдава стремеж към реализиране в умерена степен на оценъчна функция чрез използване на лексикални средства, които обаче се разбират бързо. Освен това съчетаването на вербални и визуални кодове, на текст и снимков материал е в посока максимална достоверност при предаване на новината.

Литература

- [1] Стоицова, Т. Лице в лице с медиите, Изд. Просвета, С., 2004, с. 229-257.
- [2] Табакова, В. Правата на човека и медиите, ИК ЛИК, С., 2006, с. 68-103.
- [3] Сб. Медиите и езикът, изд. със съдействието на „Отворено общество”, резултати от социологическо изследване „Общуването на българите с текстове”, С., 1999.
- [4] Милевска, Т. Дискурс и текст: проблема дефиниции, <http://www.teneta.ru/rus/me/milevskat-discourseandtextdfn.htm>
- [5] <http://bg.wikipedia.org/wikipedia.org>
- [6] Чучков, Вл., “Ал Кайда” ламти за световно господство. <http://www.standartnews.com/archive/2005/08/19/worldfolio/index.htm>

Анализиран материал:

1. Американската армия арестува високопоставен член на „Ал-Кайда“ в Ирак, Bulgarian Post, 18.07.2007 г, <http://www.bpost.bg/story-read-13571.php>
2. Ислямистки сайт публикува аудиозапис на лидера на Ал-Кайда в Ирак Bulgarian Post, 05.05.2007 г. <http://www.bpost.bg>
3. Новата доктрина на Ал Кайда, http://www.online.bg/kultura/my_html/2320/alkai.htm
4. Чучков, Вл., “Ал Кайда” ламти за световно господство. Създава държава през 2013-2016 г., разчита на раздори в Европа и на неутралитета на Китай и Индия, <http://www.standartnews.com/archive/2005/08/19/worldfolio/index.htm>

4. <http://www.novinar.org/?act=news&act1=det&sql=MjE2NTs2&mater=MjE2NTsx>
5. <http://www.monitor.bg/article?sid=&aid=137339&cid=1&eid=1199>
6. <http://www.mesbg.com/index.php?name=News&file=article&sid=1325>
7. <http://www.dnevnik.bg/show/?storyid=374668>
8. http://terorizam.start.bg/#b_12949

9. Ясин Мушарбаш, превод от немски Ирина Илиева, Spiegel on line,

http://www.online.bg/kultura/my_html/2320/alkai.htm

10. Агенция "Фокус"

Службите за сигурност и медиите в процеса на превенцията на кризи

д-р Иво Великов
ръководител на катедра, факултет "Сигурност"
Академия МВР

„Превенцията е по-добра от лечението” – тази стара немска поговорка се използва все по-често след началото на 90-те години на XX век от страна на ООН, държавни или недържавни организации, а също така и от страна на учените в областта на политиката за сигурност, мира и хармоничното развитие. Под натиска на страха от новите конфликти и свързаните с тях хуманитарни катастрофи все повече се засилва нуждата и желанието за дейности, свързани с предотвратяването на кризите. Заедно с насилието при разпадането на бивша Югославия и Сомалия, с шока от непредотвратеното масово убийство в Руанда през 1994 г., тлеещите конфликти в Чечня, Ирак, Афганистан, Близкия изток, между Армения и Азербайджан, Косово и др., това са главните събития, които доведоха до научните и политически усилия в областта на превенцията на кризи.

В доклада се поставя ударение на следните аспекти: същност и съдържание на понятието “превенция на кризи”; формиране на “култура на превенцията” вместо “култура на реакцията”; роля на службите за сигурност и връзката с медиите в процесите по превенция на кризи като се дискутират особености на комуникацията на службите за сигурност с медиите; превенция на кризи, вследствие на терористична заплаха.

„Превенцията (профилактиката) е по-добра от лечението” - тази стара немска поговорка се използва все по-често след началото на 90-те години на XX век от страна на ООН, държавни или недържавни организации, а също така и от страна на учените в областта на политиката за сигурност, мира и хармоничното развитие, едновременно преоткривана и утвърждавана в различни програми. Под натиска на страха от новите конфликти и свързаните с тях хуманитарни катастрофи все повече се засилва нуждата и желанието за мероприятия, свързани с предотвратяването на кризите. Заедно с насилието при разпадането на бивша Югославия и Сомалия, с шока от непредотвратеното масово убийство в Руанда през 1994 г., тлеещите конфликти в Чечня, Ирак, Афганистан, Близкия изток, между Армения и Азербайджан, Косово и др., това са главните събития, които доведоха до научните и политически усилия в областта на превенцията на кризи.

Веднага прави впечатление, че усилията на международната общност засягат кризи и конфликти с прилагано насилие и с военнополитически характер. Много по-малко са усилията при бедствия, аварии и природни катастрофи, т.к. огромната част от мероприятията са постфактум, и са насочени предимно в хуманитарния сектор, където правилата са вече утвърдени и има въведена сериозна практика през годините. В такава връзка се интензифицират усилията за научно и концептуално изясняване на идеите за превенция, а също така и за политическото и оперативното използване на тези идеи.

Превенцията на кризи беше представена и пропагандирана като най-добрата политика за мир в съвременните международни отношения с голяма подкрепа и убедителност: тази политика би трябвало да изглежда по-хуманна, политически по-разумна, но също така и по-изгодна и ефективна, в сравнение с екстремно прилагания реактивно-оздравяващ кризисен мениджмънт. **Чрез превенцията се обозначават системните, целенасочени и устремени към бъдещето усилия на международната общност за предотвратяване на кризи или кризисни ситуации с насилие, което съответства освен на нормативни образци за мирно разрешаване на конфликти, така също и на стремежа за хуманизиране и цивилизовано на международната политика.**

В своя годишен доклад от 31.08.1999 г. (UN-DOC. A/54/1) генералният секретар на ООН К. Анан напомни за една „култура на превенцията“, но и призна, че до момента международната общност няма подчинени на тази идея конкретни действия. Генералният секретар назова три сериозни препятствия за последователно използване на превенционни стратегии:

- Разходите за превенцията се понасят в настоящия момент, докато ползите са някъде в неясното бъдеще;
- Превенцията най-често при нормални ситуации ще се осъществява без мотивиращото въздействие на публичния успех, т.е. без признанието на обществото, което по принцип е сериозният стимул за политиките;
- Пред лицето на многообразните и комплексните съвременни конфликти е необходимо за успешната превенция да се осъществи огромна работа по координиране между национални и международни организации и структури, което далеч не е осъществено на национално ниво, още по-малко на интернационално.

През есента на 1999 г. пред Общото събрание на ООН германският външен министър в този период Й. Фишер в подкрепа на К. Анан за нуждите от „култура по

превенция” указва едновременно с това и трудностите на превантивната политика: „Всеки знае, колко тежък ще бъде **прехода от „култура на реакцията” към „култура на превенцията”**. Изисква се голяма сила и убедителност, за да се издигне политическата и икономическа готовност за мероприятия, които трябва да предотвратяват нещо, което се надяваме никога да не се случва. И въпреки това, както от финансови, но най- вече от чисто човешки основания, наше задължения и отговорност е да продължим с тази идея” (Франкфуртер рундшау, бр. 222/24.9.1999 г.).

Формулата „Профилактиката е по- полезна от лечението” означава от пръв поглед начин на живот в областта на здравеопазването. Профилактиката според модерната медицина обаче разглежда явлението спрямо отделният човек, т.е. индивидуална профилактика, и спрямо по- големи групи от хора- т.е. обща, социално насочена медицинска профилактика (задължителните имунизации при определена възраст са профилактика за цялото население).

По- късно започват усилия за превенция на зависимостите срещу пушене, алкохол, дрога и т.н., СПИН-а, хигиената на работното място и на околната среда.

Превантивната медицина прави разлика между мерки за “първична превенция”(за предпазване от възникването на една болест, на “вторична превенция” (за предпазване от влошаване на вече съществуващо заболяване) и на “третична превенция” (за рехабилитация и ресоциализация на вече излекуван от конкретно заболяване).

Също древна е и идеята за превенция и в областта на сигурността и предотвратяване на престъпления, т.е. криминалната превенция. Законите на всяко общество и държава, писани или не, винаги са притежавали превантивно въздействие върху потенциални извършители на престъпления, като са разчитали на своята строгост. Наказването на един криминален извършител в смисъла на генерална превенция следва да служи като общовалидно предупреждение и да мотивира останалите членове на обществото за общо подчинение. Специалната превенция е насочена към отделния извършител на престъпление, който чрез наказание трябва да бъде спрян за следващи престъпления. На такава цел служат и мерките за неотклонение, както и мерките за ресоциализация и реинтеграция на бивши престъпници, които са изтърпели наложеното им наказание. В социално развитите общества съществуват програми, финансирани с огромни средства, които работят в такава насока, използват се научни открития, огромни екипи социални работници и се създават преференции за работодатели, приемащи работници в своите фирми по подобни програми.

Новата политическа и правна дискусия на съвременните общества разглежда смисъла на наказанието все по – критично. Наказанието трябва да сплашва не толкова с размера си, колкото със своята неизбежност. В този смисъл високата разкриваемост на престъпленията е безценна и универсална като превантивна мярка срещу всякакви престъпления.

“Превенцията е по- добра от репресията” гласи още един важен девиз, не на последно място и от материална гледна точка, т.к. предпазването е по – евтино от от цялата сложна организация по изтърпяване на наказанието. Опирайки се на превантивната медицина, и **криминалната превенция започва да разграничава “първична превенция” (мерки, ориентирани към причините, целящи намаляване на благоприятната почва за криминални прояви), “вторична превенция” (мерки, ориентирани към извършителите за намаляване на възможностите за извършване на престъпления, например мерките за сигурност и охраната) и “третична превенция” (мерки за избягване на рецидиви и реинтеграция на обществото на извършителя след излежаване на присъдата).**

Друг прастар проблем на човешкия род е предотвратяването на големите конфликти, нанасящи най- значими загуби – войните. Съвкупност от обичайни и писани норми, правила, институции, роднински връзки (например между кралските дворове) и различни форми на дипломатически контакти служат за своевременното предотвратяване, намаляване и затихване на значими противоречия, които могат да бъдат предпоставки за военни конфликти. Също така непосредствени форми за предотвратяване на конфликти са демонстрацията на сила, противостояне във всички сфери, “превантивна война” – сблъсъци с ограничени сили, служещи за сплашване и доказване на решимост за борба и възможности. По същество тук става дума за индивидуални стратегии за предотвратяване на война. При това не става въпрос да се предотврати всяка война, а само тази, чието предотвратяване е в интерес на собственият колектив, род, племе или общество.

Характеристиките на военните конфликти са в процес на дълбоки и значими промени в съвремието. Изброяването на такива е изключително сложна задача, поради динамичните и все още развиващи се съвременни конфликти. Най-общо, появиха се конфликти с висок, среден и нисък интензитет, преимуществено междудържавните конфликти в предишните епохи се трансформираха във вътрешно държавни, формите и методите на военни действия имат различен характер, заплахите за човечеството също се трансформираха (от политически идеологии към етнорелигиозна и икономическа

обосновка), което обаче по никакъв начин не намали опасностите за възникване на военни конфликти.

На фона на тези промени, които в известен смисъл се оказаха изненадващи за човечеството, все още трудно и нерешително настъпват идеите за превенция на съвременните войни. Все още решаващо значение имат методите на индустриалната епоха. Решаващо значение в превантивните действия имат организации, политически съюзи и коалиции от времето на Студената война и преди нея (ООН), т.е. субекти, които все още са в процес на трансформация с цел придобиване на способности за действие в условията на информационното общество. Поради тази причина съществуват значими противоречия между възможностите на тези държавни и наддържавни политически играчи и обществените желаниа и настроения за превенция на военни действия (напр. Серебраница).

Класическият “кризисен мениджмънт” отстъпва в своите форми на приложение в най-новите европейски държавни системи, като преминава във форми на “премодифициране на конфликти”, които в концепцията за паритет на силите намериха израз в създаването на коалиции и съюзи, в дипломатическите усилия и във военната заплаха. В особения контекст на конфликта Изток – Запад предпазването от трета световна война (ядрената) се осъществява чрез високотехнологични системи за ранно предупреждение и атомната заплаха, а след шока от кризата в Куба - чрез развитието на кризисен мениджмънт, допълнен с елементи на разоръжаване и на контрол над въоръженията, политика на разведряване и сътрудничество. В този контекст ограничените и локални конфликти по това време бяха дотолкова контролирани и управлявани, колкото да не бъде нарушен глобалния баланс на силите или да не се стига до една директна конфронтация на суперсилите. В този период огромната част от конфликтите са продукт на войната на “тихия фронт” – между мощните разузнавателни структури на САЩ и СССР, респективно на страните от НАТО и Варшавския договор, но с непряка военна намеса (военни специалисти на двата лагера като консултанти или посредници при оръжейни доставки, но нищо повече).

Една поредица от фактори благоприятства до увеличаващо се и разширяващо се внимание към превенцията на кризи:

- един нов кооперативен и взаимен климат на световната политика след края на Студената война, който позволява намаляването на напрежението и стихването на една част от т.н. по-горе “заместителни войни”;

- възвръщането на ролята на ООН, които пропагандират идеята за колективно, съвместно и широко противодействие на конфликтите и едновременно с това възприемат и концепцията за превантивната дипломация;
- позитивният опит с предотвратяване на избухването на насилие чрез взаимодействие и взаимно зависимост при кризите в района на Балтийско море, Южна Африка и Македония;
- многобройните несполучливи опити за въздействие върху конфликти в други кризисни ситуации, именно във Босна и Херцеговина, Сомалия, Руанда;
- нарасналото разбиране и убеждение в огромните разходи и загуби при реактивното въздействие върху кризите, които в този случай първо унищожават многогодишни инвестиции за развитие на региона, дестабилизируют целия регион, предизвикват бежански потоци, необходима е значителна хуманитарна помощ, често е необходима намеса на значителни военни формирования, чиято поддръжка е скъпа, и в крайна сметка нови и обхватни дейности по възстановяване на региона;
- нарасналата загриженост на международната общност за евентуални нови конфликти вследствие на опасни държавни или народностни трансформации и новообразуване в обществата на Юга и вследствие на процесите на прехода в обществата на бившия Източен блок.

Най-важният аргумент от използването на превенцията на кризи е хуманитарният и морално етичен аргумент: превенцията изглежда при всички случаи по-хуманна от реактивно-контролната дейност, т.к. предотвратява ненужно проливане на кръв, спасява човешки живот и спестява много страдания.

Още един аргумент в полза на превенцията на кризи е политическият разум: превенцията изглежда при всички случаи и по-разумна, ефективна и мъдра от реактивно-контролните ангажменти, т.к. е своевременна, преди ескалацията на насилието, докато все още има налични шансове за деескалация на кризата, за намиране на компромиси и намаляване на напрежението между противниците. При по-късна реакция двата конфликтни полюса биха били много по-твърди в намеренията си и усилията за спиране или предотвратяване на кръвопролитие и силов двубой ще бъдат значително по-големи.

По-внимателното вглеждане в проблема дава и т.н. **“икономически аргумент”**, подобно на профилактиката в медицината, криминалната и катастрофичната превенция: превенцията изглежда при всички случаи и по-изгодна от ресурсна гледна точка в сравнение с реактивните действия с техните значителни, често астрономически суми за

скъпи военни формирования, хуманитарни помощи, и дългосрочно възстановяване на страната.

Критични възгледи:

Ян Пронк, бивш холандски министър на развитието, намира пет основания за отсъствието на усилия в областта на превенцията на кризи:

- 1) Фатализъм (до момента народите винаги са се избивали взаимно);
- 2) Отказ от поемане на съвместна отговорност (народите сами носят вината за собствената си съдба);
- 3) Прагматизъм (т.к. по-рано при подобни случаи нищо не сме правили, и в момента не трябва да се прави нищо);
- 4) Опортюнизъм (не е в наш интерес да правим нещо);
- 5) Индиферентност (жертвите на подобен конфликт са твърде далеч от нас и на практика остават анонимни). (Pronk, J., From Early Warning to Early Action, Amsterdam, 1997 (Report on European Conference on Conflict Prevention)).

Ролята на службите за сигурност и връзката с медиите в процесите по превенция на кризи

Два са основните въпроси в това направление:

1. Защо медиите са толкова важни?
2. Каква е тяхната най-полезна роля? (не въобще тяхната роля)

Глобализацията в областта на кризисния мениджмънт доведе до явление, непознато до момента - мероприятия, насочени към стабилизиране на район, независимо в коя част на света и първоначално възприемани като “вътрешни работи” на държавата, след това обаче съвсем бързо се превръщат в “международни работи”, на което служат медийните предавания и репортажи за събитията (т.н. “**CNN Effekt**”), и на практика пространствено неограничените бежански и емигрантски потоци, прекриващи много граници, които никоя държава или правителство не може да избегне. Нещо повече, медиите в много случаи се оказват изпреварващи по отношение на правителствата, респ. службите за сигурност, и то по отношение на осведомяването за жизнено важни за обществото проблеми.

По време на криза експертите от службите за сигурност са сред най-ангажираните държавни служители. Именно на тях се дължи регулирането на достъпа до медиите и обратно - на медиите до различни държавни структури, отговорни за процесите на неутрализиране на кризите и конфликтите. Идеите, разработени в мощните аналитични

звена на службите за сигурност, както и информациите подготвени да получат публичност, достигат до медиите чрез изпълнение на определени процедури.

У нас проблемите бяха решени (в известен смисъл) с приемането на ЗЗКИ, ЗЗЛД и ЗДОИ през 2002 г. Липсват все още подзаконови нормативни актове, които да създават технологията по комуникиране с използване на съответните видове информация.

Количеството източници, време и усилия, които службите за сигурност(системи от отворен тип, призвани да осъществяват наблюдение и контрол над други социални системи) изразходват, за да следят оперативната среда (синонимни понятия са среда за сигурност, оперативна обстановка, контраразузнавателна ситуация и др.) се определят от:

- степента или размера на конфликта, който е обект на интерес, което често е свързано с размера на обвързаност и зависимост на страната;
- степента на зависимост от външна подкрепа и единство (участието в система за колективна сигурност изисква съобразяване и с такива реалности);
- Степента, до която вътрешните операции и околната среда се възприемат като подлежащи на рационализация в желаната посока (има ли прогноза за предсказуемо уеднаквяване и планирано влияние върху средата и участниците в кризата);
- Размера и структурата на организацията, хетерогенността на членовете и разнообразието от цели (службите за сигурност на Великите сили разполагат с почти неограничени възможности).

Специалните служби на различните държави работят по два основни вида програми: реактивни и проактивни.

Особено проактивните техники на комуникация между службите за сигурност и медиите извежда на преден план важността на комуникацията в социалните системи. Нещо повече, предаването на информация е фундаментален принцип на съвременния комплексен анализ и е характерен белег за високо ниво на организация на системите. Комуникацията задължително трябва да бъде двупосочна (двустепенен симетричен подход), т.е. обменът на информация води до промени и в двете страни – службите за сигурност и медиите, респективно обществото.

Служителите на службите за сигурност, ориентирани към работа с медиите работят в областта на приложните социални и поведенчески науки. Те са мениджъри на промяната, планират и подпомагат организационните и социалните приспособявания, като основно разчитат на комуникацията.

Основно усилията на службите за сигурност са насочени към изпълнение на няколко комуникационни цели:

- привличане на вниманието на целевата публика;
- стимулиране на интерес към съдържанието на обществото (като не се търси сензационност);
- да се стимулира желанието за действие от страна на публиката;
- да се насочи действието на тези субекти, които проявяват интерес, към последователно поведение. Пример: Терористичен акт - жертви, методи, особености, цели, опасност за субектите, начини на предотвратяване.

Кризите, възникнали вследствие на терористичната заплаха имат дълбоки и трайни последици. Терористите бързо осъзнават ред особености на нашето време:

- властта силно зависи от избори и следователно, от общественото мнение;
- съществуват мощни СМО, склони към "терористични сензации" и способни мигновено да формират масово обществено мнение;
- хората в повечето страни са отвикнали от политическото насилие и се боят от него.

Затова днес най-успешния и ефективен метод на терора е насилието не по отношение на представителите на властта, а против мирните, беззащитните и често нямащи отношения към "адресата" на терора хора, със задължителна демонстрация на катастрофални резултати от терора, Като своеобразно съобщение, което се предава чрез СМИ и общественото мнение на лидерите на страната. И накрая предявяване, чрез същите тези медии, към обществото и лидерите мотивите за терора и условията за неговото прекратяване (т.е. умишлено преекспониране на насилието и търсене на вече споменатия CNN – Effect).

Кризите, възникнали вследствие на терористичната заплаха имат дълбоки и трайни последици. Терористите бързо осъзнават ред особености на нашето време:

- властта силно зависи от избори и следователно, от общественото мнение;
- съществуват мощни СМО, склони към "терористични сензации" и способни мигновено да формират масово обществено мнение;

- хората в повечето страни са отвикнали от политическото насилие и се боят от него.

Затова днес най-успешния и ефективен метод на терора е насилието не по отношение на представителите на властта, а против мирните, беззащитните и често нямащи отношения към "адресата" на терора хора, със задължителна демонстрация на катастрофални резултати от терора, Като своеобразно съобщение, което се предава чрез СМИ и общественото мнение на лидерите на страната. И накрая предявяване, чрез същите тези медии, към обществото и лидерите мотивите за терора и условията за неговото прекратяване (т.е. умишлено преекспониране на насилието и търсене на вече споменатия CNN – Effect).

Като посочихме важноста на медиите, смятаме, че косвено отразихме взаимодействието им със службите за сигурност, и дори че вече е известна и тяхната най-полезна роля за превенцията на кризи. Виждаме накратко тази роля в следните насоки:

- 1) Пропагандиране на идеите за превенция и политика на правителства и организации, която да бъде адмирирана;
- 6) Антифатализъм (обратното на идеята, че до момента народите винаги са се избивали взаимно);
- 7) Поемане на съвместна отговорност (не е нормално народите сами да носят вината за собствената си съдба, т.к. глобалният свят предполага многобройни влияния);
- 8) Прагматизъм (обратно на бездействието, което при кризите може и да убива);
- 9) Противодействие на опортюнизъм (в наш интерес е да правим нещо);
- 10) Диферентност (познаваемост, определеност) - (жертвите на подобен конфликт са също като от нас и на практика да ни стават близки).

Като посочихме важноста на медиите, смятаме, че косвено отразихме взаимодействието им със службите за сигурност, и дори че вече е известна и тяхната най-полезна роля за превенцията на кризи. Виждаме накратко тази роля в следните насоки:

- 1) Пропагандиране на идеите за превенция и политика на правителства и организации, която да бъде адмирирана;
- 11) Антифатализъм (обратното на идеята, че до момента народите винаги са се избивали взаимно);

- 12) Поемане на съвместна отговорност (не е нормално народите сами да носят вината за собствената си съдба, т.к. глобалният свят предполага многобройни влияния);
- 13) Прагматизъм (обратно на бездействието, което при кризите може и да убива);
- 14) Противодействие на опортюнизъм (в наш интерес е да правим нещо);
- 15) Диферентност (познаваемост, определеност) - (жертвите на подобен конфликт са също като от нас и на практика да ни стават близки).

Литература

1. Речник на чуждите думи в българския език.
2. Тълковен речник на българския език.
3. Милушев, Л., Кризите, С., ВИ, 2007 г.
4. Бахчеванов, Г., Манев, М., Русева, Р., Операции в отговор на кризи, Софттрейд, 2004 г.
5. М.Манев, Русева, Р., Управление при кризи и конфликти”, Софттрейд, 2005 г..
6. Гоцев, Г., Управление на системата за вътрешна сигурност на страната при нейната отбрана, АМВР, 2007 г
7. Великов, И., Превенцията на кризи, С., АМВР, 2008 г.
8. Lund, Michael S., Preventing Violent Conflicts. A Strategy for Preventive Diplomacy, US Institute of Peace, Washington D.C., 1996
9. Matthies, V., Die Krisenpraevention, Leske+ Budrich, Opladen, Deutschland, 2000.
10. Matthies, Volker, Vom reaktiven Krisenmanagement zur praeventiven Konfliktbearbeitung, Politik und Zeitgeschichte, В= 33-34, 1996;
11. Schmidt, A., Thesaurus and Glossary of Early Warning and Conflict Prevention Terms, PIOOM, Leiden University, 1998;
12. Evans, G., Sahnoun, M., Fuer Schuetz verantwortlich, ECSS “G.C. Marshall”, 2002.
13. Generic Crisis Management Handbook, NATO/EAPC, 1999.
14. Generic Early Warning Handbook, NATO/ EAPC/ PFP, 2001.

Езикът на тероризма в пресата: Междукултурни сравнения

Проф. Толя Стоицова, д.н.
ръководител на Департамент „Масови комуникации”
Нов български университет

В доклада се представя и обосновава нова методология за изучаване на медийната комуникация. Методологията е основана на теоретичните възгледи за ролята на метафоричния език при описване и дебатиране на непознати или неясни за човека феномени. Пет са основните елемента на тази методология: 1. Брой на уводните материали в официалните вестници и модел на разпределението им за даден период – в нашето изследване, една година; 2. Литературен стил и специфичен характер на статиите; 3. Фигуративен език – области на характерни метафори; 4. Обобщена структура на темите, отразяващи същността на терористичното събитие и 5. Брой и същност на използваните исторически препратки в журналистическите материали.

В подкрепа на създадената и използвана методология се цитират и накратко интерпретират резултати от анализа на пресата, излизаща в четири изследвани култури: българска (в. Сега), американска (в. Ню Йорк Тайм), английска (в. Таймс) и руска (в. Известия).

Последният етап от проекта, засягащ анализа на междукултурните сравнения, е финансово подкрепен от Фонда за стратегическо развитие към Настоятелството на НБУ.

Настоящият доклад представлява последен етап от голям и трудоемък международен проект, който прави опит да проследи как пресата в четири различни култури отговоря на терористичните атаки от 11 септември 2001*. Накратко историята на проекта включва два основни момента: 1. избор на държавите, чиято официална преса да бъде изучавана, както и 2. разработване на нова методология за анализ и межкултурни сравнения на пресата.

По отношение на изучаването на официални всекидневници, излизащи в различни култури, извън съмнение е първият ни избор – САЩ, вестниците *Ню Йорк Таймс* и *Вашингтон Пост*, тъй като изучаваното терористично събитие, разтърсило целия демократичен свят, са атаките срещу СТЦ в Ню Йорк и Пентагона във Вашингтон на 11 септември 2001 г. След представителството на Северна Америка – САЩ, логически следва изборът на Великобритания – Западна Европа, най-малко поради две причини. От една страна, Великобритания е съюзник на Америка в НАТО, от друга – може да се каже, че тя е в “специални взаимоотношения” със САЩ, нейн верен политически и военен поддръжник в Европа, говорещ в буквален и преносен смисъл на един и същи език.

Третата държава, избрана да участва в изследването не е случайна също. Русия – Източна Европа, не е член на НАТО и ЕС, но води собствена битка срещу тероризма, например в Чечня. Освен това, независимо от икономическите затруднения на собствения си преход, е велика сила, която едва ли може да бъде пренебрегната. Предмет на анализ е руският всекидневник *Известия*, който е дългогодишна история. И четвъртият избор е България, държава също от Източна Европа, малка по територия и население в сравнение с Русия, но особена по две причини. Първата, България е държава от бившия Източен блок и втората причина, днес тя е редовен член на НАТО и ЕС. Два са българските вестници, които изследвахме *Сега* и *Дневник*.

Методологичната процедура, която използваме, следва стъпките:

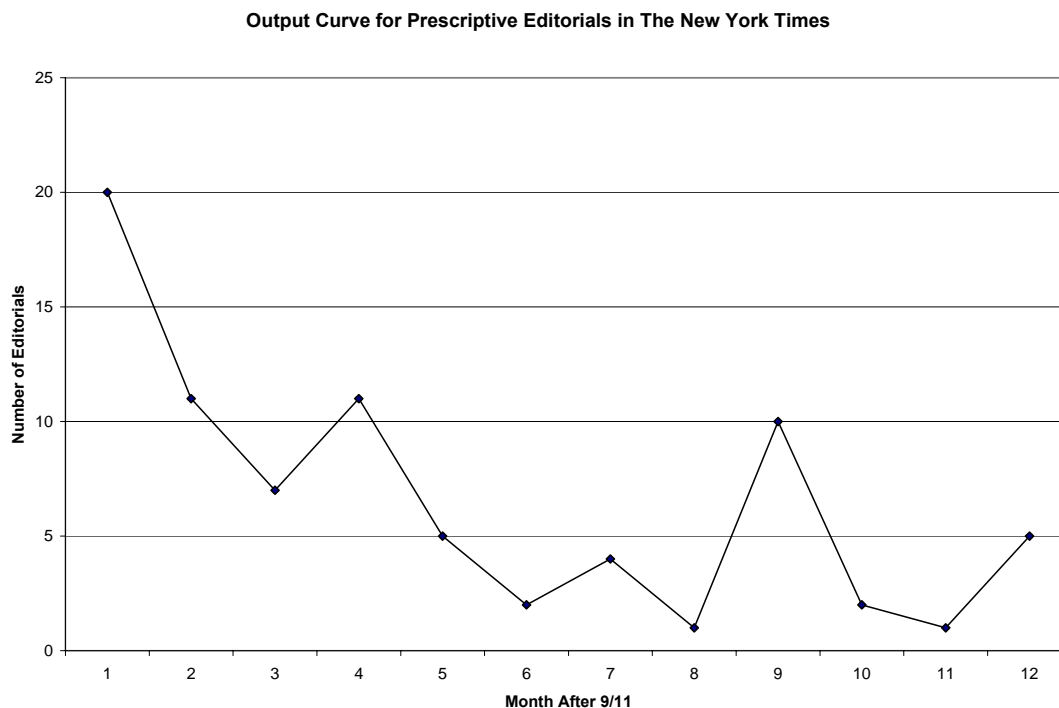
1. Създаване на база данни по ключова дума “тероризъм” – редуциране на уводните материали в пресата чрез независими експертни оценки (“0 – не е свързан с 11.09“ и “3 – силно свързан с 11.09”)
2. Брой, място и стил на материалите – рефлексивни, предписващи и описващи
3. Определяне на водещите (*salient*) фигури на речта – Формиране на области от метафори
4. Идентифициране на основните теми в уводните материали – откриване на връзки между тях

5. Регистриране на историческите позовавания (референции) – групирани в категории

Без да се впускам в подробности, представям само част от получените основни резултати, от четири всекидневника – по един представител от всяка култура. Това са американският *Ню Йорк Таймс*, българският *Сега*, английският или лндонският *Таймс* и руският *Известия*.

Според новата методология, която конструирахме и използвахме, първо представям резултатите, свързани с месечното разпределение на публикациите. Графикка 1 представя американският вестник *Ню Йорк Таймс*

Характерно за модела на разпределение, освен пикът в началото – терористичните атаки като „гореща новика”, са два момента: 1. отсъствието на пик в края на едногодишния период на изучаване, т.е. не се отвелязва първата годишнина на Американската трагедия с увеличаване на вестникарските материали по повод на това. И 2. има три пика по време на изследвания период. Съдържателният анализ показва, че тези пикове са свързани с една американска традиция – преди и по време на национални празници, да се осмислят съществени за държавата събития. Безусловно терористичните атаки срещу Ню Йорк и Вашингтон са такова значимо от социална гледна точка събитие [1].

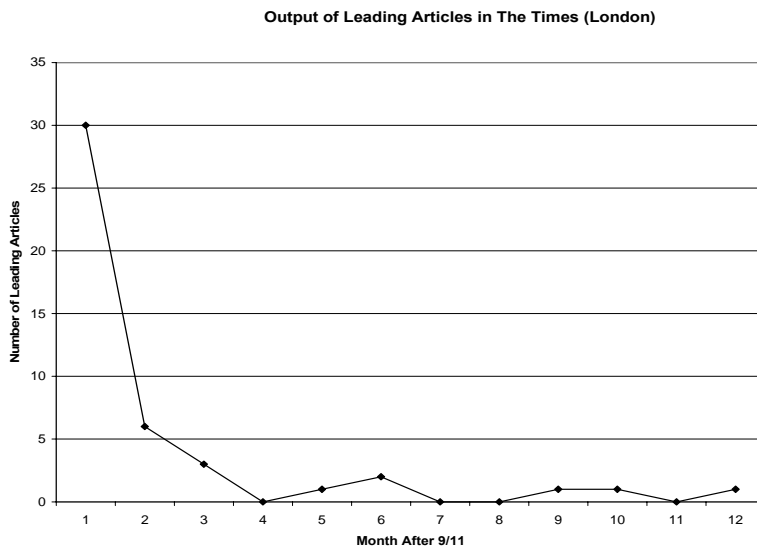
Графика 1. Месечното разпределение на редакционните публикации в американския всекидневник *Ню Йорк Таймс*.

За Източноевропейските вестници, за българския *Сега* и за руския *Известия*, открихме значимо различие спрямо американската и западно-европейската преса. Става въпрос за факта, че, ако при нас уводната или редакционна статия е една и започва от първа страница, то американските и близките до нея западноевропейски вестници, посвещават цяла страница на редакционни материали, която е някуде посредата в обема на вестника – 8-9 страница. Това е и причината, редакционните материали в *Ню Йорк Таймс* и лондонския *Таймс* да бъдат значимо повече като брой в сравнение с българския *Сега* и руския *Известия*. Освен това, както се вижда от следващата графика, българският вестник следва като правило модела на разпределение на публикациите в американския вестник, без да има пикове в разглеждания период и по-важното – с пик, по-висок и от първоначалния в края на периода [2]. Този пик показва уважението на българите към Американската трагедия (Виж Графика 2).

Графика 2. Месечното разпределение на редакционните публикации в българския всекидневник *Сега*.

Интересно е, че лондонският всекидневник *Times*, от една страна следва общия модел на разпределение на редакционните материали, характерен за *Ню Йорк Таймс* – с пик в началото, „горещата новина” и без пик в края на периода. От друга страна обаче, този западноевропейски вестник показва, че саморефлексията преди и по време на празници действително е американска традиция, а не нещо общо за т.нар. „западен тип общество (Виж Графика 3).

Графика 3. Месечното разпределение на редакционните публикации в лондонския всекидневник *Таймс*.

И накрая, характерно за модела на разпределение на редакционните публикации в руския вестник *Известия* е по-високият пик за отбелязване на годишнината от Американската трагедия от този, в началото на изучавания период или когато се извършва самото терористично нападение в САЩ (Виж Графика 4). Внимателният съдържателен анализ показва, че засилването на публикациите при отбелязването на годишнината се дължи не просто на изразяване на уважение към пострадалата американска нация, а на аналитични разсъждения по отношение на борбата с терора и най-вече на мястото и ролята на Русия в нея [3].

Графика 4. Месечното разпределение на редакционните публикации в руския всекидневник *Известия*.

Вторият елемент от методологията ни включва откриване и анализ на водещите езикови фигури или определянето на характерните за всеки от всекидневниците от четирите култури [4]. Резултатите от формирането на изявени метафорични области в различните вестници са представени на Таблица 1.

Таблица 1. Характерни метафорични области, използвани в изучаваната американска, българска, английска и руска преса

Американският Ню Йорк Таймс	Българският Сега	Английският Таймс	Руският Известия
1. Консолидация и обновяване	1. Хора, история и време	1. Цивилизован свят.	1. Позиция на Русия
2. Сигурност на държавата и спектър на новия терор	2. Американската трагедия от 11.09. и природата на тероризма	2. Език, литература и драма.	2. Новата доктрина на САЩ
3. Репресивни мерки и възпиране	3. Паника, страх и тревожност	3. Характери	3. Възпоменание за 11.09
4. Г-н Буш и настойчивост за лидерство	4. Военна сила, международна подкрепа, борба срещу терора	4. Време и промяна	4. Тероризъм и патронаж
5. Проблеми с Афганистан, Пакистан и Саудитска Арабия	5. Войни в Ирак и Афганистан и публичните реакции срещу тях	5. Лекарства	5. Справяне с тероризма
6. Тероризъм и терористи	6. Баланс, издържливост и решителност на американците	6. Игри	6. Антитерористична коалиция
7. Ню Йорк/ Ню Йорк	7. Отзвук на събитията от 11.09 в България	7. Наука и инженерство	7. Глобализъм и сигурност
8. Секретност, гражданска свобода, тероризъм и конституция	8. Възпоменание, емпатия и уважение	8. Прозрачност и в сянка	8. Религиозен фанатизъм и терорист
		9. Тяло	9. Природа на тероризма
		10. Мореплаване	
		11. Корени навън и затваряне в себе си	
		12. Терен	
		13. Отговор на опасността	
		14. Национална катастрофа	

Единствената интерпретация, която бих искала да направя по отношение резултатите, представени на таблица 1 е, че драстично различни от другите вестници се оказаха темите на метафоричните области, използвани в лондонския всекидневник *Таймс*.

Друг, особено интересен и съществен резултат, който получихме, е свързан с изучаването на историческите позовавания, които журналистите използват, за да обяснят новото, необичайното и неочакваното – в случая, терора, с нещо познато и разбираемо – смятахме, че това основно е Втората световна война. Данните от използваните исторически препратки според времето са представени на таблица 2, а според съдържанието – на таблица 3.

Таблица 2. Исторически позовавания според времето

	Преди Втора световна война	Втора световна война	След Втора световна война	(N материали) Всичко позовавания
<i>Ню Йорк Таймс</i>	10.2% (16)	13.4% (21)	76.4% (120)	(N=79) 143
<i>Сега</i>	27.6 % (8)	41.4 % (12)	31.0 % (9)	(N=43) 29
<i>Таймс</i>	18.1% (29)	15% (24)	66.9% (107)	(N=45) 160
<i>Известия</i>	41.7% (20)	14.6% (7)	43.7% (21)	(N=33) 48

Таблица 3. Исторически позовавания според съдържанието

<i>Ню Йорк Таймс</i>	Студена война 41%	Втора световна война 15%	Съвремен терор 13%	Първа война в Залива 5%	Излишък на сила 4%
<i>Сега</i>	Втора световна война 42 %	Терор срещу САЩ и ЕС 31%	История на България 17 %	Библия и Коран 7 %	Афганистан 3 %
<i>Таймс</i>	Втора световна война 15%	Война в Залива 10%	Студена война 6%	Удари на Ал-Кайда 6%	Косово 2%
<i>Известия</i>	Съветска ера (студена война) 25%	Втора световна война 15%	Библия 8%	Чечня 6%	Югославия 6%

По отношение на резултатите за историческите позовавания си заслужава да се отбележе, че очакванията ни за това, че Българският и най-вече руският вестник, ще

сравняват терора с Втората световна война, се потвърдиха само за в. Сега. Съвсем неочаквано за нас се оказа, че руските журналисти, когато интерпретират терористичните атаки срещу Америка препращат много по-често към събития, свързани със Съветска ера и студена война (25 %), отколкото към Втората световна война (15 %). Обясняваме си този факт, с „богатата“ на терористични събития най-нова история на Русия, нещо което, за щастие не е характерно за българската култура.

Изводите от резултатите могат да се групират на:

A. Общи:

1. Масмедите са съществен фактор по време на криза за създаване на глобални ефекти по отношение на значими социални събития.
  2. Журналистите се опитват да обяснят нови и/или неясни явления чрез използването на фигуративен език (метафори) и исторически позовавания – в национален и в межкултурен контекст.
- Специфични:
    1. Метафоричните области и основните теми, засегнати в уводните материали в пресата, се специфизират в контекста на всяка култура като отразчват нейните традиции и тенденции за развитие.
    2. По-голямата част от използваните исторически позовавания са отново строго вкоренени в културата – българска, американска, английска или руска. Само една малка част от метафорите са глобални, напр. „да обявим война на тероризма“. Може би и този резултат представлява една от причините за медийните недоразумения в международен план.

* Последният етап от проекта е финансиран от Фонда за стратегическо развитие към Настоятелството на НБУ

Литература

[1] *Pollio, Howard., Arkfen, Michael., Graves, Thomas., Fagan, Lance. and Stoitsova, Tolya. (2004). "The Birds are on Fire": Editorial Reflections in The New York Times Concerning The Events of 9/11. American Behavioral Scientist. (in press)*

[2] *Стоицова, Толя., Полио, Хауърд, Цветанска, Силвия, Георгиева, Росица, Христова, Антоанета и Мизова, Бистра. (2004). Психологичен прочит на уводните материали за терористичните събития в САЩ от 11 септември 2001 в българската преса: I. Вестник "Сега" – "Хора с бомби в главите". Годишник на Департамента по масови комуникации, НБУ, 5 – 18.*

[3] *Стоицова, Толя, Георгиева, Росица, Бавро, Николай, Цветанска, Силвия, Христова, Антоанета и Мизова, Бистра. (2005). Психологичен прочит на уводните материали за терористичните събития в САЩ от 11 септември 2001 в руската преса: III. Вестник "Известия" – "Война със сянка". Психологични изследвания, кн.2, 75 – 89.*

[4] Stoitsova, Tolya and Howard R. Pollio (2005). Phenomenology of Terror in Mass Media: Cross-Cultural Perspective, in: E. Yanakieva and M. Terzieva (Ed.), e-списание: Journal of International Research Publications, Vol. 1 Issue Humanities, pp.3-10, ISSN: 1311-8978, Bulgaria, www.ejournalnet.com и е-публикация, ESNB 954 9368 09 2, Humanities, Scientific articles, Vol. I, pp. 27-33.)

Информационно-психологически операции

Ас. Милен Иванов

**Катедра „Защита на класифицираната информация”
Факултет „Сигурност”, Академия на МВР**

Информационната борба във военната сфера – това е комплекс от дейности и събития, свързани с информационно осигуряване, информационно въздействие и информационна защита, провеждани по единен замисъл и план с цел завладяване и удържане на информационно превъзходство над противника при подготовката и в хода на военните (бойните) действия, доминиране в информационното пространство (световно, регионално, субрегионално, национално). Могат да се определят два вида информационно противоборство: информационно-техническо и информационно-психологическо. При първото, главен обект за въздействие и защита са информационно-техническите системи (системите за връзка, телекомуникационните системи, радиоелектронните средства и др.). При информационно-психологическата борба главен обект за въздействие и защита се явява психиката на личния състав на въоръжените сили, специалните служби и населението на противостоящите си страни; системата за формиране на общественото съзнание, мнения и взимане на решения.

Информационно-психологическа операция – това е комплекс от мероприятия по манипулирането на информацията с цел постигане и удържането на превъзходство чрез въздействия на информационните процеси в системите на противника. Понятието информационни системи трябва да се разглежда в широк план, не само в технически аспект, и включват в себе си и държавата и обществото. Тези операции могат да се нарекат нервния център на информационното противоборство. Те не са само самостоятелен вид оперативно осигуряване, който се реализира на бойното поле в концепцията за информационната война. По цели и задачи те се разделят на информационно осигуряване, специални информационни операции и информационно противоборство, а в зависимост от характера на използване могат да бъдат офанзивни и дефанзивни.

Информационно-психологическите операции представляват комплекс от мероприятия, имащи за цел да се окаже въздействие на информацията и информационно-управляващите системи на противника при едновременна защита на своята информация и информационни системи. Те се явяват важен фактор в постигането и удържането на информационното превъзходство.

Информационно-психологическите операции (ИПО) могат да решават задачи по защитата на националните интереси, предупреждение за международни конфликти, пресичане на провокационни и терористични акции и за осигуряване на безопасността на националните информационни ресурси.

Главните особености на организацията и провеждането на информационните операции са:

- внезапност на нанасяне на удара по противника;

- скритост в стадия на подготовка на операцията;
- идеални условия за маскировка и скриване на истинските намерения, които се създават чрез използване на методите за психологическо и информационно-техническо въздействие и възможност за действие под “чужд флаг”;
- липса на материални (криминалистически значими) следи от агресията, които да позволят да се установи истинския агресор и да се привлече той към международна отговорност;
- отсъствие на необходимост от физическо нахлуване на територията на противника и окупация на неговата територия;
- бездействие на основния въоръжен потенциал на държавата, която е станала жертва на информационно-психологическата агресия, фактическо бездействие или неефективност на традиционните военнополитически съюзи, създадени за отразяване на опити за военно нахлуване и колективна отбрана от традиционните средства за въоръжено нападение;
- добри възможности за нанасяне на жертвата на вреди, сравними с резултатите от военни действия на негова територия, без официално обявяване на война или други изменения на дипломатическите отношения;
- сериозни трудности, които изпитва жертвата при откриването на източника на информационната агресия, нейната класификация и определяне на степента на опасност и агресивността на установените атаки срещу нейните информационни ресурси и социалната сфера на информационно-психологическите отношения, а така също и на истинските мащаби на и цели на агресията.
- трудности, изпитвани от жертвата на агресията, при избор на система от мерки за реагиране на информационно-психологическата агресия за предотвратяване на нанасянето в резултат на такова нападение, на вреди на държавните интереси и избор на адекватен отговор.
- отсъствие на военнополитически блокове, съюзи и коалиции, които да се призвани да обезпечават колективна безопасност от външна агресия в информационно-психологическата сфера, което оставя жертвата на информационно-психологическата агресия сама с

агресора без каквато и да било предварително подготвена външна поддръжка.

Офанзивни информационно-психологически операции (ОИПО) - комплексно провеждани по единен замисъл и план на мероприятия, подържани от разузнавателна дейност, по оперативната маскировка, радиоелектронната борба, програмно-математическо въздействие на информационните управляващи системи, физическо унищожаване (изваждане от строя) на обекти на информационната инфраструктура, а така също и на психологически и специални ИО. В хода на тези операции се използват мерки, оказващи въздействие на съзнанието на хората и насочени към сричане на процеса за взимане на решения, и действия с цел нарушаване на работата или унищожаване на елементи от информационната инфраструктура.

Цел на ОИПО - ОИПО имат за цел да се разрушат, понижат, разстроят, откажат, излъжат, използват и манипулират противниковите функции. Паралелно с това, елементи на ОИПО се използват, за да се влияе на възприятията на конкурентната страна и другите участници в конфликта и да се попречи на противника да осъществява ефективно процесите по командване и управление или да се постигне превъзходство. Основна цел на ОИПО са лидерите на държавата, на органите отговорни за взимане на решения, на обществото и процесите за взимане на решения на противниците, съперниците и др.

Ефекти на ОИПО

Унищожаване. Нанасяне на такива вреди на способностите за водене на бойни действия на противника, че те да не могат да изпълняват функциите си или да бъдат възстановени. Използват се смъртоносни и несмъртоносни средства, за да се направи противника информационно безполезен или неговите информационни системи неефективни, ако не се промени или не се преформира.

Разрушаване. Тактическа действия при която се нанасят косвени или преки вреди, като се концентрират различни по вид мероприятия, за да се наруши формирането на сили или да се наруши техният разчет на време и да се принуди да предприемат частични действия или действия с част от тях. При ОИПО това значи разрушаване на средствата или прекъсване на потока от информация между избрани елементи на системата за командване и управление.

Понижаване. Използването на несмъртоносни или временни средства за намаляване ефективността на противника, на неговите системи за командване и управление и на силите и средствата за събиране и обработване на информация. Също така и намаляване на моралния дух и качеството на взиманите решения или предприетите действия.

Лишаване. Лишаване на противника от информация за възможностите на силите и средствата, от която той се нуждае, за взимане на навременни и ефективни решения, като го прави уязвим от офанзивни действия.

Заблуда. Процес при който караме човек да мисли че това в което вярва не е истина. Измамата въвежда в заблуда лицата отговорни за взимане на решения, като манипулира разбиранията им за действителността.

Използване. Осъществяване на достъп до системите за командване и контрол на противника, с цел придобиване на информация или предоставяне на изкривена или невярна информация.

Оказване на влияние. Действия, чрез които се насочва поведението на противника или на други участници в конфликта, към изгодно за нас проявление. Това става чрез управление на техните възприятия, като се влияе емоциите, мотивите и аргументацията на целта. Управлението на възприятията включва и оказване на влияние на нейните планове, действия и желание за съпротива.

Елементи на офанзивните ИПО

Сигурност на операциите (SECOP). Процес насочен към определяне на критичната информация и последващ анализ на действията по време на операция или на друг вид важна дейност с цел идентифициране на признаците, които биха могли да бъдат засечени от противниковите системи за разузнаване, откриване на индикатори които би получила противниковата разузнавателна система, които интерпретирани и анализирани биха му позволили да получи своевременно критична информация и определяне на мерките, които до снижават да приемливо ниво уязвимите места на действията, от които да се възползва противника.

Психологически операции (PSYOP) – мероприятия за разпространяване на специално подготвена информация с цел оказване на въздействие на емоционалното състояние, мотивацията и аргументацията за действие, взиманите решения и поведението на отделни ръководители, организации, социални или национални групи и

отделни личности и чужди държави в благоприятно за нас и съюзниците ни направление.

Оперативна маскировка. Мероприятия за оказване на въздействие на органите отговорни за взимане на решения на противника чрез неговата система за събиране, анализ и разпространяване на информация, като им се предоставя лъжлива информация и скриване на признаците за реалната дейност. Оперативната маскировка предполага използването на следните способности:

- Дезинформация – разпространяване на лъжлива информация;
- Имитация – възпроизвеждане на правдоподобни демаскиращи индикатори, характерни за реалната дейност на силите и средствата;
- Демонстративни действия – преднамерено показване на противника от специално отделени сили и средства, на активна дейност;
- Осигуряване на скритост на действията – определяне на индикаторите, разпознаваеми от разузнавателните системи на противника и позволяващи му, на основата на техния анализ да получи критична и своевременна информация.

Електронна война (EW) – подразделя се на радиоелектронно подавяне, радиоелектронна защита и радиоелектронно осигуряване.

Физическо разрушаване и унищожаване на обекти на информационната инфраструктура. Унищожаване на елементи от информационната инфраструктура с използване на средства за огнево поразяване и физическо унищожаване с цел изваждане от строя на ключови елементи от системите за управление и контрол на противника, като елемент от общото въздействие на ОИПО

Компютърни мрежови атаки (CNA) - действия с използване на апаратно - програмни средства, насочени към използване, изкривяване, подмяна или унищожаване на информация, съдържаща се бази данни на компютърни и информационни мрежи, а така също и за снижаване на ефективността на функциониране или изваждане от строя на самите компютри и компютърни мрежи.

Обществени дейности (PA). Това са организирани и планирани дейности с цел:

- Ускоряване на потока на достоверна и своевременна информация сред вътрешната аудитория (собствената организация) и външната (публиката).

- Създаване на осведоменост за целите на кампанията или операцията;
- Удовлетворяване на исканията за информация на вътрешната и външната аудитория, като се запазват в тайна дейностите в кампанията или операцията;
- Съобщаване на вътрешната и външната аудитория на най-важните обстоятелства, които биха им оказали съответното въздействие;
- Демонстрация на сила.

Гражданска дейност (СА). Дейността по поддържане на връзка с местни лидери, население, учреждения в приятелски, неутрални и враждебни области в които ще се провеждат операциите. Тази дейност може да протича преди, по време, след или при отсъствие на офанзивни действия на тази територия. Провежда се с цел подобряване на отношенията с приятелски настроени чужди сили и население и постигане на дългосрочно стратегическо усилване на възможностите ни за прилагане на местни ресурси за смекчаване и решаване на нестабилността, лишенията или вълнения.

Информационна атака – такова изменение на съдържанието и насочеността на информационните потоци, което нанася (или е способно да нанесе) морален, политически, социален или икономически вреди на конкретна публична фигура, организация, ведомство, социален институт или държава.

Дефанзивни ИПО

Дефанзивните информационно-психологически операции (ДИПО) представляват взаимосвързани процеси за защита на информационната среда, откриване на индикатори за нападения, възстановяването на боеспособността и организация на ответни действия на агресията (нападението). Техни основни елементи са: информационна сигурност, сигурност на операциите, електронна война, противодействие на дезинформацията, контрапропаганда, контраразузнаване, защита на компютърните мрежи, физическа сигурност, защита на критичната инфраструктура.

Цел на дефанзивните ИПО. Дефанзивните информационно-психологически операции трябва да осигуряват своевременност и точност на предаването на данни, гарантиране на достъпа до тях от ползвателите в условията на информационно-психологическо въздействие от страна на противника.

Ефекти на дефанзивните ИПО.

- Защита. Това са всички действия предприемани за предотвратяване на шпионаж, придобиване на информация или на важни части от информационната система, управляване на достъпа или смекчаване на ефекта от достъпа на противника до отговорни за взимане на решения лица или информационни системи.
- Откриване. Това е процес на разкриване или разпознаване на съществуване, присъствие или състояние на внедряване в информационната система, или опит на противника да получи достъп до информация или до информационна система.
- Възстановяване. Процес на привеждане на информационната система в оригиналното и състояние и възстановяване на основните и възможности повредени от ОИПО на противника.
- Отговор. Отговорът на противникови ИП атаки трябва да е бърз чрез ответни ИП операции или други офанзивни действия.

Елементи на дефанзивните ИПО

Информационна сигурност (INFOSEC). Гарантира достъпността, интегритета, идентификацията, автентичността, конфиденциалността и защитеността на информационните системи. Съчетана със защита на компютърните системи CND, е ключ за осигуряване на защитеност на информационните ни системи.

Сигурност на операциите (OPSEC) – процес за определяне на критичната информация и последващо анализиране на действията по време на операциите, с цел:

- Идентифициране на тези дейности, които могат да бъдат наблюдавани от системите за разузнаване на противника, определяне на информацията, която би могъл да получи противника;
- Определяне на признаците които противника може да долови и които след съответната интерпретация и наслагване може да доведат до получаване на критична информация, която да бъде навременна и относима;
- Избор и изпълнение на мерки, които да отстраняват или да сведат до минимум уязвимите ни места, които биха могли да бъдат използвани от противника.

Електронна война (EW). Едновременно с офанзивните функции, които изпълнява, съдейства на дефанзивните ИПО като осигурява контрол над радиочестотите, осигуряване на каналите за връзка и предприема мерки за противодействие на противниковите честотни, електро-оптични и инфрачервени възможности за разузнаване.

Противодействие на дезинформацията. (Counterdeception). Мерки за идентифициране, неутрализиране, намаляване на ефекта или използване на противниковите дезинформационни операции.

Контрапропагандни операции. Дейности по идентифициране на противникова пропаганда, усъвършенстване на ситуационното осведомяване и предотвратяване на опитите на противника да въздейства на личния състав на въоръжените сили, специални служби и населението

Контраразузнаване. Дейности, които имат за цел установяване и противодействие на заплахите за сигурността осъществявани от противникови разузнавателни служби и организации, или от лица въввлечени в шпионаж, саботаж, подривна дейност или тероризъм.

Защита на компютърните мрежи(CND). Дейности по защитата на компютърните и мрежовите системи от неоторизиран достъп, които биха предотвратили изпълнението на мисията им и увеличават тяхната устойчивост и живучест.

Физическа сигурност. Дейности по защита от несанкциониран достъп до оборудване, инсталации и документи, охрана и защита на информацията и информационните системи.

Защита на критичната инфраструктура. Съставните елементи на националната критична инфраструктура играят решаваща роля в отбранителните способности на страната, нейното икономическо и социално развитие.

Нива и обхват на ИПО

Според продължителността на времето и целите с които се провеждат ИПО биват:

Стратегически (дългосрочни) - имащи глобален характер и осъществяващи се в течение на дълъг период от време (с продължителност от месец до няколко години). Имат ясно изразен политически характер, и по принцип представляват информационно-пропагандни кампании, обект но които може да бъде цялата световна общност,

включително и населението на собствената страна. Съсредоточени са върху ефекти, които ще се проявят в обозримото бъдеще.

Основни задачи, решавани при провеждането на стратегически ИПО:

- поддръжка и обосноваване на държавната политика в чужбина;
- поддръжка на контраелит;
- усилване на позициите на приятелите и отслабването на противниците сред лидерите на другите държави;
- поддържане на противоречия между гражданските и военните елити.

Оперативни (средносрочни) - осъществяват с цел в поддръжка на войната или крупни кампании от различен вид. В хода им от началото на войната или кампанията се установява монопол на цялата информация, постъпваща от зоната за провеждането им. Едновременно с това информацията от там се поднася по такъв начин, че да се създава изгодно впечатление в страната и в чужбина за дейността на военно-политическите кръгове или други ангажирани в противоборството субекти.

Тактически (краткосрочни) - информационно-психологически операции, провеждани за поддръжка на бойните действия на частите и съединенията на своите войски или на силите и средствата ангажирани с провеждането на дадена кампания или операция. Обект на такива операции се явява противостоящата групировка на войските или силите и средствата на противника. Основното информационно-психологическо въздействие е насочено към разпалване на национално-етнически, конфесионални (религиозни), социално-политически и други противоречия, деморализиране и дезинформиране на различни групи на противника.

Според времето за осъществяване ИПО се делят на:

Информационно-психологически операции, провеждани в мирно време. Това са главно стратегически ИПО. Ориентирани се предимно към населението на държавата-противник, нейните съюзници и приятелски страни.

Информационно-психологически операции, провеждани във военно време. Те се отличават преди всичко с максимално широкия спектър на използваните видове, методи и способности за информационно-психологическо въздействие, с разнообразието и голямата концентрация на средства за осъществяването му, и широко използване на психогенни фактори.

Информационно-психологически операции, провеждани в хода на мисловна дейност. Те се провеждат в интерес на предотвратяването на военни

конфликти или за тяхното их прекратяване. По принцип те имат открит характер и се санкционират от ООН.

В зависимост от целевите групи информационно-психологическите операции се делят на:

Операции, насочени против гражданското население. Използването в хода им информационно-психологическо въздействие, обект на което е населението на произволна страна, може да се осъществява “меко”, т.е. чрез хуманни средства, с цел да се предизвика положително отношение към своята страна или войски, и “грубо”, чрез използването на целия арсенал от способности и методи за влияние на общественото съзнание и хората с цел постигане на необходимия ефект от операцията.

Информационно-психологически операции, насочени против войските на противника. Въздействието в хода на тези операции е ориентирано предимно към транслиране в съзнанието на военнослужещите на противника на различни варианти на две традиционни теми:

- акцентирание на страха да бъде убит, ранен или да остане сакат за цял живот;
- разпалване на омраза в тези намиращи се на фронтната линия към онези в тила и обратното.

Информационно-психологически операции, насочени против командването на противника. Те има за цел да дезориентират системите за управление и контрол на противника, като внушат на отговорните за взимането на решенията мисли за неизбежността на поражението, нарушаване на тяхното самообладание и подбуждане, на тази основа, към действия, нанасящи вреда на войските.

Информационно-психологически операции за въвеждането на противника в заблуда. Най-разпространената форма на пропагандни и чисто военни мероприятия в хода на въоръженото противоборство.

Информационно-психологически операции за оказване на помощ на опозиционни сили и дисидентски движения. Провежда се както в мирно така и във военно време. Информационно-психологическото въздействие, осъществявано в хода им, е насочено към създаване на благоприятни условия, оказване на морална и друга подкрепа на опозиционни сили и дисидентски елементи, намиращи се на територията на противника.

Информационно-психологически операции за осъществяване на културна експанзия и диверсия. Много държави съзнателно се стремят да разпространяват своите

“културни” идеали и принципи сред населението на други страни, което води до установяване на морална и нравствена зависимост на вторите от първите.

Консолидиращи информационно-психологически операции. Те се провеждат в интерес на информационно-психологическото въздействие на населението на неутрални и приятелски страни, а също така и на населението на собственото държавно. Информационно-психологическите операции в неутрални страни имат за цел да се накарат да се отнасят лоялно (активно да поддържат) към страните-союзници, действащи против реален или потенциален противник.

Ефектът от целевото информационно въздействие над противника е сравним с използването на ОМП и заплахата да бъде подложен на такова въздействие може да стане важен фактор за възпирането на потенциален агресор. Ефективността на тази заплахата е право пропорционална на нивото на технологично развитие и мащабите на използване на компютърна техника в системите за управление на държавата.

В условията на информационно-психологическа война задачата на държавните структури, отговорни за защитата на националната сигурност, ще е търсенето на закономерности, принципи, форми и методи за регулиране, позволяващи:

- организирането и провеждането на информационно-психологически операции с цел защита на националните ни интереси, защита на икономическите интереси на изгодни за държавата икономически субекти и моделиране на изгодна за държавата международна среда в която да се постигат по-лесно и успешно целите на държавната ни политика;
- да се подготви обществото за активно противодействие на информационно-психологическа война;
- да се противодейства на информационно-психологическа война на държавно ниво с активно участие на институтите на гражданското общество;
- да се осъществява целеполагане, формиране на организационни структури, методическо и ресурсно осигуряване на системите за държавно управление.

В общ план всяка операция в информационно-психологическата война може да се представи като съвкупност от четири основни елемента:

- Ръководство на операцията – дейност по организацията, управлението и координацията на акциите и мероприятията на информационно-психологическата война, и маневрирането на силите и средствата, участващи в операциите;
- Акции за проникване в чужди информационни ресурси (информационно-техническо въздействие), които могат да бъдат преки (например, използване на потенциала на хакери за разбиване на защитените мрежови ресурси) или опосредствани (например, използване на вредоносни програми) и имат за цел откъсването, унищожаването, модификацията на информацията, принадлежаща на тези ресурси, или извършването на различни диверсии (например, временно нарушаване на работоспособността на мрежовата инфраструктура);
- Акции за психологическо въздействие на масовото и индивидуалното съзнание на обществото и на отделни негови граждани (дезинформиране, манипулиране, пропаганда, лобиране, управление на кризи, а така също и различни комбинации от тези елементи в рамките на по-сложни психологически операции);
- Поддържаща дейност (обезпечаване на изискванията за сигурност и конспирация на информационно-психологическите операции, материално-техническо и кадрово обезпечаване и т. н.).

Литература

- [1] Семерджиев, Ц., Информационна война, С., Софтрейд, 2000 г.
- [2] Тагарев, Т., Определение за информационна война, сп. Военен журнал, №3, 1998 г., стр. 80 – 86.
- [3] Шаламанов В., Тагарев Т. Информационни аспекти на сигурността, С., Прокон, 1996.
- [4] Шаламанов В., Психологическите операции и информационната война”, Военен журнал, г. 104, бр. 4, 1997 г., стр. 90 – 98.
- [5] Гриняев С.Н., Информационната война: история и перспектива, www. Agentura.ru, 25.12.2004
- [6] Комов С. А. Информационная борьба в современной войне: вопросы теории // Военная мысль. 1996. N 3. С. 73.
- [7] Расторгуев С. П. Информационная война. М.: Радио и связь, 1998.
- [8] Пирумов В. С., Родионов М. А. Некоторые аспекты информационной борьбы в военных конфликтах // Военная мысль. 1997. N 5. С. 44--47.
- [9] Севрюгин В.И. Специальные методы социально-психологического воздействия и влияния на людей. — Челябинск: Обл. ид-во, 1996

[10] *Daintry Duffi*. Information is a Weapon. What Will Happen When Every Soldier Is Armed With It? // Darwin Magazine. November, 2001.

[11] *John J. Arquilla, David F. Ronfeldt*. Cyber War is Coming// Corporate Strategy, Vol. 12, 1993.

[12] Joint Pub 3-13, "Joint Doctrine for Information Operations", US DoD - Joint Chiefs of Staff , 9 October 1998;

[13] *Psychological operations, techniques and procedures*. - U.S. Governmental Printing Office. – 1994

Противопоставяне на тероризма с военни средства

гл. ас. д-р Иво Маринов
катедра „Военна стратегия”
Военна академия „Г. С. Раковски”

Новата среда за сигурност се характеризира с диверсифициране на заплахите и динамика на вероятностите за тяхното сбъждане. Вероятността за широкообхватен военен конфликт с масирано противопоставяне на относително равностойни армии е почти изключена. В същото време отделни държави или малки организирани групи имат възможност да осъществяват враждебни актове срещу много по-силни противници с изключително сериозни последици. Променя се ролята на силата в международните отношения и това налага промени във функциите и задачите на силовите структури на държавите.

Тероризмът или асиметричното противопоставяне се използва от по-слаби военно, финансово и икономически държави и групи с цел да се ескалира или поддържа дадена криза или конфликт. Успешното неутрализиране на подобни прояви изисква съвместни усилия на всички силови структури на държавата и пълноценно взаимодействие в международен план. В тази борба своето място имат и въоръжените сили. Опитът на НАТО и водещите страни в него в операциите в Афганистан и Ирак показва, че на терен успешно противопоставяне на терористите е невъзможно без участието на армията.

Тероризмът, елемент на новата среда за сигурност

Динамичните процеси на промени в сферата на сигурността през последните десетилетия предизвикват редица позитивни явления и тенденции, но в същото време поставят и нови изисквания пред силовите структури на държавите. Глобализацията и премахването на блоковото противопоставяне доведоха до намаляване на риска от широко обхватен военен конфликт. Отделни региони обаче се изправиха срещу сериозни рискове и заплахи за сигурността им породени от отдавна таени и блокирани противоречия и конфликти. Промяната на ролята на силата в международните отношения налага и промени във функциите и задачите на силовите структури и в частност на въоръжените сили. Традиционната отбрана на територията на държавата като основна функция на въоръжените сили намалява значението си, но защитата на гражданите като неотменно задължение на армията добива нови измерения. Тази, на пръв поглед, противоречивост налага промяна в способностите на въоръжените сили за

защита на държавността, отделни общности и индивиди. Новата среда за сигурност изисква от въоръжените сили нова организация и структура.

Тероризмът е явление, което трябва да различаваме и отделяме от криминалната и организираната престъпност. То се отличава съществено от конвенционалната война и не следва принципите на въоръжената борба, тъй като терористичните акции обикновено нямат за цел трайно овладяване или задържане на територия или обект. Тероризмът се явява специфична форма за продължение на политиката с крайни, насилствени средства. Нов вид противоборство, без правила, без фронт, тил и граници и с особена жестокост. Вследствие на тези особености и на факта, че той засили и разнообрази проявленията си в последните десетилетия тероризмът се превърна в един от водещите компоненти на новата среда за сигурност.

Независимо от това все още няма прието международно-правно определение за тероризъм, въпреки че предлаганите от различни държави и международни организации определения са сходни.

- **НАТО ААР-6** - „Незаконно използване или заплахата за използване на сила или насилие срещу хора или собственост с намерение да принуди или заплаши правителства или обществеността за постигане на политически, религиозни или идеологически цели.” (The unlawful use or threatened use of force or violence against individuals or property in an attempt to coerce or intimidate governments or societies to achieve political, religious or ideological objectives - (NATO – ААР-6)).
- Философско определение за тероризма дава иранският религиозен учен Аятолах Шайх Мухамад Али Таскири. През 1987 г. той заявява: **“Тероризъм е действие, насочено към постигане на не хуманна и порочна цел и изразяващо се в заплахата за сигурността от всякакъв вид и в нарушаване на правата, признати от религията и човечеството.”**

Обикновено целите на тероризма се заключават в следното:

- Да промени водена политика или да се установи нов режим;
- Да наруши единството на страна, посредством използване на етнически, религиозни или други противоречия;
- Да установи нова държава на част от територията на страната;
- Да подкопае влиянието на държавите, които се противопоставят и те бъдат принудени да предприемат действия съобразно целите на терористите;
- Да наруши политическите и моралните устои на държавите, обект на терористична атака.

- Да се привлече вниманието на международната общност върху определен проблем и се формира обществено мнение

Ако целите отговарят на въпроса *"какво трябва да се постигне"*, то **способите и формите** са свързани с въпроса *"как да се постигнат"*:

- *Използване на материално насилие;*
- *Използване на физическо насилие;*
- *Прилагане на методите на психологическо насилие;*
- Пряко, директно въздействие (Самоубийствените атентати нападения с коли бомби);
- Дистанционно въздействие (Засади, индиректен обстрел);

В широк смисъл средствата за терористична дейност включват средства, използвани от терористите, за физическа интервенция върху обекта за атака, както и финансови средства, различно помощно оборудване, осигуряващо извършването на терористичните актове.

Развитието на науката и технологиите позволи на терористите да използват нови оръжия и способности, което съществено повиши техните възможности за въздействие. Широко приложим стана психологическия терор, който използва малък, конкретен терористичен акт за постигане на по-широкообхватни цели посредством експонирането му в публичното пространство за мултиплициране на психологическото му въздействие. Различаваме три вида психологически терор – устни съобщения, предупреждения; писмени и визуално въздействие. Терористите започват да използват по-активно възможностите на информационното общество, именно за засилване на психологическия ефект от техните действия. В този смисъл все по-ярко се откроява една от основните характеристики на тероризма, че ***преките жертви и разрушения не са цел на тероризма, а средство за постигане на същностните му цели.***

Тероризмът е единствения похват за противопоставяне, който успешно експлоатира двустепенно въздействие – първата степен са преките жертви и разрушения на терористичния акт, а втората степен е използването им за психологическо въздействие върху по-голяма група хора и това е същинската цел на терора – психологическото въздействие върху хората. **„Убий един уплаши хиляда“**.

В последните около две десетилетия тероризмът като средство за решаване на политически или етнически конфликти се разпростира в нови региони – Русия, бившите съветски републики и в републиките на бивша Югославия. В райони като

Шри-Ланка, Пакистан, Индия и Индонезия използването на политически или етнически мотивиран тероризъм се засилва. Увеличаващата се нетърпимост между различни групи, етнонационалния и сепаратисткия екстремизъм, както и различните конфликти водят до ескалация на тероризма в световен мащаб.

Различни по цели и характер терористични организации и групи разширяват влиянието си и в тях навлизат все по-голям брой млади хора, носители на още по-радикални идеи. Тази тенденция кореспондира с липсата на морални задръжки по отношение използването на по-мощни взривни устройства и дори оръжия за масово унищожение и съвместното участие по финансови съображения на хора от различни религии и култури в терористични актове с ясна политико-религиозна насоченост (атаката в училището в град Беслан, Южна Русия). Отделни индивиди, водени от комерсиални цели, се превръщат в наемни убийци, т. е. отстъпват от идейните и моралните си позиции и извършват поръчкови терористични актове или подготвят такива срещу заплащане.

Глобализацията на проявите на съвременния тероризъм, на базата на задълбочаващите се връзки и координацията между терористичните организации от еднакъв идеен тип, е една от най-ярките му тенденции. Това дава основание вече да се говори за наченки на формиране на международно терористическо общество. Обединяващ елемент в случая е *общия враг*.

Нападението, при което бяха разрушени двата небостъргача на Световния търговски център в Ню Йорк показва, че вече става дума за много добре планирани и организирани атаки, използващи както традиционни методи, така и високотехнологични средства за постигане на комплексни цели. Последвалите нападения в Истанбул и особено на ж. п. гара Аточа в Мадрид, освен че отново показаха необходимостта от детайлно планиране демонстрираха и възможностите на малки групи с ограничени средства да постигат стратегически цели на международно равнище.

От това можем да извлечем следните конкретни тенденции:

- ❖ Терористичните актове стават по-ефектни и по-ефективни;
- ❖ Употребата на ограничено насилие и по-малко жертви и разрушения, характерно за тероризма през XX век вече не е актуално - 11 септември 2001 г., САЩ, 11 март 2004 г., Испания, терористичните атаки на остров Бали;
- ❖ Разширява се географията на терористични актове – все повече се извършват в по-слабо развити страни, но истинските цели като правило си остават в развитите страни;

- ❖ Организирането на терористичен акт практически е във възможностите на всяка малка група хора, а резултатите могат да бъдат и стратегически на политическо ниво;
- ❖ Използват се все по-мощни средства за въздействие, включително и средства за масово поразяване ("зарин" в Токийското метро, японската религиозна организация "Аум Шинрикьо"). През август 2000 г. бе извършен неуспешен опит от афганистански емигранти да атакуват ядрен реактор близо до Сидни;
- ❖ Липса на морални задръжки и участието на хора от различни религии и култури по комерсиални съображения в терористични актове;
- ❖ Разширяващи се връзки и взаимодействие между терористичните организации от еднакъв идеен тип срещу „общия враг“;
- ❖ След атаките 2003 г. в Турция и 2004 г. в Испания се забелязва развитие на съвременния тероризъм при избора на цели – премина се от *символични* цели (11 септември 2001 г.), през *функционални* цели (11 март 2004 г.) и в бъдеще предполагаеми *цели за постигане на най-масов ефект*.

Борбата срещу тероризма е отговорност на цялото общество. Несериозно е да се счита, че това е по силите на отделна институция, колкото и силна да е тя. Тази борба не е по силите дори на една отделна държава. Успешните действия срещу тероризма изискват укрепване на сътрудничеството между държавните институции вътре в отделните страни и в международен план.

Когато говорим за борба срещу тероризма е необходимо да определим:

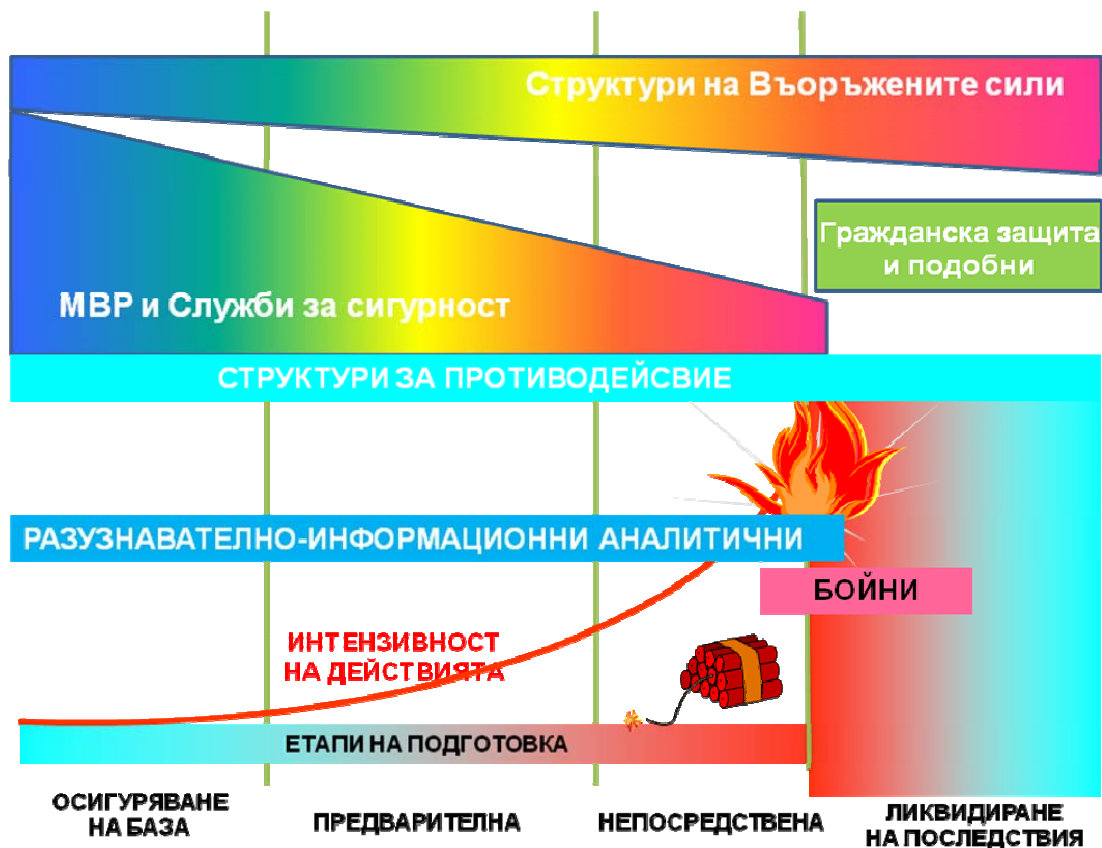
- ✓ Кой сме ние (кой са ни съюзници)?;
- ✓ Срещу какво, кого се борим ?;
- ✓ На кого въздействаме ?;
- ✓ В какви пространствени и времеви рамки действаме ?;
- ✓ На кои етапи от терористичния акт се стремим да въздействаме;
- ✓ Как ще въздействаме

Асиметричната конфронтация и големия потенциал на малки групи да нанасят разрушителни поражения посредством използването на оръжия или приспособяването на различни средства и способности като оръжия налага и промяна на възгледите за използване на въоръжените сили в борбата срещу него. Това е едно от основните предизвикателства, които стоят пред Въоръжените сили като цяло.

След края на студената война основните усилия на военните бяха насочени към снижаване на прага на противопоставяне, контрола над разпространението на оръжия за масово поразяване, намаляване на разходите за отбрана и укрепване на доверието между бившите противници в областта на глобалната сигурност. Докато борбата срещу тероризма, организираната престъпност и трафика на наркотици бяха определени като приоритетни задачи за службите за сигурност. Независимо от заявеното внимание към тези опасности на държавно и съюзно-НАТО ниво развитието на събитията показва, че подготовката за противодействие не е била на необходимото ниво. Като резултат от това на стратегическо и геополитическо равнище този феномен се прояви като реална величина със собствени правила и начини на въздействие. Това още веднъж подчертава необходимостта от междуинституционално и междудържавно взаимодействие

Въоръжените сили като една от силовите институции в държавата могат да търсят своето място и в противопоставянето на заплахи, минимизирането на рискове, предотвратяването и ликвидирането на последствия от терористични актове т. е. във всички етапи на борбата с тероризма. Важно е да подчертаем факта, че въоръжените сили не трябва, а и може би не могат да бъдат водеща институция в борбата срещу тероризма поради спецификата на тяхното основно предназначение. Те могат да подпомагат общите усилия на държавата или международен кръг от държави за успешно справяне с този проблем.

Роля на Въоръжените сили в противопоставянето на тероризма

Друга особеност, която трябва да подчертаем е, че говорим за използването на способности и възможности на въоръжените сили, а не само на военни формирования. Използването на въоръжените сили може да се заключава в използване на способностите, които те имат в национален мащаб и военните съюзи в международен план. Когато говорим за способности на въоръжените сили и/или военните съюзи е необходимо да мислим по-широкообхватно не само за реални войски, бойни поделения или конвенционални оръжия. Освен с тях въоръжените сили разполагат и с други способности, като например възможности за добиване и обработване на информация, технически способности, базирани на високотехнологични процеси за наблюдение, следене и въздействие върху различни обекти, тежки и високоточни оръжия с широк обхват и радиус на действие.

Въоръжените сили биха могли да имат основна роля в борбата срещу тероризма единствено на етапа на противодействие когато терористите са локализирани, информацията е потвърдена и е приета политическа позиция терористите да бъдат унищожени. В зависимост от конкретната обстановка може да се окаже, че най-подходящото действие или дори единствено възможното може да се изпълни от въоръжените сили. Такъв е случаят ако бъде задействана процедурата „Ренегат“.

Голямата част от акциите на терористичните организации от гледна точка на планиране, използване на тактически способности и изпълнение имат чисто военен характер. Освен това структурите им обикновено са военизирани и теоретичните разработки на някои терористични формирования, освен идеологическо имат и военно тактическо предназначение. Тази дисциплинираност, силната идеологическа убеденост, както и високата степен на подготовка на членовете на терористичните организации налага мнението, че обикновените формирования, предназначени за опазване на обществения ред и борба с криминалната престъпност (полиция, жандармерия), не могат да им се противопоставят ефективно. Затова е необходимо по-добро взаимодействие между различните силови институции и между държавите. Паралелно с това следва да се създават концепции, стратегии и тактики за борба с това зло и се формират специални подразделения за провеждане на операции против терористи.

Концепцията на НАТО за борба с тероризма е публикация на Военния комитет на съюза - МС - 472 декември 2002 г. и развива способности в четири основни направления:

- Антитероризъм (ANTI TERRORISM - (AT))
- Ликвидиране на последствията (CONSEQUENCE MANagements - (CM))
- Контра тероризъм (COUNTER TERRORISM - (CT))
- Военно сътрудничество (MILITARY COOPERATION - (MILCOOP))

Значението и влиянието на страните от нашия регион се увеличи особено след приемането на България и Румъния в НАТО и кандидатстването на Македония, Албания и Хърватска за пълноправно членство в Алианса. Членството на България и Румъния в ЕС освен икономически и социални има и ясно изразени измерения, свързани със сигурността.

България се причислява към „малките“ държави. Поставянето ни в тази категория не се основава само на географски признаци а е резултат от комплексния ни потенциал и значение в световната политика. Като член на НАТО и на ЕС обаче България има ангажименти и поети задължения основно за участие в операции за стабилизиране на обстановката в кризисни региони.

На основата на съществуващите регламентиращи документи можем да приемем, че за Българската армия борбата с тероризма кореспондира с мисиите „подкрепа на международния мир и сигурност“ и „принос към националната сигурност в мирно време“ и при двата случая е необходимо ясно да подчертаем, че ангажиране на въоръжените сили може да стане само на основата на политическо решение за това. Особено деликатна е ситуацията за използването на въоръжени сили на територията на страната. ***Участието на Българската армия в тези случаи се регламентира в чл. 49 на Военната доктрина на Република България и чл. 68 от Закона за отбраната и въоръжените сили, съгласно които в мирно време при обявяване на “извънредно положение”*** Въоръжените сили могат да изпълняват задачи по:

1. Оказване съдействие на органите за сигурност в борбата им срещу разпространяването на оръжия за масово поразяване (ОМП), незаконен трафик на оръжие и международен тероризъм.

2. Участие в охраната и защита на стратегически обекти и в операции за пресичане на терористични актове и действия за ликвидиране на последствия.

От гледна точка на операциите, различни от война (операции в отговор на кризи) мястото на въоръжените сили в борбата с тероризма може да бъде дефинирано като участие в „операции в подкрепа на органите за сигурност“.

В борбата срещу тероризма има две фундаментални условия за постигане на успех:

- да се дефинират и премахват причините, които го пораждат;
- да се извършва превенция, когато причините не могат да бъдат отстранени поради едно или друго обстоятелство. [1]

Първото условие е практически неизпълнимо, тъй като политически различия и противоречия ще има винаги, а общоприето е че тероризмът е политическо мотивирано насилие и винаги ще има предпоставки за него. В тази връзка не е точно да се говори за световна война срещу тероризма. По-вярно е да говорим за война на демократичната общност срещу тероризма.

Ролята и мястото на армията може да се търси при решаването на втората задача, но тя не може да ги решава самостоятелно. Както подчертахме въоръжените сили нямат водеща роля в борбата срещу тероризма, но пък отиването в другата крайност да се твърди, че те изобщо нямат участие в тази война също е неточно и ограничава възможностите за ефикасно противодействие.

Участието на Българската армия следва да се разглежда в два аспекта самостоятелно участие на армията ни във вътрешен и международен план и участие на основата на международно поети ангажменти.

Самостоятелното участие най-често е възможно на територията на страната за превенция на потенциални терористични заплахи или за ликвидиране на последствията, но не се изключва и възможността за използване на въоръжените им сили по този начини и зад граница. Това налага концептуални и законодателни мерки, изменения в структурата, обучението, въоръжението, разузнаването и осигуряванията на армията. Целта е, като се спазва националното законодателство и принципите на международното право, да се търсят възможности въоръжените сили да провеждат операции извън територията на страната за предотвратяване или ограничаване на терористични актове, насочени срещу страната, нейни граждани или обекти и жизненоважни национални интереси. Този вариант е най-малко приложим в нашия регион, но не трябва да се изключва напълно, защото динамиката на развитие на ситуациите е непредвидима.

Участие на Въоръжените сили на Р. България в борбата срещу тероризма на основата на международно поети ангажменти съвместно със силови структури от други държави. Това е по-вероятния вариант и може да се приеме, че участията ни в Афганистан и Ирак в голяма степен го покриват. Възможните варианти за друго участие на въоръжените сили в региона кореспондират с ангажиментите, които Р. България е поела.

Независимо от настъпващите промени защитата от външна заплаха остава конституционната база за съществуването на въоръжените сили и тяхна основна задача. Но стремежът е в бъдеще постигане на комплексни способности на въоръжените сили на основата на запазване на съществуващите и изграждане на нови „експедиционни“ сили.

В съвременната среда за сигурност когато повечето заплахи и рискове не предполагат традиционна отбрана наличието и увеличаването на „традиционните“ способности не води до повишаване на националната сигурност. Сега по-добра сигурност се постига чрез влияние в глобален план върху средата за сигурност, което може да се осъществява и с военни средства, именно това е смисълът на участието на български военни контингенти и представители в редица мисии на НАТО и ООН. Затова е важно България да продължава да отстоява активни позиции по отношение на конфликтите в нашия и съседните ни региони. Още по-важно е тази позиция да бъде в съответствие с националния ни интерес. Последният конфликт в Ирак показва, че страната ни трудно може да стои не ангажирана по въпроси свързани с конфликти на Балканите, Кавказ, Близкия и Средния Изток. Това са потенциални кризисни региони, в които ще продължават да се намесват както НАТО така и ЕС, ООН, ОССЕ и други международни организации, а е възможно и отделни страни самостоятелно да бъдат въввлечени в някой конфликт, което може да изправи България пред сериозни и важни избори. Такъв е случаят с участието ни в операция „Алтеа“ на ЕС, когато в края на 2004 ЕС пое мисията в Босна и Херцеговина от НАТО, българския контингент продължи и продължава да изпълнява функциите си, но вече под ново командване. Такива ситуации налагат развитието на способности и поемането на политически ангажименти да бъде съобразено с възможностите на страната ни и да не бъде едностранчиво насочено към един или друг международен субект. Бъдещата активна политика в областта на сигурността предполага ангажиране не само в мисии и операции на НАТО, независимо че интеграция ни в този съюз остава основен външно политически ангажимент по отношение на сигурността.

Наличието в Ирак на потенциални и явни противоречия, на недостатъчно добре охранявани граници, на дълбоки вътрешни проблеми и промени в обществото и общностите са естествена основа и предпоставка за развитие на престъпност, религиозна и етническа нетърпимост и са хранителна среда за прояви на тероризъм. Още съществуващата племенно-религиозна структура на обществото улеснява възможностите за създаване на поддържащи, логистични бази на различни

международни мрежи с престъпни намерения. Наличието на енергийни източници засилва значението на страната и съответно търсенето на възможности за регулиране на пропускателната ѝ способност чрез създаването и контролирането на конфликти.

В последните десетилетия ислямският тероризъм излиза на преден план, което постепенно променя самото явление "тероризъм" дотолкова, че доведе до качествено ново състояние на проблема. Строго погледнато той представлява частно проявление на религиозно мотивирания тероризъм. В сравнение с броя на ислямските терористични организации, останалите религиозни терористични структури обаче имат малка относителна тежест. Обикновено когато днес се говори не просто за религиозен тероризъм, а за тероризъм въобще, имплицитно се има предвид ислямският тероризъм. Борбата с него се очертава като най-сериозното предизвикателство пред международната демократична общност в началото на новото столетие.

Радикалният ислямски тероризъм, който в редица случаи е част от етническите конфликти, се преориентира от шиитския модел създаден в края на XXв. под влиянието на Иранската революция на Хомейни, към сунитския. Един от факторите за това е, че сунитите са преобладаващото мнозинство в мюсюлманския свят. Рязко се увеличи броят на терористичните акции на ислямските терористични организации в много арабски и мюсюлмански страни – това важи с особена сила на Ирак, където основната част от терористичните актове са извършвани от сунити. Последица от преориентирането от шиитския към сунитския модел е и възникването на международни мрежи на ислямските терористи, най-известната от които е "Ал - Кайда" на Осам бин Ладен.

Разширяването на географията на международния тероризъм го превръща в първостепенна опасност поради: сложните междуетнически проблеми; значителното влияние на организираната престъпност; стремежа на крайни ислямистки организации да създадат своя мрежа в регионален и световен мащаб. Не функционирането на обществото, бедността и наличието на напрежение между отделните групи в Ирак са естествена хранителна среда и неизчерпаем извор на човешки ресурси за терористичните организации, това са и условия за "износ" на тероризъм и за повишаване на интереса на международната организирана престъпност към даден регион.

Развитието на военнополитическата обстановка в Близкоизточния регион показва, че от съществено значение за нейното нормализиране при кризи с религиозно-етнически и сепаратистки характер е детайлното познаване на състоянието, подготовката и тактиката на действие на противостоящите ни групировки. Това е така

поради факта, че на преден план са изведени не класическите бойни действия, а отделни епизодични сблъсъци, с типични партизански прийоми, в точно определени ключови райони. По подобен начин се водиха бойните действия в Косово, Южна Сърбия и Северна Македония.

Бойните действия са в пряка зависимост от стратегическата цел, която преследват бунтовниците – принуждаване на коалиционните сили да напуснат страната. В чисто военен аспект съотношението на силите и средствата в личен състав е трудно да се прецени, но във въоръжение и техника е абсолютно в полза на Силите на коалицията. На практика обаче, това съотношение излиза от класическия си смисъл и значение и е крайно подвеждащо. Противоборството се води без правила, с партизански прийоми от нелегални, полулегални и легални структури, изградени на мрежов принцип. Бойните групи, изпълнителите се прехвърлят от територията на други страни и лесно се придвижват до набелязаните обекти поради невъзможността да се контролира цялата територия на страната. Всеки терористичен акт осъществява фактора изненада в самия момент на своето извършване. Те се осъществяват с ограничени сили и средства, прилагат стратегии, основаващи се на асиметрични действия, с цел да се избегне прякото противоборство със превъзхождащи войски, използване на техните слаби страни, пропуски и недостатъци в защитата на комуникациите, гражданските и други обекти и при патрулиране.

Плацдарм за действие са създадените в тилови бази в близост и в самите големи градове. Разлика в това отношение се забелязва в Северен Ирак където с изключение на Киркук е значително по-спокойно отколкото в останалата част на страната. Сред местното население действат (включително под легална форма) информатори, които следят за режима на охрана и патрулиране на силите на коалицията. Получили необходимата информация за състоянието на обстановката в набелязания район, групите избират варианта за въздействие, мястото и времето за провеждане на терористичния акт. Поради ограничените възможности за маскировка предпочитаното време за осъществяване на терористичните актове е тъмната част на денонощието, а също така преходните часове от светло към тъмно и обратно. Ограничените възможности за маскировка влияят силно и върху групите за дистанционен обстрел на обекти, в този случай стремежът е да се съкрати максимално непосредствената подготовка за пуск на ракетата или за изстрелване на мината и след това максимално бързо да се напусне района или се подготвя установката и пускът се прави дистанционно или със използване на някакъв вид закъснител.

Със сравнително малко сили и средства могат да се проведат голям брой малки и по-големи по мащаб и с различен характер терористични актове. Това е така защото терористичните формирования използват като основен принцип на действие “удар-затишие-удар”, което значително разширява възможностите им, предпазва ги от пряк контакт със силите на коалицията, като по този начин те съхраняват боеспособността си, намалява вероятността от съвременното им разкриване и унищожаване и създава условия в момента на удара да използват изненадата.

При засилване на присъствието на Сили на коалицията в определен район е възможно терористичните формирования временно да преустановят действията си като в този случай те се размиват в цивилното население или напускат временно този район. По подобен начин действаха бунтовниците в Багдад по времето на осъществяването на „Плана за сигурност на Багдад” (Baghdad Security Plan).

След като дестабилизируют обстановката в район, град или квартал терористичните формирования разширяват присъствието си, понякога и до поемане на контрола върху него, не допускат в тях да проникнат антитерористични сили и създават т. нар. “свободни територии”. В същото време “обогатяват” тактическия си арсенал с нови прийоми за провеждане на терористични атаки. Разрастването на кризата е съпроводено и с разширяване на присъствието всред и подкрепата им от местното население.

Управлението на формированията е децентрализирано, най-вероятно на основата на малки групи, от които само командирите имат връзка със старшите звена. Предполага се, че имат силно сплескана йерархична структура с най-много две до три нива.

За поемането на контрола над определена територия основен способ е превръщането на отделни населени места в опорно-снабдителни и логистични пунктове и тясно взаимодействие с местните племенни и религиозни лидери. Така действаха представителите на Ал-Кайда в западната провинция Анбар до пролетта на 2007 г., след което поради засиления натиск и промяна на отношението към тях от страна на племенните вождове те се преместиха в източната провинция Диале, откъдето и връзката им с Иран е по-лесна.

В много населени пунктове функционират гнезда на терористични организации от типа на Ал-Кайда, които са в различна степен на активност, някои са напълно „спящи” други могат да следят обстановката и да наблюдават потенциални цели на

терористичен акт, като са в готовност да посрещнат ударно формирование или сами да изпълнят задача.

За разлика от конфликтите на Балканите и в Кавказ в Ирак не се отделя голяма внимание на снайперистите, такива се използват като изключение. Това си има своите причини, тъй като наблюдението и поразяването на значими единични цели е в голяма степен затруднено, а поразяването на отделни, редови представители на коалицията не предизвиква нужния интерес.

Изключително голямо внимание се обръща на морално-психологическото състояние на личният състав и на връзките с представители на международните средства за масова информация и неправителствени организации. Техни представители се допускат селективно, поднася се предварително подготвена манипулираща информация, с което се преследват определени цели по обработка на световното обществено мнение.

Има инфилтрирани представители или симпатизанти на терористите в силите на коалицията. Формата за това най-често е като преводачи или друг обслужващ персонал. Друг вариант е такъв човек да бъде принуден да сътрудничи на терористите, затова много често иракчаните, които работят за външни представители настояват тази тяхна дейност да не бъде афиширана и под никакъв предлог не желаят да се снимат особено съвместно с униформени представители на други страни.

Асиметричният характер на терористичните действия позволява със сравнително малко сили, средства и хора да бъдат нанасяни значителни поражения в материален, физически и психологически план и може да направи неефективна военната мощ на коалицията. Трудностите по вземане на предпазни мерки са изключителни, предвид въображението с което се измислят нови методи за нанасяне на удари. Съществен фактор за превръщане на тероризма в главна заплаха за коалиционните сили в частност, а и за международната сигурност е недооценката на неговите възможности и опитите, особено в Ирак да му се противопоставяме основно с военни средства. Такъв беше подхода в края на миналата и началото на тази година, когато на основа решения на лидерите на САЩ беше увеличено значително военното присъствие в Ирак и при разработването и провеждането на Плана за сигурност на Багдад – увеличаване на присъствието на войски в критични точки и квартали. Както показва развитието на обстановката в последните месеци това не даде очакваните резултати и напрежението като цяло не намалява.

Действията на Силите на коалицията се затрудняват от вземането на заложници, непрекъснати атаки на пропускателните и контролни постове, самоубийствени терористични актове в силно охранявани зони, водене на преговори чрез средствата за масова информация и системно нарушаване на постигнатите споразумения.

Една от основните цели на бунтовниците е коалиционните сили и цивилните представители на международните организации да се намират в постоянен стрес и очакване на нещо, което ги изтощава и в перспектива може да ги принуди да напуснат страната. Затова терористичните актове бележат определено развитие след периода на отвлечения и умъртвявания на чужденци (двамата български шофьори и много други) сега основно въздействие върху чужди представители в страната се постига с дистанционно въздействие –индиректен обстрел, коли бомби и др. (имаше информация за човек, който е подготвил повече от 800 коли бомби.

[1]Задачи на българската армия в противодействието срещу тероризма, [Ген. Н. Колев](#), експертна кръгла маса организирана от БДД, под патронажа на президента на Република България Георги Първанов

Мисия на РБългария на външните граници на ЕС за ограничаване на терористичната активност

Доц. д-р Владко Иванов
Факултет „Полиция“
Академия на МВР

Докладът обхваща анализ на трансграничните престъпни мрежи, сред които се заражда, живее и проявява терорът като съвременна асиметрична заплаха. Акцентът се поставя върху пространствения анализ на системите за гранична сигурност и охрана и се формира от няколко позиции:

- общ поглед към световния ред в епохата на глобална миграция и цивилизационни съревнования между различни субекти, които си сътрудничат и се конкурират за ресурси, пазари и влияние – фактори, които генерират терористична активност;
- гледна точка от позицията на Европейския съюз като нов център на сила, който променя световния ред като се разширява териториално и установява нови граници с несигурните пространства на юг и изток чрез механизмите на примера и сътрудничеството;
- опит за независим поглед и прогноза за помирение и консенсус на Балканите чрез изграждане на открити, но сигурни граници, които са бариера за терористичните мрежи.

Централна опция на полемиката е ролята и потенциалът на държавните граници на Република България за националната и европейска сигурност. Предлага се система от хомеостатичен тип, която пропуска всичко полезно за ЕС и филтрира заплахите преди те да станат проблем за пространството на свобода, сигурност и правосъдие.

През втората половина на 2007 г. в Европа отново се заговори за терористична заплаха. Отново се дискутираха понятия като национално-освободителна борба, анархизъм, национализъм, расизъм, фашизъм, бандитизъм и криминална престъпност. По-важните събития, предопределили полемиката бяха:

- произнесени бяха осъдителните присъди за атентата в Мадрид през 2004 г., когато в четири влака избухнаха поредица от взривове, които причиниха смъртта на близо 200 човека;
- нова терористична атака във Великобритания в края на юни, която създаде психоза и впечатление за продължение на терористичната активност след 2005 г., когато избухнаха заряди в метрото;
- кризата в турски Кюрдистан след атаки на ПКК срещу турската армия и обсъждането на инвазия в северозападен Ирак;
- размириците в емигрантските квартали на Амстердам през октомври, които напомниха за бунтовете в парижките предградия (от 16 млн жители на Холандия вече 1 млн са мюсюлмани);
- 30 години след т. нар. „Германска есен“ (тогава фракцията „Червена армия“ извърши зрелищни атентати), във ФРГ бе неутрализирана интернационална група от организацията „Ислямски джихад“, с участие на европейци. Появиха се и данни за бързо разпространение на исляма в страната;

- през ноември 2007 г.крайни ислямистки организации заплашиха обществата на Австрия и ГФР с терор;
- през ноември излезе от печат сензационната книга на Вл. Чуков „Ал Кайда с перо и сабя” в която авторът дефинира тероризма като идеология, създадена от бележити ислямски интелектуалци. В нея България е посочена като един от най-твърдите врагове на Исляма;
- през ноември излязоха публикации в Италия, които посочиха Румъния, като база на клетката на Ал Кайда за Източна Европа с лидери, напълно интегрирани в местното общество, издържащи се с трафик на наркотици и автомобили;
- все по често се интерпретира въпросът с разпространението на опиум от Афганистан за САШ и Европа в присъствието на войски на НАТО. Твърди се, че талибаните, дошли на сцената през 1994 г. начело с идеолога молла Омар са намалили производството на опиумен мак към 2000 г.с 2/3. Счита се, че днес 3 млън. Афгански селяни са включени с тази дейност, въпреки съюзническите сили;
- и накрая, през ноември 2007 г. партията на Хашим Тачи спечели изборите в Косово. Тя се счита за легално продължение на АОК, считана за терористична паравоенна структура. Самият Тачи с прякор „Змията” бе обявен за терорист от сърбите след убийството на полицаи и бягството му в Швейцария. На този фон продължиха коментарите за смъртта на Милошевич в килията на трибунала в Хага, ареста на Рамуш Харадинай от трибунала, продължаващото дирене на Р. Караджич и Р. Младич.

Тези събития далеч не изчерпват темата за тероризма и Европа. Но те са достатъчно основание за продължение на анализа на стратегията за сигурност и в частност за охраната и контрола на границите на ЕС.

Трансгранична престъпност и терористична активност

В епохата на цивилизационните съревнования и глобализация, военните походи на Ал. Македонски, Наполеон, Гудериан или Жуков са история. Те са заменени от движение на информация, ценности и миграция, равни на Великото преселение на народите от V-VII в. Този феномен не би бил толкова опасен, ако в неговите потоци не бе маскирана *трансграничната престъпност* (ТПП) - глобална заплаха за уредените, организирани и правови общества. Тя е като заболяване, което се пренася заедно с носителите - потенциал за поразяване на неподозиращите и неимунизирани. Няма по

добра среда за разширяване на тази дейност от развитите пазарни системи, огромните мегаполиси с наличие на гета, висока степен на демокрация и липса на ефективен граничен контрол.

В редица основни нормативни и ненормативни актове понятието трансгранична престъпност е употребено, без да има ясно определение за него [1]. Поради голямата му популярност и актуалност в целия свят, то е прието като даденост, без да се дефинира в материално-правен аспект [2]. Безспорен е само фактът, че формите на ТГП представляват заплаха за националната сигурност на много страни разположени на периферията на съюзи, цивилизационни разседа или осъществяват кардинални обществено-политически преходи като България.

В многото източници то се употребява като синоним на *“международна организирана престъпност”*. Без да се навлиза в подробности може да се отбележи че, международната организирана престъпност е феномен и на обществата изграждащи и ЕС. Прагматичното тук е, че с понятието ТГП се подчертава значението на заплахите за съюзите и държавите, произхождащи от управляеми или разпадащи се обществено-политически системи или региони, победени от хаоса, т.е. става въпрос предимно за дестабилизиращ фактор, идващ от вън и приоритетна задача на органите за гранична охрана и контрол. Способите, формите и методите за противодействие на тези заплахи все още имат силен национален отпечатък.

Терминът *“транснационална престъпност”* също е неподходящ. Той показва първо, че източник и арена на проява на този феномен са различните нации, без да отчита, че те се представляват от отделни държави, в които е установен съответен правов държавен, а не национален ред и второ, игнорира възможностите държавата да контролира процесите на границите поради факта, че никой не може да каже със сигурност къде са границите на една нация. Още по-рисковано е отделните нации да бъдат набедени като генератори на престъпност и да бъдат въввлечени в подозрения и нетолерантност. Още по-малка е и възможността да се установи *“националност”* на една престъпна мрежа, която по правило включва лица с най-различна принадлежност, раса, вяра и пр.

Накрая трябва да се отбележи, че поради глобализацията и разрастването на престъпността по целия свят, трябва да се търсят способности тя да бъде ограничена първо в рамките на легитимно установените граници на дадена страна-първоизточник, без да се създават заплахи за държави, които се явяват потърпевши заради свободата и демокрацията, установена на техните суверенни територии.

Изхождайки от етимологията на термина "трансграничен", анализа на специализираната литература и основните нормативни актове в ЕС и Р България, можем да обобщим, че ТГП включва следните видове престъпни посегателства:

- трафик на наркотици (упойващи и психотропни вещества), аналози и прекурсори;
- контрабанда на акцизни стоки, оръжие, боеприпаси и радиоактивни материали;
- контрабанда на културно-исторически ценности;
- разпалване на конфликти с различни степени на интензивност;
- незаконна миграция през границата;
- трафик на хора с цел сексуална експлоатация;
- деструктивно въздействие върху глобални и национални системи и бази данни;
- трафик на оръжия за масово унищожение, стоки и технологии с възможна двойна употреба;
- пране на пари чрез трансгранични финансови операции или други сделки;
- фалшифициране и разпространение на подправени пари и документи;
- трансграничен тероризъм и др.[3]

Трябва да се отбележи, че вече почти всички престъпни посегателства имат трансграничен елемент. Те приличат на миграцията на птиците - единен цикъл на гнездене, изхранване, отлитане в по-благоприятни райони за зимуване, завръщане, разширяване на популацията и пр. Проблемът за криминологията и органите за сигурност е, че те разглеждат тези деяния сами за себе си, а не като елементи на глобализация се пазар на криминалните общества и мрежи. Следователно, от методологическа гледна точка ТГП може да се раздели на два елемента:

- структури и деяния извършващи се в определена страна, регион, фирма.
- презгранични дейности, свързващи клетките на ТГП в интернационални мрежи, използвайки общодостъпните комуникации, липсата на ефективен граничен контрол и ограниченията за правозащитните органи от националния суверенитет. Основният проблем тук отново са държавните граници, защото светът никога не е бил и няма да бъде хомогенен. Например страни и фирми, които произвеждат, търсят или само печелят от добив на уран или произведения на тежката химия, не се интересуват, че с техни технологии или продукти на другия край на света може да се произведе оръжие за масово унищожение. Още по-сложен става казусът, когато

могъщи икономически субекти печелят от тези производства в условията на свръхсекретност, жестока конкуренция и независимо от държавата. Да не говорим, че днес от най-елементарни, широко разпространени компоненти могат да се произведат средства за терор.

Без да сме изчерпали пълната юридическа формулировка на ТГП, можем да приемем, че това широко разпространено и разрастващо се явление във всичките си форми представлява заплаха за националната, европейската и световна сигурност, което е предмет и на загриженост в ООН [4]. Противодействието на тази заплаха може да се организира на държавните граници чрез ефективна охрана, граничен режим и усъвършенстване на националните законодателства или чрез създаване на единен механизъм за противодействие в рамките на целия ЕС, в който България ще има свой принос.

Според своя генезис, трансграничната престъпност може условно да бъде разделена на две части - идваща отвън и вече функционираща вътре в системата на Европейския съюз. Тяхната симбиоза вече е факт, на фона на тромавото международно сътрудничество и ограниченията за правозащитните служби, постулирани от принципите на държавния суверенитет. Ето защо, ролята на граничната охрана и граничния контрол е първо да филтрира преминаващия поток, второ, да прекъсне симбиотичните връзки и трето, с помощта на службите за вътрешнодържавна сигурност да изтласка и неутрализира субектите и последиците, имащи връзка с каналите на трансграничната престъпност.

Противодействието е неефективно главно поради остарелите представи за ролята на границите след епохата на желязната завеса. В резултат на това ние сме изправени пред парадокса сигурността в европейските общества да е съизмерима с тази в Шриланка и Централна Африка. Освен преките рискове, трансграничната престъпност носи жестоки вторични заплахи - заразни болести по хората, животните и растенията, културна деградация, чувство за несигурност, безправие и изблици на расизъм. Последиците от това могат да бъдат нови гранични режими в Европа и дори ново разделение на континента. Ярка илюстрация на горното е масовата терористична психоза по света - острие и последица от трансграничната престъпност. Опитът да се обясни тероризма с една митична организация като "Ал Кайда" или "Хамас" е наивен. Очевидно става дума за обективно масово явление, базирано на мощни идеологии, сепаратизъм, национализъм и асиметричен отговор на геополитиката и глобализацията. Без нова визия за граничния контрол неговата интензивност ще нараства. Пример за

това са САЩ - след драконовските мерки на границите там не е имало никакви инциденти.

Основна съвременна форма, чрез която печели, битува и се самовъзпроизвежда трансграничната престъпност е воюващата мрежа [5]. Според все повече автори глобалната пазарна икономика е отлична хранителна среда на криминални формирания, които извличат печалби от всяка възможна дейност като заобикалят законите и се самовъзпроизвеждат лавинообразно, стига да намерят подходящи условия. Световноизвестният автор Цветан Семерджиев е обобщил голяма част от този феномен в своя труд “ Войната на мрежите”. Друг български автор - Христо Смоленов е избрал сполучливо заглавието на книга, посветена на същите проблеми - “Пазарният живот на глобалния тероризъм”. Поради специфичните цели, настоящата работа изследва тези заплахи от гледна точка на сигурността на ЕС и ролята на неговите граници.

Основният извод е, че трансграничната престъпност има обективен, а не епизодичен, временен или ограничен характер. Тя е рожба на съвременността и ще съпътства нашата епоха чрез локална, регионална и глобална мрежова организация. Трансграничната престъпност включва самопровъзгласили се политически групи, субекти, способни да отправят предизвикателства към политическите устои на всяка държава, самофинансиращи се криминални структури, живеещи безнаказано в условията на глобалната световна икономика, агресивни идеологически организации овладяващи ноосферата на редица общества, канали, успоредни на финансовите потоци и др. Тези форми включват всякакви трудно идентифициращи се субекти - престъпници, маргинали, социопати, засегнати от кардинални реформи, неудачници, терористи, фундаменталисти, радикални националисти, нелицензирани производители, революционни организации или големи маси от порядъчни хора, изпаднали в моментно затруднение поради икономическа криза. Не са изолирани случаите, в които подобни клетки се създават за целите на идеологическата, икономическата и политическата борба между държавите и коалициите, които впоследствие не могат да се контролират. Социални условия за подобни явления възникнаха във всички преходни общества от Източна Европа, а за страните граничещи с Европейския съюз те са правило, което не може да бъде премахнато в рамките на 15-20 и повече години. Съвременен пример за такива структури са паравоенните формирания в Западните Балкани. Цели разпуснати армии, самозащитаващо се население, криминални групи, родови кланове,

разпространители на дефицитни стоки и оръжие, религиозни общности, проводници на различни центрове на влияние, групи за отмъщение и всякакви формирования, които най-баналните битови потребности самозараждат ежедневно с цел оцеляване оформиха картина, недостойна за Европа в преддверието на XXI век.

Очевидно, подобни съвременни конфликти, зараждащи епидемии от трансгранична престъпност могат да заразят и унищожат достижения на цивилизацията без да се съобразяват с държавната граница. Затова са необходими само определени обективни и субективни обстоятелства. Кой са те и кой е механизмът на възникване, превенция или ефективно лечение - ето това вече е истинският въпрос не пред политиката или икономиката, а пред интердисциплинарната система от научни знания за предотвратяване на цивилизационната ерозия.

Подобни събития в бъдеще вероятно ще са възможни за всички държави и територии с мултиетнически състав, лесен достъп до най-модерни производства и комуникации и население, възприело ако не религиозните и расовите идеали, то конкуренцията, борбата за печалби и неразбирането за общопланетарните стойности. Във всеки случай още отсега е видно, че агресивният стремеж за налагане на пазара и стремежът към лукса значително изпреварват възпитанието, приличието и разумното поведение. По всичко личи, че Балканите, Кавказ и Близкият изток, ако бъдат изпуснати, могат да станат лаборатории за междучивилизационна, трансгранична, евро-азиатска, пазарно-идеологическа, етно-религиозна, родово-обществена и трансгранична субстанция, която има историческата закалка да оцелява, но след като подпали Европа.

Все повече автори предричат, че светът може да стане жертва на войната на мрежите, които печелят съревнованието, защото са дръзки, интелигентни и бързо ориентиращи се. А ако това не е достатъчно, те могат да бъдат изпреварващо жестоки, като най-свидна рожба на пазара и конкуренцията. И най-важното - техните клетки се самозараждат и самовъзпроизвеждат с еднакъв успех както в гетата, така и в Европейския съюз, както в Средна Азия и Боливия, така и в Лос Анджелис или Москва. Единствено търсенето и предлагането определя точно кога между тях ще възникне естествена мрежа за извличане на печалби с престъпен характер. Висшата степен на специализация на тези мрежи и техните отделни представители е успешният им живот на ръба на закона, което ги прави част от гражданското общество и легалния икономически живот до доказване на

противното. Може да се окаже, че единствено в САЩ (определяни от някои като “полицейска държава”) и в комунистически Китай се води ако не сравнително успешна, то поне показна борба срещу мрежите на трансграничната престъпност.

Водещите световни изследвания сочат, че това явление се изплъзва поради изоставащото мислене и неадекватно противодействие, ситуирано в рамките на традиционните категории, което от своя страна води до механично работещи структури. Обратно - мрежите на престъпността съчетават висок професионализъм и гротескна среда, която им служи безрезервно, гради опорни точки във всички държави, свързва ги в система от конспиративни полеви клетки и командни ядра (нуклеуси). Те активно интегрират наивно вярващи, смело влизат в домовете чрез глобалните комуникации като борци за справедливост и, не на последно място, успешно използват хора от всички етажи на властта. В определен момент от тези разнородни мрежи могат да се изплетат цели радикални армии като Армията за освобождение на Косово, движението на талибаните в Афганистан, масовите общества за насилие в Близкия изток и дори в Европа - движението на антиглобалистите, расовите организации, мафията, ЕТА, ИРА, 17 ноември и пр. Днес няма общ консенсус дали те са национално-освободителни, екстремистки, военизирани или религиозни организации и къде се намират в скалата на човешките права. През ноември 2004 и 2007 г. по този механизъм спонтанно експлоадираха таените прохристиянски и ислямски течения в Холандия - страна, прочута със своята толерантност. През месец декември 2004 г. Северната лига в Италия и други християнски организации протестираха срещу решенията за започване на преговори между ЕС и Турция. Размириците в Парижките предградия също са показателен феномен. На пръв поглед тези процеси нямат нищо общо с ТГП, но трансформациите на социално-политически и етно-религиозни ценности днес могат да станат толкова бързо, че е възможно Европа да ги осмисли години след пагубното им влияние. Мощен катализатор на такива процеси все по-често е пазарът, който предлага бързо забогатяване от всевъзможни нерегламентирани дейности, умела експлоатация на национални, етнически, религиозни и други чувства.

Мисия на Република България на външните граници на Европейския съюз за ограничаване на заплахите

Обективно погледнато, последиците от всичко гореизложено за Европа (следователно и за България) могат да са непоправими защото:

- тя е близо до непредвидимите колоси Русия, Китай и Индия. Засега тяхното устойчиво развитие е аспект в сферата на съревнованието. Но едва ли можем да си представим последиците от голяма икономическа криза в Азия, която може да донесе на Европа лавина от мигранти с коренно различен менталитет;
- граничи с разпадащите се пространства на изток, които няма да се успокоят в близките 10-15 години;
- близо е до конфликтите със спящ, замразен или разширяващ се потенциал, източник на глобалния терор и всички възможни заплахи.
- досегът с Африка носи заплахи от болести, миграция, несъвместимост на културите и пр.

Основният проблем и тук е хуманитарен. Европа няма нагласата на другите центрове на сила да смазва безпощадно заплахите и особено техните генератори и подстрекатели. Освен това за сега лекомислено ги допуска зад границите си.

Всичко гореизложено дава обективни поводи за много интерпретации. Може да се счита, че те са обобщени от Збигнев Бжежински в заглавието на неговия труд “Извън контрол: Глобален безпорядък в навечерието на ХХІ век”, публикувана в САЩ през 1993 г., излязла в България през 1994 г.

Глобалният разпад на световните пространства в края на ХХ век най ярко се отрази първо на оперативно-агентурните структури създадени за целите на бъдещата Трета световна война. За 40 години Източният и Западният блок създадоха елити единствено запознати със секретите на проникването и водещите се тайни (мръсни) войни. Изградени бяха огромни мрежи за нелегална конспиративно-разрушителна дейност с необятна финансова и логистична подкрепа както в страните - преки противници, така и в държавите сателити. Азия, Африка и Латинска Америка се превърнаха в арена на съревнование без правила, където конфликтите ежедневно експериментираха стратегиите на глобалния сблъсък между СССР и САЩ. Количественото развитие на тези процеси през 80^{-те} години на ХХ век доведе до оформяне на цели прослойки, държави и регионални общности, които заживяха от посреднически и престъпни дейности, свързани с производство и трафик на оръжие, стоки и технологии с двойна употреба, ембаргови продукти, горива, храни и пр. Глобалният разпад завари управлението на тези структури неподготвено и неподходящо за новата епоха на мир, демокрация и хармония. Незнаещи да вършат друго, калени и школувани да се борят с противници и да заобикалят всичко, което може да ги извади на бял свят, тези организации създадоха свои пазари, общества, морал и мрежи в целия свят. Така, успоредно с глобализацията на пазарната икономика,

естествено се глобализира и криминализира мащабен сектор от общественно-политическия живот, където потънаха и възкръснаха огромните арсенали готвени за победа в бъдещата Трета световна война. От небитието излязоха субекти притежаващи милиарди - резултат от борбата между капиталистическата и социалистическата система, завършила в края на осемдесетте години с конвергенция на елитите от двете страни на “желязната завеса”. Естествено тя вече не беше нужна, а там където бе разрушена, мрежите на трансграничната престъпност овладяха прехода на обществата, осъществяващи кардинални социално-политически промени. Липсата на целенасочен граничен контрол позволи преточването и легализирането на богатства пред очите на милиони стъписани и бедстващи хора. За цели прослойки, малцинства, страни и региони се създаде впечатлението, че най-подходящият начин на живот е именно този. Когато печалбите от незаконна дейност, контрабанда и каналджийство намаляха, те се оказаха неспособни да печелят от ежедневен усърден труд, изискващ образование и култура. България бе пример в това отношение. През 90^{те} години тя бе обладана от т. нар. “борчески” групировки, които унижаваха достойнството на порядъчните българи, а властта ги нарече “добре облечени бизнесмени”. Самосъздаващите се гета на изток от пространството на ЕС, бяха безобидни докато съюзът не обхвана новите територии и не се приближи до света, където гореописаните навици, терорът, конфликтите, и нелогичният за европейците морал са ежедневие.

Обобщаването на материята, концентрираща еволюцията на заплахите пред света, условно обединена чрез понятието ТГП, засега стига до няколко възлови пункта:

- правилно ли е трансграничната престъпност да се разглежда като съпътстващ и неизбежен проблем на пазарната икономика, функционираща в развитата част на света ?
- има ли доказана симбиотична връзка между нея и процесите, протичащи в размирната и търсеца идентификация среда на Азия, Африка и Латинска Америка?
- какъв тип конфликти възникват в периферията, състояща се от държави в икономически, политически, етнически, религиозен и в крайна сметка цивилизационен преход, дележащи развития Север и Запад от Юга и Изтока?
- решаването на социалните въпроси на обществата води ли до постигане и на етно-религиозна и културна поносимост? Каква е разликата в този смисъл между ислямския тероризъм и този на ЕТА? Подобно становище застъпват почти всички западни източници. То не е по различно от марксистко-ленинското схващане, че социалните революционни преобразувания ще дадат свобода, равенство и мир на

всички нации, народи, класи, групи и прослойки - път към всемирна хармония. Този абстрактен типично европейски подход не може да бъде отречен като добронамерена идея. Тук обаче става дума за новия световен ред, за който се борят почтено или непочтено всички международноправни субекти.

– правилен ли е подходът на САЩ, разделящ сблъсъците на конфликти с ниска, средна и висока интензивност? Според него общества, където сивата икономика, високата престъпност, незаконното забогатяване, наличието на престъпни субекти с влияние върху важни сфери от държавата чрез финансово, силово, нерегламентирано и пр. влияние се намират в конфликтно състояние. По тези критерии на югоизток от Алпите почти всички страни влизат в обсега на неопределеността.

Горните основни изводи показват, че трансграничната престъпност като юридически проблем обхваща ограничени аспекти от явлението, което е предпоставка за мудро и неефективно правораздаване. Науки като социология, политология, психология, криминология и пр. също разработват аспекти на явлението, но знанията за него първо, изостават и второ - не се приемат достатъчно сериозно от политическите субекти, главно поради временни, конюнктурни интереси. Това всеобщо “следване на събитията” може да постави демократичните общества пред свършен факт, а последиците да бъдат понесени от данъкоплатците. Главният въпрос, който може да бъде поставен от хората е: диктатура или демокрация. Защото лечението на подобни заболявания с метастази по целия организъм вероятно ще изисква бързи и драстични мерки, които много общества и порядъчни хора ще са склонни да предпочетат, вместо да изхранват неефективни държавни органи, гета и мрежи за източване на блага, а в замяна не са спокойни да изпратят децата си на училище, принудени са да блиндираат апартаментите си и да застраховат имущество за огромни суми при наличие на органи за сигурност и обществен ред. Не случайно САЩ се видяха принудени да приемат “Национална стратегия на САЩ за противодействие на тероризма” (National Strategy for Combating Terrorism), публикувана на 14.02.2003 г., в която обявяват, че ще преследват носителите на това явление чрез съдействието или въпреки нежеланието на отделните страни²⁵. Подобен е и подходът в “Национална стратегия на САЩ за противодействие срещу оръжията за масово унищожаване” (National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction-WMD), публикувана на 11.12.2002 г.

Що се отнася до границите след разпада на СССР и Югославия, всички граници около Р България също бяха поставени под заплаха. Липсата на ефективен контрол улесни мрежите на трансграничната престъпност - пандемия с последиците на Трета световна война. Ето защо жизнено важно е ЕС да приеме предизвикателствата такива каквито са и да изгради система за всеобхватна защита на вътрешното си пространство, като се анализира и опита на страни и центрове на сила, които участват в конструирането на новия световен ред. А той не е нищо друго, освен борба за нови конфигурации на границите, управление на жизненоважни пространства, експлоатация на намаляващите планетарни ресурси и създаване и поддържане на по-добри стандарти на живот, които са невъзможни без правила, ограничаващи формите на трансграничната престъпност, и дейността на враждебни и асоциални субекти.

Горните проблеми са актуални не само за пространствата, ограничени от държавни граници. Стои въпросът за контрола, собствеността и реда в пространствата с ограничен държавен суверенитет, световния океан, въздушното пространство извън юрисдикцията на точно определени субекти и космоса.

На този етап в Европейския съюз протичат все още неясни процеси. Може да се предполага, че изоставането на европейските институции от развитието на ситуацията по периферията разколебава гражданското общество на ЕС относно разширяването и сигурността на границите. Изчакването на решения, които ще се формират по естествен път чрез усъвършенстване на законодателството, повишаване на административния капацитет и естествен стремеж на народите да живеят в комфорт е ленива теза и може да се превърне в религия на поражението. Истината е очевидна - съюзът овладява нови граници и територии, които трябва да се защитават с нови стратегии и способности в зависимост от направлението и оперативната обстановка. Обективните предпоставки за това са налице - има теоретични разработки, базови професионални модели, достатъчно ресурси, големи технологични и информационни възможности и инициативни икономически организации, които да изградят материално-техническата база на променящата се система на гранична охрана. От друга страна всички от Атлантика до Черно море не са убедени, че в епохата на глобална активност на хора, информация и съмнителни субекти, граничният контрол може да бъде или всеобхватен, или от него няма никаква полза. На този етап може да се констатира, че липсва емоция, пионерски дух и смелост, съответстваща на новите предизвикателства, които все-повече се трансформират в заплахи, чрез които ще бъде установен новият световен ред като конфигурация от нови граници между държави, съюзи и общности от социално-

икономически и етно-културен тип. Изследването се базира на разбирането, че сега е времето за целите на Европейската гранична охрана и граничния контрол да се създаде интегриран управленски капацитет, информация и експериментален модел обединяващ науката, изкуството и прагматизма за редукция на предизвикателствата с външен и вътрешен произход. Обединението около мисията на европейската гранична охрана може да съживи порива за единство в ЕС, далеч надхвърлящ бюрократичните институции, оспорваната конституция и еврозона.

Изследването пледира, че със създаването на Европейска гранична охрана в предложението й вид може да се постигне:

- изнасяне на оспорваните репресивни функции от вътрешните държавни граници, гранични преходи и институции за вътрешна сигурност и обществен ред по периферията на ЕС, където те са безусловно необходими. Така вътрешното пространство не само декларативно ще се превърне в зона на свобода, сигурност и толерантност без мащабни и смущаващи мерки за противодействие на нелегалната миграция, сивата икономика, трансграничната престъпност и терористичните заплахи;
- ще се спестят част от ресурсите, които влага поотделно всяка от двадесет и седемте страни членки (с България и Румъния), за да гарантира своята сигурност във вътрешното пространство на ЕС. Ще се реализира принципът повече държавност, ред и стандарти по периферията, повече свобода и спокойствие на територията на съюза;
- ще се гарантира солидарността и сигурността на малките страни по източните и югоизточните предели без обременяващата военна активност;
- ще се създаде работеща, обединена система за гранична охрана, характерна със съдържателност, простота на управление и обновена правна защита на интересите на гражданското общество от нов тип.
- моделът може да се възприеме като пример за сигурност, предвидимост, но и толерантност спрямо новите съседи на изток и юг и да стимулира подобни отношения в конфликтните пространства. Кандидатстващите страни от близкия кръг на присъединяване ще получат автоматична възможност да сътрудничат в борбата с трансграничната престъпност и да превърнат териториите си в хармонична част от пространството на ЕС по ясни правила;
- ще възникне стимулиращо предизвикателство пред науката и бизнеса за внедряване на последните достижения на прогреса в системите за граничния

контрол на огромните външни сухоземни и морски граници, летища и пристанища и създаване на единна автоматизирана информационна система;

– органите и организациите за граждански контрол върху ограничаващите функции на Европейската гранична охрана ще имат възможност да регулират филтриращите правила чрез прилагане на фундаменталния механизъм на кибернетиката - регистрация на входа и отчет на резултатите на изхода на ЕС, възприеман като саморегулираща се, неагресивна, но участваща в съревновнанието общност. Това е част от отговора как може да живее държавата в новия световен ред и проверка на хипотезата, че при липса на заплаха от мащабен военен конфликт филтрирането на заплахите по границите е новата жизнено важна функция на държавата сред невидимите предизвикателства на глобализацията;

– логиката на изграждане, усъвършенстване или снижаване интензивността на Европейската гранична охрана ще следва модела: констатации - изводи - промени в управлението и оперативната практика в противовес на предизвикателствата и ентропията;

– предефинирането на системата за сигурност на ЕС в посока Европейска гранична охрана ще се извърши без противопоставяне на ролята на САЩ в света, признаването на НАТО като гръбнак на евроатлантическата солидарност, липса на агресивност към други държави, общности и центрове на сила и в съответствие с доктрината на международното публично право [6].

Естествено, идеята за изграждане на нова система за гранична охрана визира територията на страни като България и Гърция които винаги са имали тежката участ на граничен преход между цивилизационните пространства на Азия и Европа. Предлага се хомеостатичен вариант на граници - прозорци към света, които ограничават заплахите и пропускат всичко полезно като част от общия механизъм на синергия, обединяващ и защитаващ ЕС.

В края на 2007 г. пред Република България стои предизвикателството за ефективно прилагане на Шенгенското законодателство, приемане на страната в Шенгенското пространство и охрана на външните граници на Европейския съюз.

Тази престижна и отговорна задача на Българската държава се предопределя от стратегическото местоположение и новата геополитическа мисия на страната. ЕС разчита, че най-активната и рискова комуникация от Близкия Изток към Средна Европа ще бъде осигурена всестранно. Първостепенни задачи в това отношение са ограничаването на трансграничните престъпни мрежи, противодействието на

нелегалната миграция, трафика на хора, наркоразпространението и всички видове общоопасни средства. Пред МВР и в частност пред Главна дирекция “Гранична полиция” в дългосрочен период стои предизвикателството за охрана на близо 1700 километра външни граници на ЕС. Тяхната мащабна мисия активно се подпомага от всички европейски институции. За да бъде осъществена е необходимо да бъдат изпълнени три основни задачи:

1. Активно участие в мисията на Европейската агенция за управление на оперативното сътрудничество на външните граници на ЕС - ФРОНТЕКС.

Предстои Р България да покаже ролята си в прилагането и създаването на иновации в управленските и оперативно-тактическите технологии в охраната на външните граници, анализа и предотвратяването на риска, сътрудничество при репатриране на лица, усъвършенстване на обучението на граничните полицаи и успешен отговор при извънредни обстоятелства, ако това се наложи.

2. Прилагане на Шенгенския граничен кодекс (приет с регламент № 562 от 2000 г.), който урежда граничния контрол на територията на ЕС.

Тази задача вече успешно се осъществява от органите за гранична охрана и граничен контрол на Република България. Целта сега е мониторингът, осъществяван от институциите на Европейския съюз да констатира направеното и да оцени положително създадения административен капацитет. Успешното решаване на тази задача ще ни приобщи към Шенгенското пространство - територия на свободно движение на хора, стоки, услуги и капитали. С това практически ще завърши напълно интегрирането ни в ЕС.

3. Активна подготовка за включване в Шенгенската информационна система (2011 г.) за наблюдение на рискови лица и обекти които преминават през външните граници на Европейския съюз.

Информационно-аналитичната дейност и системата за противодействие на трансграничната престъпност в реално време изцяло зависи от бързото включване и компетентната експлоатация на тази система. Страната има необходимата подготовка и експертен потенциал, който е готов да изпълни тази задача. Успешното и решаване е условие за положителна оценка на България и приобщаването и към пространството на свобода, сигурност и правосъдие, установено в развитите демокрации на Европа.

Литература и бележки

[1] Национална стратегия за борба с организираната престъпност, приета с Решение на МС № 726/07.11.2002 г.; Стратегия на МВР за противодействие на престъпността 2002-2005 г. ; Национален план за приемане на шенгенското acquis; Оценки на мисиите на ЕС по програмата ФАР в областта на правосъдието и вътрешните работи; презентация на НСПП от 2002 г., Стратегия за сигурността на Р България, обявена с решение № 12 на Министерския съвет на Р България от 12. 07. 2005 г.

[2] Същевременно се употребяват и понятията трансгранична организирана престъпност, трансгранично полицейско сътрудничество, трансгранична интеграция на престъпния свят, борба с организираните трансгранични канали, трансгранично наблюдение, преследване и др. В чл. 7а от Правилника за прилагане на ЗМВР от 2003 г. се използва и понятието “презгранично наблюдение”, “презгранично преследване” и “презгранично сътрудничество”. Т.е. на трансграничния характер на престъпността се реагира с трансгранично полицейско сътрудничество.

[3] Правилник за приложение на Закона за МВР, чл. 80.

[4] Конвенция на ООН срещу трансграничната организирана престъпност; Протокол срещу незаконния трафик на мигранти по суша, море и въздух; Протокол за предотвратяване, противодействие и наказване на трафика с хора, особено жени и деца от 2000 г., обн. ДВ бр. 42/2001 г.

[5] Семерджиев, Ц. Войната на мрежите. В. журнал, бр.4, 2002г.

[6] Национални стратегии на САЩ.С., 2005, с.48-51

Развитие на военното дело и борбата с тероризма

**д-р Йордан Дойков, полковник от резерва
Министерството на отбраната,
Докторант, Катедра “Политология”, СУ**

Историческите изменения в международната среда за сигурност и по-специално новите предизвикателства към сигурността, едно от които е тероризмът, водят до развитие на военното дело и до съответни промени във въоръжените сили, в това число и на армията.

Тероризмът също търпи развитие като става все по-всеобхватен, многоаспектен и настъпателен. Познаването на неговата същност, проявления, организация, цели и задачи предполага адекватен отговор на обществената система за сигурност. Доколкото тероризмът използва бойни похвати и средства за постигане на своите цели и задачи, дотолкова е необходим и военен отговор на неговите предизвикателства. Подобен отговор е основно прерогатив на вътрешните органи за сигурност, които наред с армията реализират инструментариума на военното дело. Независимо от този факт, развитието на военното дело предоставя на армейските структури оперативни способности за успешно противодействие на асиметричните заплахи на тероризма. Това предполага усъвършенстване на бойната дейност чрез нови подходи при решаване на основни въпроси, характеризирани функционират на армейските структури. Те предполагат създаване на:

- *нови структурни и функционални модели на специализирани войсковы подразделения със съответното окомплектоване, въоръжение и обучение;*
- *компетентни командни звена;*
- *осигуряване на взаимодействие с други национални ведомства и международни армейски формирования.*

Социалната дейност по повод и във връзка с войната като обществен феномен означаваме като военно дело. Подобна дефиниция предполага по-широка рефлексивност за тази специфична деятелност, която с право можем да определим и като „жизнена тоталност” [1]. Ще се съгласим с Георги Фотев, че военното дело е интердисциплинарно и мултидисциплинарно знание. Защото „армията и войната се

изучават от различни науки” [2], които „разкриват това дело като многомерно и го представят като комплексна реалност” [3]. Изводимо от широкия смисъл на понятието за военно дело е представянето на по-операционализирано схващане за него. В най-синтезиран вид то е представено от Карл фон Клаузевиц – „военното изкуство е изкуство за ръководене на войната, като се оползотворяват в борбата средствата, с които се разполага непосредствено” [4]. Самият Клаузевиц конкретизира смисъла, който влага в това понятие, съпоставяйки: военната наука съдържа знанието – военното изкуство изисква творчески способности [5]. Но това съотнасяне позволява да го валидизираме именно като дело, а не като изкуство. Воденето на война чрез използването на наличните средства изисква знания и творчески способности, както за самото ѝ водене, така и за създаването и ползването на тези средства. Всъщност Клаузевиц смята, че даденото от него определение е твърдение в широк смисъл. Защото военното дело обхваща „...всички дейности, които имат за цел войната, и в частност всички онези, които се отнасят до създаването на въоръжената сила, т.е. тези, които осигуряват набора, въоръжението, бойното снаряжение и обучението” [6]. Тук пруският военен теоретик ни подсказва, че дори в търсената от нас операционализация на понятието за военно дело то имплицитно съдържа интердисциплинарни знания. Все пак за Клаузевиц военното дело в тесния смисъл на понятието се представлява от „...воюването (което-б.а.) включва боравенето с боя и неговото водене” [7]. Оттук се извеждат основните структурни дейности на военното дело – тактиката и стратегията. „Първата учи как да се употребяват силите в боевете, а втората – как да се употребяват боевете за целта на войната” [8]. Усложняването на военното дело (воюването), породено от индустриалното производство след Първата световна война довежда до появата и на трети негов структурен компонент – оперативното изкуство. То заема междинно положение спрямо тактиката и стратегията. В духа на Клаузевиц можем да го определим като дейност, която учи как се употребяват силите за свързване на боевете. Всъщност тези три основни дейности изграждат и предмета на военното дело като наука [9]. Защото военното дело като социална деятелност предполага и знания, и творчески способности. Тези знания и творчески способности са насочени към формиране на умение, обобщено в класическия израз на Харолд Ласуел – „управление на насилието”. За реализацията на „управлението на насилието” е необходима организация. Първичният обществен продукт на военното дело е армията. Тя е институцията за упражняване на насилието. Оттук произтича и ролята на военните като „експерт(и) в употребата на сила при определени условия” [10]. Несъмнено тези

условия са условията на войната. Но войната предполага разнообразие от ситуации и съответни начини и прийоми на воюване, отразени, систематизирани и класифицирани от тактиката, оперативното изкуство и стратегията. Защото всъщност „различията между военните командири от древността и... (днешните – б.а.), ...които контролират най-мощните съвременни оръжия... са по-скоро по отношение на технологиите и ресурсите, с които разполагат, отколкото в методиката на работата им” [11]. Все пак обаче, следва да отчетем, че именно технологията опосредства методите, с които се ръководи бойната дейност [12]. Това означава, че предметното поле на военното дело е неотделимо от неговата техническа система. Става въпрос за съответствие между познавателна (предметна) и техническа рационалност във военното дело, които на свой ред изискват пределно възможна организационна рационалност [13]. Отправната точка тук е противникът. В случая - тероризмът.

Какво е тероризъм?

Изследователите на този социален феномен все още не са достигнали до формулирането на общоприемливо определение. Но като че, ли налице е консенсусно разбиране за неговото дефиниране като триединство на цели, средства и обекти. Систематизацията е:

„Целта, преследвана от терористите, винаги е политическа.

Средствата, използвани от терористите (насилие или заплахата с насилие), са според конкретните цели на всеки отделен терористичен акт.

Обектите на терористичните актове са хора, превозни средства и/или сгради, при което разрушенията са огромни, а човешките жертви – многобройни” [14].

Важна съществена характеристика на тероризма е проявата на „синдромът на последиците от насилието”. Това означава, че обектите на терористичните действия не са само техните физически жертви и материални разрушения, колкото обществеността, в чиято нормална дейност ще властва страха. В този смисъл бихме могли да приемем, че тероризмът е един своеобразен „синтез на война и театър, една драматизация на най-отхвърляния вид насилие – онзи, който се извършва над невинни жертви, изиграван пред публика с надеждата за създаване на настроение на страх по политически причини” [15].

Какво представлява терористичната организация?

Един структурно-функционален подход на разглеждане показва, че терористичните организации биват с централизирани и децентрализирани структури. Редица изследователи открояват съвременни терористични организации изградени на

клетъчен принцип. Тяхната структура включва: щаб; нелегални бойни групи; звена за разузнаване и информация; психологическо звено; звена за логистично осигуряване. Отбелязва се и наличието на симпатизанти. Съставът на всяко звено (клетка) е от 5/6 до 9/10 души.

Каква е тактиката на терористите?

Изследователите откриват три етапа в един терористичен акт: подготвителен, организационен и технически, както и четири типа тактически действия, според способа за постигане на набелязаните цели: взривяване (заплаха с взривяване) или използване на други общоопасни средства; засада; атакуване и временно овладяване на превозни средства, сгради и населени места (части от населени места) и обстрелване на обект от дистанция [16].

Тези най-общии характеристики на противника – терористичната организация дават основание за да изведем твърдението, че от военна гледна точка той не изненадва като организация и бойни способности на действие. Ако налице е елемент на някаква изненада и то на сегашния етап, то тя се крие в находчивото и оригинално използване на артефактите на съвременното постиндустриално информационно общество. (Все пак нали по-горе отбелязахме, че различията отпреди със сега са по-скоро по отношение на технологията и ресурсите, отколкото в методиката на действие!) Защо?

Очевидно, ако добре се вгледаме в класификацията, която изследователите представят на тактическите действия на терористите, веднъж като етапи на даден терористичен акт и втори път като тип тактически прийоми, ще забележим, че подобна методика е използвана от което и да е съпротивително (партизанско) движение срещу актуалната държавно организирана власт. Приликите са очевидни: всяка националносъпротивителна и/или партизанска война има политически цели; основният тактически прием е изграден на принципа „удрай и бягай”, въплътен в знаменитата формула на Мао Дзе-дун: „Врагът атакува, ние отстъпваме. Врагът лагерува, ние го тормозим. Врагът стреля, ние атакуваме. Врагът отстъпва, ние го преследваме.” [17]; публичност на акциите; максимално оскъпяване на последствията за властта и др.

Същевременно воденето на съпротивителни (партизански) войни „почти винаги включва и голяма част от явление, ...познато като тероризъм...” [18] Със или без терористични техники, едно съпротивително (партизанско) движение, както и една терористична организация се стремят да прилагат доктрината “La politique du pire”, която не е нищо друго освен политика на постепенно влошаване на нещата, с

надеждата да бъде провокирано масово недоволство и/или политическа криза и в стратегически план да се стигне до категорично сиване на актуалното “status quo”.

Разбира се, не можем да не отбележим съществената, принципната разлика между действията на терористичната организация и класическата национална съпротива и/или партизанско движение, изразена от Фромкин: „За разлика от войника, партизанина или революционера терористът... е винаги в парадоксалната позиция да предприема действия, непосредствените физически последици от които са не особено желани от него. Един обикновен убиец ще убие някого, защото той иска това лице да бъде мъртво, докато един терорист ще застреля някого, въпреки че му е напълно безразлично дали това лице ще живее или ще умре” [19].

Тази съпоставка между съпротивителна (партизанска) и терористична организации е важна. Защото използваната тактика като цяло е позната. Позната на военното дело и като наука, и като практика. И то далеч не само от гледна точка на организационната рационалност – противостоеенето между военни и съпротивителни (партизански) формирования. А преди всичко като познавателна (предметна) и техническа рационалност. Какво означава това?

На ниво тактика военно дело от своето зараждане развива и усъвършенства начини и способности на действия в симетричен и асиметричен порядък. Тук ще обърнем внимание на асиметрията. Най-общо казано, тя означава липса на обща база за сравнение по отношение на количество, качество или действени (оперативни) способности. Очевидно и съпротивителната (партизанската) и терористичната заплахи са асиметрични заплахи спрямо държавата и нейните структурите, оторизирани да прилагат насилието. Но откакто съществува военното дело се изграждат способности на военните формирования за действия в специфични условия и среда, изискващи чисто военни специализирани асиметрични тактически действия и похвати. Те са залегнали във военните устави. Дали тях не можем да открием, дори в цели видове стандартни бойни осигурявания като например разузнаването с използваните в него засади и разузнавателния бой от типа „удряй, наблюдавай и бягай”, инженерното осигуряване и маскировката, охранението. Ами тактическите действия като настъпление и отбрана в град (населено място), в планинско-гориста местност, действия по обезвреждане на ядрено-минни фугаси, извънказармено разполагане на войските, охрана и отбрана на обекти чрез патрулиране и т.н., и т.н. Да не говорим за изграждането, подготовката и въоръжението на специалните родове войски – например десантните.

В съвременните условия армейските сили се използват в множество операции, различни от войната: мироналагащи, мироопазващи, операции при хуманитарни кризи. Те действат съобразно предписанията в уставите, които отразяват достиженията на военното дело. Същевременно находчивото и оригинално използване на артефактите на съвременното постиндустриално информационно общество от страна на терористите не е изпреварило развитието на военното дело. То е опит за съжаление за по-адекватно вписване на терористичните организации към съвремието.

Развитието на военното дело на настоящият етап има достатъчно отговори за възможни заплахи, защото „...в постмодерните военно-технически системи техните нематериални компоненти определят нова парадигма, с което освен всичко се изразяват радикални различия и несъизмеримост с по-раншни...” [20] такива. Ще отбележим концепциите за „войникът на бъдещето”, „способности за опериране в мрежа” – (NEC), „мрежово-центричната война”, системата C4 ISTAR.

Все пак обаче в заключение трябва да кажем, че „терористите са цивилни, а не армия, следователно най-подходящите средства за справяне с тях са полицейските сили, събиране на разузнавателна информация и мерки за сигурност, а не танкови бригади” [21]. Още повече, че полицейските сили напълно се ползват от достиженията на военното дело.

Литература

- [1] Фотев Георги. Дисциплинарна структура на социологията, изд. „Изток-Запад”, София, 2006, стр. 95.
- [2] Фотев Георги. Пак там, стр. 93.
- [3] Фотев Георги. Пак там, стр. 96.
- [4] Клаузевиц Карл фон. Теория на голямата война, СОФИ-Р, София, 2001, стр. 136.
- [5] Клаузевиц Карл фон. Пак там, стр. 177-178.
- [6] Клаузевиц Карл фон. Пак там, стр. 136.
- [7] Клаузевиц Карл фон. Пак там, стр. 137.
- [8] Клаузевиц Карл фон. Пак там, стр. 137.
- [9] Дойков Йордан. Политическото решение. Механизъм за вземане на решение по националната сигурност, ИК „КОТА”, София, 2007, стр. 124-125.
- [10] Хънтингтън Самюъл. Войникът и държавата. Теория и политика на гражданско-военните отношения, ИМО „Св. Георги Победоносец”, София, 1998, стр. 25.
- [11] Дайър Гуин. Войната. Смъртоносната игра на човечеството, ИК „Кръгзор”, София, 2005, стр. 13-14.
- [12] Дайър Гуин. Пак там, стр. 11.
- [13] Фотев Георги. Пак там, стр. 37 и 109.
- [14] Стоянов Георги. Тероризмът. История и генезис, „Военно издателство” ЕООД, София, 2003, стр. 16 и 17.
- [15] Попов Христо. Тероризмът. Психосоциални корени, последствия и интервенции, „Военно издателство” ЕООД, София, 2005, стр. 22.
- [16] Стоянов Георги. Пак там, стр. 45-49.
- [17] Mao Tse-tung. “Problems of Strategy in China’s Revolutionary War (5.3)”, December 1936, Selected Works of Mao Tse-tung, (Beijing: Foreign Languages Press edition, vol.1, 1965).
- [18] Дайър Гуин. Пак там, стр. 422.
- [19] Fromkin D. The Strategy of Terror, Foreign Affairs, 53, July 1975, p. 689.
- [20] Фотев Георги. Пак там, стр. 110.

[21] Дайър Гуин. Пак там, стр. 444.

Бележки:

[NEC - Network Enabled Capabilities

[C4 ISTAR – Command, Control, Communication, Computers, Intelligence, Surveillance, Target Acquisition, Reconnaissance

Политическият тероризъм в Гърция: перспективи и тенденции

**Даниел Дионисиев, докторант
ВИПОНД**

Научният доклад е посветен на актуалните форми на екстремизъм и тероризъм в Гърция, една от страните в ЕС, която продължава да се бори с този вид насилие. Важността на проблема се обуславя от обстоятелството, че от началото на 2007 година все по-често говорят за нов тероризъм в южната ни съседка. Под „нов вид тероризъм” се разбира съвкупността от промените свързани с четири процеса: смяна на поколенията в терористичните организации, промяна на организационните характеристики на извършителите на терористичните актове, засилени връзки с нелегалния трафик и не на последно място, все по-голяма степен на взаимодействие и срастване с организираната престъпност.

Ислямският тероризъм – голямата заплаха

**Смилена Николова, студент в магистърска програма
Департамент „Масови комуникации”
Нов български университет**

В съвременния глобализиран свят, с възможностите за по-свободен начин на придвижване и отворените граници, терористите имат и повече възможности да получат подкрепа и убежище. Именно предоставянето на убежище от различни страни (неволно или напълно преднамерено) позволява на терористите да планират, организират, подготвят и провеждат своите операции.

Тероризмът през последните години претърпя изменения, превърна се в асиметрична заплаха, която не може да бъде победена в традиционните форми на съпротива. Съвременните терористи представляват един невидим враг, който дори и да бъде унищожен, може да бъде заместен веднага от някой друг. От 11 септември 2001, когато целият свят бе шокиран от мащабните терористични операции срещу Съединените щати, това явление придобива все по-заплашителни характеристики и измерения. Атаките от 11.09 по драматичен начин привлякоха вниманието на света към тази сериозна заплаха – често пъти подценявана или пренебрегвана, но отправяща предизвикателство не само към отделни страни и региони, а към цялото човечество.

Какво да кажем за тероризма? Най-общо той може да бъде определен като насилие или заплаха с насилие, лишено от вътрешното или международното право, организирано и провеждано за постигане на политически цели.

Тероризмът е явление, различно от криминалната и организираната престъпност. Отличава се съществено от войната и въоръжената борба на националноосвободителни движения, тъй като терористичните акции нямат за цел трайно овладяване или защита на територия или обект. Освен това при война се спазват определени правни норми, регламентирани главно в Женевските конвенции и допълнителните протоколи към тях.

Голяма част от акциите на терористичните организации обаче от гледна точка на планиране, използване на тактически способности и изпълнение имат чисто военен характер. Освен това структурите им обикновено са военизирани и теоретичните разработки на някои терористи освен идеологическо имат и военнотактическо предназначение. Тази организираност, както и силната идеологическа убеденост и висока степен на подготовка на членовете на терористичните организации бързо налага мнението, че обикновените формирования, предназначени за опазване на обществения ред и борба с криминалната престъпност (полиция, жандармерия), не могат да им се противопоставят ефективно.

В съвременния глобален свят, в който живеем с възможностите за по-свободен начин на придвижване и отворените граници терористите имат и повече възможности да получат подкрепа и убежище. Именно предоставянето на убежище от различни страни (неволно или напълно преднамерено) позволява на терористите да планират, организират, подготвят и провеждат своите операции. Самият тероризъм през последните години претърпя изменения, превърна се в асиметрична заплаха, която не може да бъде победена в традиционните форми на съпротива. Съвременните терористи представляват един невидим враг, който дори и да бъде унищожен, може да бъде заместен веднага от някой друг. От 11 Септември 2001 г., когато целият свят бе шокиран от мащабните терористични операции срещу Съединените щати, това явление придобива все по-заплашителни характеристики и измерения. Атаките от 11 Септември по драматичен начин привлякоха вниманието на света към тази много сериозна заплаха - често пъти подценявана или пренебрегвана, но отправяща предизвикателство не само към отделни страни и региони, а към цялото човечество.

Явлението тероризъм води началото си от преди хиляди години. Още в дълбока древност, по времето на египетските фараони и Великата Римска империя са съществували прояви на терористична дейност. Историята познава и приливи и отливи в развитието на тероризма през вековете, но от 90-те години на миналия век се наблюдава рязка промяна в мотивацията, идеологията и средствата за постигане на

целите на терористичните групировки. За последното десетилетие тероризмът се превърна в първоизточника на най-сериозните заплахи за международната сигурност. Сега, в началото на XXI век са налице голям брой терористични организации с добре развита структура, сериозни възможности и голям обхват на действие. Спецификата и мащабите на процесите на глобализация, наред с големите възможности за развитие на човечеството, предполагат и условия за проява и нарастващо развитие на терористичната дейност. Определено може да се приеме, че в началото на новия век, глобализацията по-скоро благоприятства тероризма, отколкото го възпрепятства.

Но въпреки тази нарастваща опасност в световен мащаб все още не съществува определение, което да обяснява това явление от всичките му гледни точки. За почти всяка държава може да съществува различна дефиниция за тероризъм. Така например това, което за едно общество е проява на терор, за друго може да означава борба за национална независимост или отблъсничество на тиранина. Истина е, ако кажем, че съвременния тероризъм е добре организирана престъпна дейност с комплексен характер и висока степен на обществена опасност, която използва терора като основно средство за постигане на целите си. Но в зависимост от адресантът на тези действия за едни това може да бъде тероризъм, а за други вид национална съпротива например. Все пак факт е, че явлението тероризъм се обозначава с убийство, унищожение, насилие, престъпление - независимо от обстоятелствата при употребата им.

Съществуват много видове тероризъм, които разграничаваме по ред признаци - в зависимост от националната и етническата принадлежност на извършителите, в зависимост от оръжията, с които си служат тези извършители и т.н. Но през последните години и най-вече след атентатите от 11 Септември 2001 г. в целия свят усилено се заговори за така наречения "ислямски тероризъм". От тогава доби голяма популярност и най-могъщата в момента терористична организация Ал Кайда и нейният лидер Осама Бен Ладен. От тогава се наложи и тезата, че самият Ислям е причината за действията на терористите - камикадзе и на организаторите на операцията. Вероятно това до известна степен е истина, но е необходимо да се направи ясно разграничение между различните течения в ислямската религия. Дори в теоретичен план трябва да бъдем предпазливи към твърденията, че големите терористични прояви в началото на този век представляват война на Исляма срещу Християнството. Всяка религия до голяма степен проповядва обич, милосърдие и мир. От друга страна, тероризмът е абсолютна противоположност на тези ценности. Нито в Библията, нито в Корана не е написано конфликтите между различните общества и религии да се решават по такъв

начин. И тъй като ислямският тероризъм действа под прикритието на Исляма е нужно да се познава същността му като религия.

Ислямът е една от трите големи религии в света. Като религия възниква след Християнството и има около 1400 години история. Ислямът не противопоставя мюсюлманите на останалия религиозен свят, защото смята, че и евреите и християните са съпричастни като цяло към догматичното откровение на религията. Такава колизия е възможна само, ако Ислямът е пряко осквернен от народи атеисти. Двете основни течения в Исляма са шиизъм и сунизъм. Хората, които ги изповядват на практика имат една и съща религия, но в различни течения. Съществуват много разлики между двете течения, но основните са, че според шиитите ръководство на мюсюлманска общност може да се осъществява само от наследниците на пророка Мохамед, а според сунитите то може да се избира, което ги прави и по-демократични. Но освен тези две течения има още едно, което се счита за най-радикалното течение в исляма - Уахабизъм. Това религиозно течение се ражда през XVIII век и носи името на пророка и основател на сектата Мухамад ибн Уахаб. Според Уахаб "истинския, автентичен ислям" бил доста по-различен от религията, която пророка Мохамед е създал векове преди това. Уахаб отхвърлил много от практиките и традициите на мюсюлманската култура, но най-забележително било уахабисткото отношение към хората, които не споделяли вярата му - без значение дали са мюсюлмани или от други религии - всички останали вери трябвало да бъдат "унищожени или унизени". За да популяризира своето тълкувание на Исляма Уахаб влязъл в политико-религиозен съюз с бандита Мухамад ибн Сауд, съюз, в който двамата се споразумели, че всяка територия, която успеели да завладеят, ще бъде управлявана от техните наследници и последователи. Династията на Сауд, която управлява днес Саудитска Арабия, произхожда директно от този съюз и Уахабизма е религията на режима (въпреки, че саудитците не използват този термин). До 11 септември, когато петнадесет от деветнайсетте атентатори бяха саудитци, както и Осама бин Ладен, много малко хора извън мюсюлманския свят обръщаха внимание на Уахабизма. Те се изправиха пред лицето на света със своята екстремистка идеология и обявиха "джихад" на един от най-големите си врагове - Америка. Именно тук намират обяснение действията на радикални терористични групировки, чиято идеологическа основа е ислямисткия фундаментализъм и религиозния фанатизъм, т.е. терористи, които изповядват радикален Ислям и действат в негово и от негово име. Уахабизма се ражда и намира поддръжници и поради трансформацията на държавите, изповядващи Исляма към по-светски и по-малко религиозни. Във все по-глобализацията се свят

умерения Ислям не е в състояние да противодейства на процесите, съпътстващи проникването на глобализацията. Традиционната религия не може да спре модернизацията и либерализацията, не може да изолира своите поддръжници от новото, когато границите постепенно губят своето значение. В този смисъл радикалният Ислям, за разлика от умерения предлага прости, но точни примитивни решения, достъпни за разбиране от ниско образованите маси. Той ясно обозначава врага, отговорен за преживяваните от народа трудности и посочва пътя за тяхното преодоляване – “Свещена война” в името на утвърждаване на истинските ценности. И тук отново има голяма противоположност – според традиционния Ислям джихадът означава дейност за защита на ислямското вероизповедание и гарантиране на свободата на мирното разпространение на исляма – определение, което сериозно се разминава със “свещената война”, подета от радикалните ислямисти. Джихадът не може да се отъждестви с тероризъм. Той представлява защита на родината срещу чуждата окупация, разграбването на националните богатства, борба срещу заселническия колониализъм. Джихадът забранява физическото ликвидиране на мирни и невинни хора. Той забранява преследването на бягащите, физическото ликвидиране на предалите се без бой, унижаването и убийството на пленниците, разрушаването на материална собственост, която няма връзка с бойните действия.

Ислямският тероризъм се определя от редица специалисти като най-вероятна заплаха за света в момента и в бъдеще време. Като вид терористична дейност се прилага от най-опасните радикални терористични организации, в чийто структури членуват в повечето случаи представители на радикалния ислям. Позоваването на ислямската религия и действията в нейно и от нейно име са само маска на едни от най-жестоките терористи в света.

Но въпреки тези опасни тенденции някои ислямски страни, в това число и Саудитска Арабия след атентатите от 11 септември без много шум въведоха редица правозащитни принципи, които са именно в унисон със световната глобализация. Така например от 1 януари 2002 за пръв път бяха издадени лични карти на саудитските жени, отнемайки по този начин законосъобразното попечителство на лицето от мъжки пол. Малко по-късно турският парламент призна на жените правото да запазват моминското си име след брака по избор, да осъществяват стопански дейности без изричното съгласие на попечителя си от мъжки пол. Според някои анализатори на проблема на този етап не е важното дали мюсюлманите признават глобализацията и последиците от големия брой прояви на терористична дейност в последните години,

важното е те да ги приложат така, че наистина двете части на света да се сближат на основата на зачитане правата на човека и международното право. Изключително важно е когато се подхожда към тази проблематика Исляма да не се разглежда като монолитно цяло, трябва да се знае, че голямата част от тази религия се основава върху една богата, плуралистична, мулти-етническа, умерена традиция.

Тероризмът се окачествява като една от най-сериозните, а може би и най-сериозната заплаха за международната сигурност в момента. Практически няма държава или град в света, които могат да се чувстват спокойни за сигурността си. Мишена на съвременния тероризъм могат да бъдат както военни обекти и институции, така и невинни граждани, попаднали на неподходящо място в неподходящо време. Оправдавайки своите действия с различни каузи, съвременните терористи отнемат хиляди човешки животи и целят да поставят адресантът на действията си "до стената", да повлияят на общественото мнение и да постигнат целите си, които във всеки друг случай биха били непостижими.

За борба с тероризма на този етап е необходимо включването на всички държавни институции, като паралелно с политическите, икономическите, законодателните и полицейските мерки широко се провеждат антитерористични операции от всички правоохранителни органи (самостоятелно или във взаимодействие с въоръжените сили).

Борбата с тероризма от типично полицейска се превръща във военна дейност. Наред с другите видове антитерористични операции, се провеждат разузнавателно-щурмови и разузнавателно-ударни операции.

Разузнавателно-щурмовите операции са разузнаване (събиране на данни за терористични групи чрез наблюдение, подслушване, изучаване на документи, разпити, проверки, претърсвания и други способности) и унищожаване (чрез атака или щурмуване) на укрепени бази на терористични формирования.

Трябва да се отбележат и усилията, които ООН прави за спазване на човешките права, подобряването на медицинските услуги, установяването на международно финансово и икономическо сътрудничество и др.

Организацията на Обединените Нации е създадена от желанието за гарантиране на световния мир. Тя се появява след един от най-големите конфликти в историята на човечеството и цели да избегне бъдещи сблъсъци чрез разрешаването им по мирен път. Едновременно с това ООН трябва да развива приятелски отношения между държавите, основани на зачитане на принципа на равноправието и самоопределението на народите,

и да осъществява сътрудничество при разрешаването на международните икономически, социални, културни и хуманитарни проблеми. Идеята е организацията да служи като център за съгласуване на действията на държавите за постигането на тези общи цели.

Литература

Атанасов, Цв., Е. Семерджиев - Информационна война и ситуационно управление, Военен журнал, бр 4 /1997

Василев, Д., Самолети под прицел, Бургас, 1993г.

Аладжов 2004: Аладжов, Иван. Комерсиалната глобализация и международния тероризъм. // Ново време, 2004, № 4 (април).

Матей Карасимеонов, "ООН – възход или залез?"

"Основни факти за ООН", изд. Книжен тигър

Филип Узунов, "Речник на международните отношения"

Онлайн източници:

<http://mediatimesreview.com/march05/Kandimirov.php>

<http://www.bgbook.dir.bg/book.php?ID=8270>

http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/bg/topicarchive/topic/Peacekeeping/UN_peacekeeping

<http://voennivedomstva.start.bg/?article=4843>

<http://www.novovreme.com/article.php?id=369>

Жените терористи – мъченици или убийци

**Ивелина Димитрова, студент 4 курс
„Защита на националната сигурност”
Академия на МВР**

През последните десетилетия станахме свидетели на терористични актове във всички точки на света – от САЩ през Мадрид и Лондон до Риад и Бали. Светът обаче беше шокиран особено силно на 11 септември 2001 г. Тогава всички видяха, че неуязвими хора и държави няма. Нещо повече, оказа се, че една велика сила, каквато са Съединените американски щати, може да бъде уязвена само така – чрез спорадични, бързи и изненадващи атаки, които да всеят ужас и страх сред населението.

Макар в преставите на повечето хора, утвърденият стереотип за терористите да е на безмилостни и жестоки мъже, това съвсем не е така. Представителките на нежния пол могат да бъдат не по-малко хладнокръвни, когато се отнася до извършването на терористичен акт. От терористични организации като “Бааден-Майнхоф” през Японската червена армия до чеченските “Черни вдовици”, жените са доказали, че не отстъпват на мъжете нито в ръководенето на терористични организации, нито в извършването на самоубийствени атентати. Не случайно в най-добрите специални части в света, указанията за отстраняване на мишени-терористи са: “Стреляй първо по жените!”

Какво кара млади жени да се отрекат от живота и да извършат убийства? Дали жените терористи са преживели големи лични драми, дали са загубили роднини и семейство, мъченици, жертви на съвременето ли са те? Или и те са просто зомбирани хора, с промити мозъци, които още от самото си раждане са възпитавани да мразят и да убиват? До отговора на този въпрос може да се стигне чрез сериозен и задълбочен анализ.

Безспорно XX век е век на множество обществени, социални и икономически промени. Век на двете най-кръвави войни, които човечеството познава, векът на идеологиите, на изобретенията и на техническия прогрес. Но XX век е и векът на феминизма, векът –през които жената успя в най- голяма степен да се доближи до желаната от нея обществена роля. XX век е и векът на тероризма, явление, което замести блоковото противопоставяне и за които смело може да се твърди, че вече две десетилетия доминира на световната политическа сцена.

Ето защо неизбежно е тези два толкова значими обществени явления да не се преплетат и да не окажат взаимно влияние едно на друго.

Днес жената има нова роля в обществото- в по-голямата част от света тя е равнопоставена на мъжа и като такава е доказала, че може да се съревновава на него във всяко отношение. Това неизменно доведе и до рухването на много стереотипи за дейности, които са приоритет само на мъжете- днес жени има на ръководни постове и в разузнавателните и във военните органи на много държави по света. Когато се касае обаче за тероризма- то той се асоциира най-вече с мъжете. Тероризмът сее смърт, насилие, има за последица множество беди. Ето защо в представите на хората, той се извършва от фанатизирани и безмилостни мъже, пренебрегнали земния живот в името на своите идеологии и цели. В действителност, обаче този стереотип е погрешен. И в миналото и в настоящето жените са вземали и вземат активно участие в терористичната дейност по цял свят.

При разглеждането на участието на жените в терористични мрежи трябва да се обърне внимание на няколко разграничения. Първият момент е –жените като съорганизатори и ръководители на терористични организации, а вторият е- жените като самоубийци- камикадзета. Вторият момент е характерен за джихада и набра популярност през последните години. За обществото е по-трудно да приеме именно тази роля на жените-терористи, защото тук те са преките, непосредствени убийца на други невинни деца и жени. Трябва също така да се отграничи участието на жените в терористичните организации през 70-те , 80-те и 90-те години на XX век (предимно левичарски и националистични) и участието им в съвременните терористични образувания , които са организирани основно на базата на идеологията на джихада.

Активното участие на жените в изграждане на терористични организации става още през 60те години на XX век. Макар и повечето от представителките на нежния пол да са играли предимно второстепенни роли не са малко случаите, в които те са успели да се издигнат до най- високите ръководни нива в йерархията. Най-силната и

резултатна терористична групировка в Европа и досега се смята германската Фракция Червена армия (RAF) известна още като “Баадер-Майнхоф”. Тя действа 30 години и сменя 5 поколения терористи. Обвинена е за извършването на над 500 терористични акции. При това печели симпатиите на огромен брой германци, които са убедени, че нацизмът в Германия се е запазил на власт и трябва да бъде унищожен. Голяма част от идеолозите и ръководителите на “Баадер-Майнхоф” са именно жени.

RAF се създава, когато немската социалистка Гудрун Енслин решава да освободи от затвора своя любовник Андреас Баадер. При организиране на бягството на Баадер участие вземат четири жени и един мъж. Другият вожд на RAF е популярната в Германия журналистка Улрике Майнхоф. Заради революционната борба тя изостави мъжа си и децата, както направи и Енслин. След като освобождават Баадер, всички те се обучават в палестински терористични лагери, а след това се връщат обучени в Германия, за да се прочуят по целия свят.

Водачите на първото поколение от RAF са арестувани през средата на 70-те години. От тях сега е жива само една жена - Ирмхард Мелер. Тя е една от тези, които закарват пълния с взрив автомобил пред американската военна база в Германия и го взривяват. При атентата загиват трима американски войници. Тя е арестувана през 1972 г., престоява в затвора 22 години, излезе през 1994 г., но и досега остава убедена в правотата на своите действия.

От 1994 г до сега в затвора лежи последният водач на тази група - Биргит Хогефелд. Тя също е убедена, че въпреки пропуските, съдбоносните недоразумения и неразбирането на политическата обстановка борбата ѝ е била справедлива. И че споделяните от нея идеи ще намерят нови приемници.

Какъв е бил точният брой на жените в RAF не може да се каже, но според изследване, поръчано от Конгреса на САЩ при създаването на RAF процентът на жените е бил 30, а през 1976-той вече е бил 60 % от всички членове.

Имайки се в предвид, че RAF е създадена в период на възход на феминистичната идеология, обяснимо е активното участие на жени в нея. Така жените търсят реализация и признание за самите себе си, доказват, че могат да се справят наравно с мъжете. Но жени-ръководители на терористични мрежи са познати и в далеч по-консервативни общества каквото е например японското. Въпреки, че страната на изгряващото слънце е една от най-развитите и модерни държави в технологично отношение, то по отношение на ролята на жените в обществения живот- японците са доста консервативни и изостават далеч от Западния свят. Не е такова положението на

жените в терористичната организация Японска Червена армия, защото по същество тя е създадена и ръководена от...жена.

През 1968 г. в Токио, както и навсякъде в тези години, по улиците властват радикалните студенти. Те устройват бунтове и искат да променят света към по-добро. На базата на японската студентска организация "Зенгакурэн" е създадена лявата терористична група на Япония. Отначало тя се нарича "Секигун-Ха" (Комунистическа лига), но по-късно се прочува като- "Нихон секигун" (Японска Червена армия - ЯЧА). В този период тя е единствената терористична организация на Япония и е създадена от Фусако Шигенобу.

Шигенобу преминава обучение в лагерите на палестинските терористи. Там се запознава с повечето от европейските си "колеги". По-късно тези връзки ѝ дават възможност да изпраща своите терористи на акции по цяла Европа и дори в Латинска Америка. Членовете на японската терористична армия наброяват около 400 активисти и няколко хиляди "резерви". Японските терористи завземат хотели, отвличаха самолети, хора, атакуват полицейските управления в Токио и Осака, ограбват банки. Те даже планират нападение над премиера на правителството си- Сато през 1970 г., но с масови арести полицията успява да предотврати покушението. И всичко това, за да предизвикат настъпването на Революцията.

След арестите през 1970 активистите на японската терористична армия напускат страната, а Шигенобу отново активизира дейността на групата си. Нейните терористи живеят в Европа и Близкия Изток и сътрудничат на Народния фронт за освобождение на Палестина. Именно трима японски терористи през май 1972 г. извършват атентата на летището Лидо в Израел, когато са убити 26 и ранени 72 души. Сред убитите японски терористи е и съпругът на Шигенобу.

През септември 1974 г. тя ръководи нападението над френското посолство в Хага. Френският посланик е похитен, а терористите искат да бъдат освободени няколко техни арестувани другари. От този момент Шигенобу е обявена за международно издирване. През 2001 г. най-после бе арестувана - полицаи забелязват знаменитата терористка преоблечена като мъж на токийското летище. Сега Шигенобу е на шестдесет години и твърди, че не се е отказала от своите идеи и че не съжалява за действията си. Нещо повече- и тя е убедена, че борбата ще бъде продължена и че идеите и ще намерят последователи.

Друг пример за жена, достигнала до ръководни нива в терористична организация е Лейла Халед. Известната арабска терористка, е учила в Съветския съюз,

в журналистическия факултет на държавния университет. Преподавателите ѝ свидетелстват, че от умната, красива и енергична девойка изпитвали респект всички арабски студенти. От 1969 г. тя става активистка на Народния фронт за освобождение на Палестина и веднага реализира няколко дръзки отвличания на самолети. Даже става причина за политическа криза.

На 6 септември 1970 г. палестинските терористи отвличат наведнъж 4 самолета. За освобождаването им искат да бъдат пуснати техни бойци, които лежат в затворите на Англия и Израел. При завземането на единия от самолетите Лейла Халед попада в плен. ООП поставя ултиматум на англичаните да я освободят, иначе ще взривят единия от самолетите. Израел настоява англичаните да не се поддават на шантаж, но те не искат да рискуват и провеждат тайни преговори с терористите. И на 13 септември официално е обявено, че Лейла Халед ще бъде освободена в замяна на пускането на пътниците от единия самолет. Години по-късно стана известно, че това е направено не толкова заради заложниците, а за да бъде запазен на власт кралят на Йордания Хюсеин - големи отряди от палестинци, подстрекавани от сирийските власти, са били готови за нападение на границите на Йордания.

Известна е и историята на Патриция Хърст, дъщеря на американски магнат и мултимиллионер. През 1974 г., когато е на 19 години, тя е похитена от терористи. Похитителите от "Армията за освобождение" искаха от баща ѝ огромен откуп. Тогава всички големи вестници пишат за нещастната девойка, докато по време на един банков обир изумените журналисти виждат на една снимка самата Патриция Хърст с автомат "Томпсън". Когато я арестуваха, всеилният ѝ баща успява да я отърве. Адвокатите ѝ, без да се стесняват от абсурдността на аргументите си, твърдят, че терористите са използвали при Патриция супертехника за промиване на мозъка. След "обработването" тя започнала да се смята за "революционерката Таня", грабила и убивала в името на революцията. Но съдиите не повярваха в тези измислици и изпращат Патриция Хърст в затвора. Прекарва там само 21 месеца, а след това лично президентът Картър смекчава присъдата ѝ. Споровете за нейната невинност продължават в САЩ и до днес. Сега Таня-Патриция е на 47 години и неотдавна получи от починалия си баща огромно наследство - около милиард долара. Живее в щата Кънектикът с мъжа си (неин бивш охранител) и двете си деца. Неотдавна се снима във филма "Майка ми, маниачката" на режисьора Джон Уотърс.

Могат да бъдат дадени още много примери за жени организатори на кървави терористични акции.

През ноември 1986 г. две млади девойки - Натали Менигон и Жоел Оброн от френската терористична групировка "Аксион директ", хладнокръвно убиха генералния директор на фирмата "Рено" Жорж Бес.

Пак през същата година две германки, Верена Ханаа и сестра ѝ Андреа Хойслер, са обвинени в подготовката на взривяването на берлинската дискотека "Ла бел" през април 1986 г. При взрива тогава са убити 3 и ранени повече от 200 души.

От всички тези примери се вижда, че жените в нищо не отстъпват на мъжете при ръководенето и извършването на терористична дейност. Активното участие на жени в терористичната дейност през 70-те и 80-те години на ХХ век е неразривно свързано с новата роля на нежния пол в обществото. Жените целят да се докажат в типично мъжки професии и сфери на дейност, и за да постигнат това те полагат двойно повече усилия.

Ето какво казва по този повод Кристиан Лохте-сътрудничка на Федералната агенция за вътрешна сигурност по въпросите на тероризма: "В терористичните групи мъжете разработват в тънкости детайлите на операциите. Но тайните квартири се избират от жените, те решават на кого може да се доверят, как трябва да се ръководи всекидневният живот на групата. Жените са добри организатори и всичко се крепи на тях. Те за пореден път доказват, че могат да действат наравно с мъжете, защото са безжалостни."

Оръжейните специалисти твърдят, че и самата природа е по-благоклонна към жените. Професионалният стрелец, като се цели, се стреми да произведе изстрел между два удара на сърцето си. При жените сърцето бие по-бавно, затова времето им за точен изстрел е повече.

Според данни на Интерпол днес повече от половината от търсените терористически убийци са жени. Британската журналистка Айлин Макдоналд посвети на терористите своята книга "Стреляй първо в жените". Тя твърди, че е заимствала заглавието си от една директива на Интерпол за антитерористичните спецслужби. Жените-убийци са по-опасни от мъжете, затова според международната практика те трябва да се унищожават първи.

Цитираните дотук примери засягат участието на жените в терористични организации през миналия век. Без да е известно на по-голямата част от обществото, това участие и роля са значителни. Впечатляващ е фактът, че жените са се издигали до ръководни нива в терористичните общности.

За да се изгради пълна картина на жените-терористи трябва да се разгледа и участието им в терористичните организации днес. Защото безспорно е, че тероризмът, които се е развивал през 70-те и 80-те години на XX век съществено се различава от тероризма, познат ни днес. След разпада на СССР и края на Студената война противопоставянето вече не е между комунизъм-капитализъм или между Източен-Западен блок. И тъй като природата не търпи вакуум и естествените закони сами по себе си изключват съществуването на еднополюсен модел, то новият “полус”, който да замести комунизма скоро беше идентифициран. Това е именно радикалният ислям, проповядващ “джихад”-свещена война срещу неверниците. Именно на основата на тези идеи се развиват по-голямата част от терористичните организации днес. Ето защо примерите, които ще приведа за участието на жените в съвременния тероризъм ще касаят именно така наречения “войнстващ ислям” и създаваните от него терористични мрежи.

Тъй като ислямските общества са доминирани от мъже и там идеите на феминизма все още не са намерили почва, то не могат да бъдат дадени и много примери за жени, съорганизатори и ръководители в терористични мрежи. Радикалните ислямисти са със силно консервативни възгледи и едно от нещата, което отричат в Западния свят е “новата роля на жената”. Това разминаване в етапите на обществено развитие между впрочем е и една от основните причините за положителния естествен прираст при първите и отрицателния при вторите.

Но това положение не се запази дълго. Интересно е, че в последните няколко години все по-голяма роля в самоубийствените атентати имат жените камикадзета. Жената, която винаги е била символ на чистота и невинност, която е родена да бъде майка, завзема и обсебва функциите на мъжа дори и в силно консервативни радикални терористични организации .. Жените камикадзета се превръщат през последните години в особено популярен символ на израелско-палестинския конфликт. Ислямът забранява и на двата пола да извършват самоубийствени атентати. Въпреки това терористичните организации, включително и групировките на мюсюлманите фундаменталисти, използват жени за самоубийствените си акции. Причината е проста - те бъдат по-малко подозрение и не са подлагани на толкова стриктни проверки както мъжете. Интересна е тенденцията напоследък, в която се използват дори мними бременни камикадзета, за да не бъдат никакво съмнение сред спецслужбите.

Бившият лидер на ислямистката терористична групировка "Хамас" шейх Ахмед Ясин дори прокара правило, което разрешава на мюсюлманките да се самоубиват, и обеща, че "Хамас" ще удари Израел с цели взводове жени камикадзета.

След убийството на Раджив Ганди извършено от бременна тамилка, която му подава букет с цветя, не спира до тук участието на жените в извършването на терористични актове. В съдбоносния атентат на 11-ти септември, който беляза повратен момент от човешката история, част от издирваните организатори са жени. Известен е и печалният атентат, извършен през октомври 2002г. в московския театър Дубровка от отряда на шахидките. Създаден от Шамил Басаев, той получава в руската преса наименованието "Черните вдовици". Това са жени и сестри на чеченци, изчезнали, убити или загинали в бой с федералните сили. Те избират смъртта на камикадзета, за да демонстрират силата на своята съпротива. Обикновено слагат експлозив в специален пояс или сядат в камион, натъпкан с взривно вещество, и нанасят удар по определен обект. Басаев разполагаше с 35 "живи бомби", преди да бъде убит. За този отряд на жени-камикадзета се заговори най-вече след трагедията, която се разигра по време на мюзикъла "Норд-ост". Тогава руските спецчасти ги убиха, преди да успеят да се взривят. А светът остана шокиран от това как жени така хладнокръвно и безмилостно взеха за заложници невинни хора и малки деца.

Съжаление и едновременно ужас буди историята на неуспялата камикадзе Зарема Мужихоева: Баща ѝ починал, когато била съвсем малка. Мъжът ѝ загинал в първата чеченска война, когато тя била бременна с дъщеря си. Домът ѝ в Бамут бил разрушен по време на боевете. Тогава тя грабнала детето си и отишла да живее при свои далечни роднини. Зарема опитала да намери начин за съществуване, но нищо не се получило. Не могла да си намери работа и живеела в пълна нищета. В този момент при нея дошла позната, която ѝ предложила да реши всичките ѝ проблеми - да плати дълговете ѝ, да ѝ даде пари за строителство на нов дом, да обезпечи дъщеря ѝ. Всичко, което се изисквало от Зарема, било да избере пътя на Аллаха. Зарема се съгласила. Бойците на Шамил Басаев я отвели в едно планинско селце, където тя живяла близо месец. Когато подготовката завършила, тя с още няколко девойки заминала за Москва и престояла известно време в селище на няколко километра от столицата. Накрая настъпил денят, когато ѝ казали, че трябва да изпълни волята на Аллаха. Дали ѝ черна чанта с 1,5 кг пластид и детонатор. Зарема бродила няколко часа по улиците и накрая влязла в едно кафене. Но не успяла да натисне бутона на детонатора, тъй като била задържана навреме от милицията.

Изключителна популярност в Западния свят придоби и Вафа Идрис-камикадзе от терористичната организация Мъчениците от Ал Акса. Вафа се превърна в “жива бомба”, взривявайки се през януари 2002 година в Йерусалим. Освен себе си, тя уби и 81 годишен мъж и рани близо 100 души “в името на Аллах и свободата на Палестина”. Какви са причините накарали палестинската девойка да извърши такава жестокост и до днес не е ясно- дали нейното решение е взето доброволно или пък и е било внушено след психологическа обработка, дали то се дължи на любовта и към Аллах и палестинската кауза или е повлияно от лични проблеми и несгоди – също е мистерия. Във всеки случай Вафа Идрис има труден и твърде нещастлив житейски път. Преди да се самоубие тя е работила в полева болница в Рамала, два пъти е била ранявана от израелски куршуми. Семейството на Идрис, бивайки политически активно е било изселено от Рамала и настанено в бежански лагер на Западния бряг. Бащата на Вафа Идрис умира, когато тя е дете, единият от братята и лежи в израелски затвор повече от десетилетие. Когато се жени младата палестинка прави аборт и не може да има повече деца. Ето защо мъжът и я изоставя.

Доведената сестра на Вафа казва, че тя често е прекарвала часове в стаята си без да общува с никого, както и че често е сменяла настроенятия си. Сам по себе си нито един от тези факти не е достатъчен, за да обясни защо младата палестинка се решава да убие себе си и много други невинни хора.

Интересен е фактът, че Арабската преса прославя името на Вафа Идрис завинаги. Един египетски вестник я сравнява с Мона Лиза, посочвайки “мистериозността на нейната усмивка и дълбочината на погледа и”. Други пък я сравняват с Жана д’Арк и дори с Дева Мария. Явно тази пропагандна кампания дава желания резултат, защото в месеците непосредствено след смъртта на Идрис следват много случай на жени- камикадзета на Западния бряг. Месец след атентата, извършен от Вафа 21 –годишната Дарин Айшех, студентка по английска литература задейства експлозиви в колата си при проверка на контролен пункт и ранява трима полицаи. През месец март същата година 18 годишната Аят Ахрис се самовзривява на автобусна спирка в Йерусалим, а през април 20 годишната Андалееб Такафа убива себе си и още шест души и ранява още 104-ма при задействането на експлозиви, закачени на кръста и.

Горепосочените примери свидетелстват за една промяна в наложилите се стереотип за профила на терориста- камикадзе. Обикновено използваните за “живи бомби” в името на Аллах и джихада бяха неженени, между 17 и 25, религиозни до

фанатичност мъже. Днес, наблюдаваме еволюция в този стереотип – той се превърна в тя.

За да бъде най-пълна картината на съвременното участие на жените в терористичната дейност, трябва да се спрем и на още една тревожна тенденция, която се наблюдава в терористичните организации, проповядващи “джихад”. А именно-набирането на жени камикадзета от европейски произход. В доказателство на това твърдение ще приведа следния пример.

На 9 ноември 2005 г. белгийката Муриел Дегок се самовзриви, атакувайки американски военен патрул в Ирак. Загубите, причинени от атаката, бяха незначителни - един леко ранен американски войник и един убит - самата атентаторка. Въпреки това Муриел влезе в историята като първата европейка, извършила успешен самоубийствен акт, вдъхновен от идеологията на джихада. Бяла жена (макар с кавказки произход), избрала пътя на мъченичеството и действаща от името на глобалната терористична мрежа "Ал Кайда" - това е по-лошо от най-лошите кошмари на европейците.

Три седмици по-късно, сякаш подсилвайки увереността, че „те са между нас“, сайтът <http://www.militantislammonitor.org> лансира твърдението, че 38-годишната белгийка е само една от осемте жени, тренирани за самоубийствени терористични мисии, и така сложи край на илюзиите, че Муриел е случайност. Въпросът може ли идеята за мъченичеството да съблазни някоя от жените на континента - родина на феминизма, получи своя положителен отговор.

Муриел Дегок е една от хилядите европейки, приели исляма заради брак с мюсюлманин. Естествено това не е единствената причина, нито пък всички омъжени за мюсюлмани стават екстремистки. Според редица експерти обаче днес именно бракът е най-значимото съображение за избора в полза на исляма от жени, родени и израснали в християнски семейства, а също така и за радикализирането на част от тях. Процесът започва преди около петнадесетина години, когато част от родените в Европа ислямисти от първо поколение избират да се оженят за жени с европейски произход. Някои от преданите съпруги последват мъжете си в управлявания от талибаните Афганистан, но без да участват в каквито и да било военни или други действия. Точно затова случаят "Дегок" е толкова обезпокояващ.

Има ли в живота ѝ някакви специални обстоятелства, които обясняват нейния избор? Родена в семейството на добри католици в градчето Шарлльороа, израснала като обикновена тийнейджърка от средната класа, изкушена, без да е пристрастена към алкохола и наркотиците, младата белгийка се отказва от тях под влиянието на

радикалния ислям. В хода на разследването стана ясно, че е била подготвена за самоубийствената си мисия от съпруга си, марокански ислямист, с когото пресича Турция, за да влезе в Ирак. Експерти по тероризъм твърдят, че това едва ли е последният инцидент от подобен характер и предвиждат, че натискът в тази посока ще дойде от самите покръстени, които не са по-малко предани на каузата от мъжете и в много отношения са по-непредсказуеми от тях, защото представляват „експлозивна смесица от западна и фундаменталистка култура“. И защото често новопосветените са по-ревностни от родените в лоното на една религия, тъй като се стремят към самоутвърждаване в една нова за тях общност. Но съществува и друго мнение - че веднъж омъжени за мюсюлманин, жените скоро губят романтичната си представа за „екзотичния друг“ и попадат в мрежа от роли и задължения, от която трудно могат да избягат. Самоубийственият терористичен акт е просто част от клопката.

Въпреки че до този момент Муриел е единствената успешна извършителка на самоубийствен терористичен акт, съществуват основания да се смята, че не е единствената желаеща. През май тази година германският "Шпигел", позовавайки се на няколко немски всекидневника, огласи, че три германки са уличени в подготовка на самоубийствени терористични мисии в Ирак и Пакистан. Въпреки че имената им не бяха оповестени, беше съобщено, че са на възраст между 20 и 40 години, една от Берлин и две от Южна Германия. Известно е също така, че 40-годишната берлинчанка е планирала да вземе със себе си и двегодишното си дете. Друга от извършителките е имала намерение да пътува за Ирак заедно с едногодишното си бебе. Според медиите жените са попаднали под влияние на радикални интерпретации на исляма чрез участие в ислямистки чат румове. Предполага се, че са във връзка с европейското крило на организацията "Ансар ал Ислам", инвестирала в подготовката на мисиите им. Смята се, че поне една от кандидат-самоубийците е новопокръстена мюсюлманка.

Съдбата на Муриел Дегок разкрива една твърде печална тенденция жени от европейски произход да се обричат на Аллах и да тръгват срещу своите корени, умирайки в името на "свещената война".

Какво предизвика такъв бум на жените-камикадзета именно сега?

Жени-камикадзета се използват и в Ирак, и в Палестина, и в Чечня., макар между представителките на нежния пол от тези региони единствените общи характеристики са, че са жени и са мюсюлманки.

Мотивацията на жените от различните ислямски общности е различна. Както видяхме от приведения пример за Зарема Мужихоева тя не е имала друга алтернатива

освен да се жертва в името на “Аллах” . Аналогичен е случаят и с “Черните вдовици” от “Дубровка”. Вафа Идрис, имайки съдба повлияна от израелско-палестинския конфликт, е с лабилна психика и лесно бива вербувана за каузата на джихада. При повечето мюсюлманки да бъдат привлечени не толкова трудно, имайки се в предвид, че те са отгледани в силно религиозни и консервативни семейства и общности.

Някои от тях не виждат пред себе си друга перспектива и друг начин за промяна на ситуацията в своята общност, други искат да избягат от своята нещастлива лична съдба, трети искат да отмъстят за смъртта на свои близки. А четвърти като Муриел Дегок без да имат лична причина да отмъщават на мнимия враг са попаднали под влиянието на радикалния ислям.

Във всеки случай жените камикадзета са нужни и твърде полезни за джихада поради няколко основни причини:

- първо от чисто практическа гледна точка те будят по-малко съмнения и са обект на по-облекчени проверки за сигурност, отколкото мъжете. Жена да бъде терорист е много по-малко очаквано, отколкото мъж. Това се дължи на нагласата, която съществува у всеки един от нас, че жените са крехки, миролюбиви, безпомощни и е вероятно да са жертви, отколкото извършители на насилие. Има редица примери как използването на жени за извършването на терористични актове води притъпява вниманието на отсрещната страна и води до ефект на тактическа изненада.

Не случайно именно имитираща бременност тамилка успява да стигне до индийския премиер Раджив Ганди и да се самовзриви, докато му окачва венец с цветя. Ако в тази ситуация беше използван мъж, вероятността за провал щеше да е много по-голяма. Именно по тази причина Тамилските тигри използват жени за извършването на почти всички свои терористични атентати.

- втората причина е да се интегрират жените в джихада и да не се чувстват маргинализирани. Всеизвестно е , че в мюсюлманските общности те имат твърде второстепенна роля и почти не се занимават с обществени дейности, които се смятат за ангажимент на мъжете. За джихада обаче трябва масовост, подкрепа от цялото общество, а без включването и на жените това няма как да стане. Чрез използването на жени-камикадзета у представителките на нежния пол се засилва чувството, че са полезни, социално значими и че допринасят с нещо за своята общност

- трета немаловажна причина е свързана с психологическите особености на жените терористи, на които ще се спра по-късно. Жените, стремейки се да се утвърдят и докажат, в една типично мъжка дейност каквато е тероризмът, влагат

двойно повече усилия и старание. Ето защо те не се спират пред нищо, за да изпълнят поставената им задача. Освен това ,противно на налаганите от векове стереотипи, в стресови ситуации жените реагират “учудващо хладнокръвно”.

Според психолози и изследователи от антитерористични звена на водещи държави жените-терористи са много по-устойчиви психически, по отдадени на каузата, на която са се посветили и по-безжалостни. Според Кристиан Лохте, сътрудничка на Федералната служба за защита на Конституцията “ жените са по-способни да понесат страданието, защото имат по-устойчиви нерви от мъжете”. Примерът, който Айлин Макдоналд¹ привежда в своите изследвания е показателен. Най- голямата разлика, която се е забелязала между заловените мъже и жени от RAF е че е от последните е много по-трудно да се получи информация или самопризнание. В случаите, когато заловените жени терористи са сътрудничели на властите, те са чувствали вина и са осъзнавали действията си като неправилни, докато при мъжете основният мотив за сътрудничество с властите е бил намаляване на присъдите им.

Според Макдоналд от края на 1960, когато жените започват да заместват заловените мъже в IRA, се формира и “женска секция” като нежният пол започва да играе все по- важна роля в борбата срещу британските власти.Макдоналд дава за пример няколко известни с печална слава терористки от IRA. Такива са например Марион Прайз,19, и нейната сестра /известни като сестри на смъртта/ , които вземат участие в бомбените атентати през 1973г. в Лондон. Доктор Роуз Дъгдайл , дъщеря на богато семейство, отвлича хеликоптер , с който прави опит да бомбардира полицейски участък. През 1983г. Анна Мур е осъдена на доживотен затвор за нейното участие във взривяването на бар в Северна Ирландия, при което загиват 17 души. Друга дейна активистка на IRA е Майрид Фарел, която е застреляна от частите на SAS в Гибралтар през 1988. Година преди смъртта си, попитана в интервю с какво IRA я е привлякла за каузата си, Фарел отговаря, че и е харесало това, че и мъжете и жените там са били третираны еднакво.

Макдоналд интервюира още известни терористки от IRA, които описва като обикновени и дори приятелски настроени момичета. Повечето от тях са били тинейджърки или неомъжени девойки, когато са се включили в терористичната дейност. За разлика от много от съвременните жени –мюсюлманки и от примера даден с Муриел Дегок , никоя от тях не е била вербувана от приятел или съпруг. Всички те споделяли голяма омраза към британските войници и политиката на Лондон.

Друга важна психологическа особеност на жените терористи, която ги прави по-опасни от мъжете, е способността им да се фокусират изцяло върху дадена цел и отдадат напълно на нея. Показателен е примерът със Сузане Албрехт, член на RAF, която в името на своята цел пренебрегва всичко, дори и своето семейство. Сузане набелязва за своя мишена семейния приятел Юрген Понто- един от най- богатите германци и председател на Дрезден Банк , въпреки че както по-късно тя признава чувствата, които изпитва към него са само на признателност и симпатия.

Според психолози, ако Сузане беше мъж тя щеше да се опита да убеди своите другари от RAF да набележат друга мишена. Но нейното отношение е да изпълнят набелязаната цел, без да се спират пред нищо. Такова поведение при мъжете е много рядко срещано.

След много години на наблюдение и работа с германски терористи, сътрудничката на Федералната служба за защита на Конституцията Кристиан Лохте, споделя пред Айлин Макдоналд:” Жените- терористи са много по-отдадени и безмилостни от мъжете, за да се докажат в тази типично мъжка дейност. Ето защо всеки, на който му е скъп живота, трябва първо да стреля в жените”.

- четвъртата основна причина, след психологическите характеристики, жените да са предпочитани за извършването на терористични актове е желанието на терористите да се привлече внимание на всяка цена. Жените терористи винаги са се ползвали с по-голямо внимание. У някои те будят гняв у други съжаление, но обезателно всички си задават въпроса какво е накарало тази девойка, на която природата и е отредила да дарява живот, да убива безмилостно невинни хора. А целта на терористите е именно такава- обществото да бъде шокирано, да се говори за атентатите. Защото както казват американски специалисти-тероризмът е един театър. Аз бих добавила- театър с печален край, в който потърпевши са и зрителите и актьорите, а печеливши –само режисьорите и сценаристите.

Казаното до тук разкрива само няколко основни причини жените да са предпочитани за извършването на терористична дейност. Но какво мотивира една жена да стане терорист?

Според психолозите жените са по-големи идеалисти от мъжете, и като такива могат по- лесно да бъдат подтикнати да извършат нещо, за да постигнат дадена цел, да осъществят промяна или да помогнат на близки хора. Те също така се захващат с терористична дейност, водени от много по- различни подбуди отколкото мъжете. За разлика от мъжете, които биват привлечени от обещания за “ сила и слава” , то за

жените мотивацията е “ да променят съществено положението, да бъдат полезни за хората около себе си и да създадат един по- добър живот за своите деца”.И тъй като повечето жени почти нямат опит в използването на оръжия , то за нежния пол обучението, през което всеки терорист задължително минава, е много по-активен и ангажиращ процес отколкото при мъжете, тъй като имат много повече да учат. А способността да се извършват насилие няма нищо общо с пола, а по- скоро с личността, произхода и житейския опит на всеки един индивид.

Друга важна мотивация за жените да се включат в терористична организация е средата на приятели и съмишленици, които срещат там. Много от жените –терористи получават в рамките на организацията любов, приятелство и емоционална подкрепа, които не са могли да намерят там. Само по себе си при някои жени това може да окаже достатъчна мотивация за участието им в терористична единица.

За много жени важна мотивираща идеология да станат терористи е феминизмът. Много от тези жени идват от общества, където жените са подтискани , като например Близкия изток, други пък са отраснали в силно католически общности като Латинска Америка, Испания, Ирландия, Италия. Участието на такива жени в терористична организация е възможност да се докажат, да се почувстват значими, да докажат, че не са по- малко способни от мъжете. Това обяснява и усилията, които те полагат при изпълнението на възложените им задачи.

Разбира се , когато говорим за мотивация трябва да отчитаме важността на личните преживявания. За някои жени достатъчен мотив може да е смъртта на близък, за втори- преживяно насилие или унижение, което искат да изчистят, а за трети- мотивацията може да е внушението на техния съпруг или приятел, какъвто е случаят с белгийката Муриел Дегок.

От всичко казано до тук категоричният извод е, че явлението жени- терористи и жени- камикадзета отдавна е реалност. То беше факт при тероризма през XX век, утвърди се като тенденция и през XXIвек. И тази тенденция няма да се промени- напротив, все повече жени ще се ангажирани с организирането и извършването на терористична дейност. Някои по собствено желание и подбуди, други- ще бъдат използвани като средство за постигането на нечии политически цели. Независимо обаче от мотивите, преследваните целите , пола – терористът си остава терорист. И като такъв той трябва да бъде заклеймен и отхвърлен от обществото. Няма място за съчувствие спрямо хора, които отнемат човешки животи и убиват невинни деца, колкото и справедливи да са преследваните от тях цели. Ето защо реторичен е въпросът мъченици

или убийци са жените терористи? Те са точно такива, каквито са и мъжете терористи! Мъченици могат да бъдат само в представите на техните фанатизирани общности, за да се оправдаят извършените насилия в името на “справедлива кауза”. За всички останали те си остават терористи и невинната кръв, която проливат не може да бъде изкупена с нищо.

Литература

Макдоналд, Айлин-“Стреляй първо в жените”;

The sociology and psychology of terrorism: who becomes a terrorist and why?-report by the Fredarl Research Division, Library of Congress, 1999

www.militantisliammonitor.org

www.segabg.com

www.bbc.co.uk

www.jamestown.org

Тероризмът – основа на Третата световна война

**Петко Александров, студент в магистърска програма
Департамент „Масови комуникации
Нов български университет**

В моя доклад ще се опитам да представя накратко резултатите от предприетите действия за борба срещу тероризма, най-вече на американското правителство, особено след атентатите на 11-ти септември 2001 г. Според някои мнения, Третата световна война е вече започнала и това е войната срещу тероризма. Ще обоснова понятието тероризъм и влиянието на медиите върху широката общественост, чрез подетата кампания за борба срещу тероризма. Ще се опитам да посоча основните причини и най-популярните методи за предприемането на подобни покушения. Ще поразсъждавам върху бъдещото развитие на проблема и дали медиите са едно от най-силните оръжия в борбата срещу тероризма.

Тероризмът е явление, оставило следите си още от дълбока древност. Най-често изразяването му се състои под формата на покушения над видни политици или просто над невинни граждани. В повечето случаи тези атаки са своеобразен израз на протест срещу нечии политически цели и се извършват от различни неформални групировки, които чрез подобни действия намират своя начин да изразят позицията си сред по-голяма публика. Един атентат определено предизвиква вниманието както на медиите, така и на широката общественост. Най-широко разпространените методи за извършване на терористичен акт са чрез поставянето на взривни устройства на обществени места. Сред най-популярните терористични организации от близкото минало се открояват имената на “ИРА”, “ЕТА”, Чеченската сепаратистка организация и

най-нашумялата напоследък “Ал Кайда”. В днешно време ако приемем първите две за утихнали, то за последната си заслужава да се отдели сериозно внимание. Най-големият парадокс е, че организацията води своето начало от обединението на няколко по-малки групировки, създадени по време на съветската окупация на Афганистан през 80-те години, когато са активно подкрепяни от ЦРУ и Саудитска Арабия. За това свидетелстват множество доказателства, сред които статия в "Гардиън" на бившия английски външен министър Робин Кук, както и известните снимки от 80-те години на Збигнев Бжежински (тогавашен държавен секретар на САЩ) с Осама бен Ладен в Афганистан. “Ал Кайда” се прочу след ужасяващите атаки над Световния търговски център и Пентагона от 11-ти септември 2001 г. в САЩ. Наранената право в сърцето Америка не закъсня със своя отговор, когато президента Буш отрито обяви война на тероризма, подкрепен от Великобритания и почти цяла Европа. Последниците понесе Афганистан след предприетите военни действия срещу държавата. Не закъсня и реакцията на Осама бен Ладен, считан за лидер на “Ал Кайда”, който непосредствено след атаките над Търговския център обяви в свое изказване “джихад” или т. нар. “Свещена война” на Америка и на всички подкрепящи нейната политиката. Последниците от атентатите на 11-ти септември оставиха отпечатък върху цивилизацията чрез трайно предизвиканата несигурност и страх от един неизвестен и неоткриваем като призрак враг. След мащабното покушение над САЩ от 11-ти септември 2001 г. бяха предприети крупни мерки за борба срещу тероризма и за предотвратяването на терористични атаки. В САЩ беше създадена специална организация за сътрудничество между ЦРУ и ФБР, които поеха голяма част от отговорността за допуснатите атентати. Срещу двете структури бяха повдигнати обвинения в укриване на важна взаимосвързана информация за предстоящите покушения, с която всяка от организациите е разполагала. Създадени са и специални звена за борба срещу тероризма, които са тясно ангажирани само с разследването на възможни терористични нападения. Според мнозина атентатите от 11-ти септември са повратната точка за началото на Третата световна война. Това е войната на цивилизования свят срещу тероризма. Счита се, че тази война сблъсква религията на исляма с християнството. Най-страшното в тази война е, отличаването ѝ от другите с това, че тероризмът няма свой постоянен образ. Той се изменя постоянно и води до непредвидими ситуации, което затруднява все повече организациите за борба срещу явлението и постоянно видоизменя средствата за противодействието му. Още по-голяма масова истерия предизвикаха и последвалите атентати на 11-ти март 2004 г. в

Мадрид и на 7-ми юли 2005 г. в Лондон. Почеркът наподобява на “Ал Кайда”, които в последствие поемат отговорността за атаките. Основна цел отново са оживени централни места. В Мадрид обект на покушение са четири влака в пиковите сутрешни часове, като по-късно става ясно, че планът на терористите е бил четирите влака да се взривят в момента, в който се засекат на централната гара в Мадрид. Очаквало се силата на взрива да достигне до степен, достатъчна да унищожи сградата на гарата и да причини хиляди жертви. В Лондон мишена стават три станции на метрото и един автобус, което показва безпомощността в някои ситуации при борбата срещу неочакваните действия на терористичните организации. Историята помни терористични покушения от сериозен мащаб и в нашата родна действителност. На 16 април 1925 г. в опит за покушение срещу Цар Борис III в църквата Света Неделя в София загиват 150 човека. 60 години по-късно на 9-ти март 1985 г. в непосредствена близост до гара Буново е взривен вагон за майки с деца в бърз влак по линията Бургас-София. Загиват 7 души, а 9 са тежко ранени. В днешни дни българска следа оставиха и атентатите от 11-ти март 2004 г. в Мадрид, във връзка с които бе задържан български гражданин по подозрение, че е продавал оръжия на извършителите на атентата. В последствие българинът е освободен, тъй като е установено, че няма пряко участие в терористичния акт. В тази връзка не можем да пропуснем факта, че един от светците на българската литература и виден патриот и борец за национална свобода, какъвто е Христо Ботев, бе обявен за един от най-опасните терористи на своето време от чуждестранни журналисти. И до ден днешен терористите, принадлежащи към групировки като “Ал Кайда” се определят от някои за борци за свобода.

В съвременният свят на процъфтяващата технологична епоха, средствата за масова информация придобиват водеща роля във влиянието над общественото мнение. По този начин медиите, а най-вече и интернет се превръщат в основен източник на комуникация, което се използва доста умело от самите терористи. Медиите, освен че са източник на послания за борбата срещу тероризма, така пренасят и послания за насърчаването на терористичната дейност. В интернет са изградени цели мрежи за кодирана комуникация между отделни звена на терористичните организации. В отговор на тези структури в световен мащаб се организират специални отдели, чиито предмет на дейност е тясно свързан именно в разследването и предотвратяването на планове за терористични покушения. До този момент през последните години ставаме свидетели на няколко предотвратени плана на опити за атентати от огромен мащаб.

Концепции, стратегии и форми на борба с тероризма

**Даниела Ранчова, магистърска програма
Департамент „Масови комуникации“
Нов български университет**

В последните години терористичните организации се превърнаха в глобални организации, борещи се за преразпределение на световните ресурси и унищожаване на западните ценности и политическа система. Постоянно променящата се тактика на терористичните организации, неочакваността и внезапността на действията на терористите, предявяват и специални изисквания към методите на противопоставяне, средствата и формите на борба с тероризма.

Терористите се водят от някаква идеологическа мотивация – било то политическа, религиозна, социална, националистическа, антиглобалистка. Убедени са, че съществуващият международен или вътрешнодържавен ред е несправедлив, и че отделни народи, национални малцинства, етнически или социални групи нямат друг начин, освен терор, за да бъдат чути и разбрани от обществеността.

В наши дни терористичната заплаха представлява гъвкава транснационална мрежа, използваща най-модерни технологии и характеризираща се с действащи независимо една от друга клетки. Страховата психоза, както и чувството на нестабилност, които тероризмът поражда сред обществеността, оказват влияние върху политическите, социалните и икономическите решения в национален, регионален и глобален мащаб.

Съвременният тероризъм постоянно претърпява нови превъпласания в развитието на своите тактики, методи на действие и най-вече мащаб на поставените цели. В последните години терористичните организации се превърнаха в глобални, искайки преразпределение на световните ресурси и унищожаване на западните ценности и политическа система. Главната им цел е постигането на власт над психическата стабилност на хората. Докато преди няколко десетилетия жертвите при терористичен акт бяха малобройни, то днес ситуацията се променя значително и вече е насочена към масови кръвопролития и все повече жертви. Всичко това води и до още по-голям обществен отзвук.

Постоянно променящата се тактика на терористичните организации, неочакваността и внезапността на действията на терористите изискват противопоставянето на методите, средствата и формите на борба с тероризма, както и много гъвкава стратегия.

Проучването на стратегиите и концепциите на част от международните правителствени организации и държавите в областта на борбата с тероризма позволява да се дефинират и основните форми на борба с тероризма, класифицирането им по ефективност и по използване от няколко държави и международните правителствени организации ООН, Европейски съюз (ЕС) и НАТО.

Практическото прилагане на стратегиите и концепциите става с различни действия и под различни форми, които имат различна ефективност.

Концептуалните форми за борба с тероризма могат да се подразделят по множество характеристики и видове. Според характера на използваните сили и средства, и методите на противодействие експертите дефинират две основни концептуални форми на противодействие срещу тероризма. Това са общопревантивната и офанзивната форма на борба с тероризма.

Основната форма за възпиране на терористичната дейност и намаляване на вероятността от допускане на тежък терористичен акт е общопревантивната форма за борба с тероризма. Тя включва следните мероприятия, действия, видове и методи или различни варианти на съчетание между тях: пасивни видове на противодействие;

нормативно-правни мерки за създаване на законова база за борба с тероризма; създаване на концептуална база, стратегии, планове и доктрини за борба с тероризма; събиране на точна и навременна разузнавателна информация за дейността, намеренията и състава на терористичните организации, както и оперативни мерки.

Терористичната дейност, независимо дали е осъществявана на територията на страната или извън нея, се характеризира с конспиративност, използване на специфични тактики и форми на насилие, и се провежда от позиции, създадени преди всичко "вътре" в нашето общество. Спецификата на тероризма изисква непосредствено съприкосновение между силите, противодействащи на терористичната дейност, и силите на терористичните организации и групи по причина, че съвременният тероризъм има претенции за преразпределение на световните ресурси, неговата идеология отрича съвременната демократична световна система, има претенции за постигане на "паралелна власт" сред международната общественост и желае постигането на световно господство.

По тази причина като втора основна форма за противодействие на тероризма може да се определи офанзивната форма, която се изразява чрез следните основни действия, мерки и мероприятия: разширяване на правомощията на държавните институции по отношение на борбата с тероризма; създаване на централизирани органи и институции за борба с тероризма, подчинени пряко на или в рамките на изпълнителната власт.; всестранно ресурсно осигуряване на борбата с тероризма; активизиране дейността на разузнавателните служби и на агентурно-оперативните им мерки по отношение на терористични организации; повишаване на щатния състав на специализираните служби и тактически подразделения за борба с тероризма и разширяване на техните правомощия; законово регламентиране на атаките по терористични организации с военни сили и средства и ликвидиране на терористи и

техни лидери във всяка точка на света; политическо и дипломатическо осигуряване на анти- и контртерористични операции извън националната територия чрез сключването на двустранни и многостранни споразумения, коалиции и съюзи; активизиране на международното сътрудничество по отношение на борбата с тероризма; отказ от водене на преговори с терористични организации и терористи; и други.

През периода 1963-1999 година ООН гласува и приема 12 универсални конвенции и редица други резолюции, протоколи и други нормативни актове, регламентиращи международно-правната рамка на борбата с тероризма.

Тези документи изпълняват следните специфични функции:

- Дават определение за терористични действия и приравняват към терористичен акт определени деяния;
- Изискват държавите-членки да криминализират терористичните действия;
- Регламентират правна основа за държавна юрисдикция и отговорност по отношение на извършени терористични актове;
- Създават задължения на страните-членки да не дават убежище и да екстрадират издирвани терористи.

На 14 септември 1963 г в Токио е подписана първата международната конвенция "За престъпления и други незаконни действия, извършени на борда на самолети от гражданската авиация". През 1970 г. е подписана Хагската конвенция за борба с незаконните превземания на пътнически самолети. Следващият нормативен документ на ООН е монреалската конвенция за борба с незаконните действия, нарушаващи безопасността на гражданската авиация от 23 септември 1971 година.

На 17 декември 1979 г държавите, представени в Общото събрание приемат Международната конвенция за борба със задържането на заложници. През 1980 г. са приети две конвенции и два протокола. Това са Конвенцията за физическа защита на ядрените материали; Конвенцията за борба с незаконните действия, насочени против безопасността на мореплаването; Протокол за борба с незаконните и насилствени действия в аерогарите, обслужващи международната гражданска авиация, допълващ Конвенцията за борба с незаконните действия, насочени против безопасността на гражданската авиация; и Протокол за борба с незаконните действия, насочени против безопасността на стационарни платформи, разположени в континенталния шелф.

През 1991 г. е подписана Конвенцията за маркиране на пластични взривни вещества с цел откриването им.

С резолюция 49/60 на Общото събрание от 9 декември 1994 г. е утвърдена Декларация за мерки за ликвидиране на международния тероризъм. На 17 декември 1996 г. с резолюция 51/210 на Общото събрание е утвърдена Декларация, допълваща декларацията за мерките за ликвидиране на международния тероризъм от 1994 година.

На 16 декември 1997 г с резолюция 52/164 на Общото събрание на ООН е приета Международна конвенция за борба с бомбените атентати, а на 9 декември 1999 г е приета Международната конвенция за борба с финансирането на тероризма.

Непосредствено след 11 септември 2001 г са приети три резолюции на Съвета за сигурност на ООН. На 12 септември е приета резолюция 1368, на 28 септември - резолюция 1373, а на 12 ноември - резолюция 1377.

С резолюция 1373 се учредява Контратерористичен комитет (КТК) на ООН, в състава на който влизат 15-те страни членки на Съвета за сигурност. КТК осъществява контрол по прилагането на клаузите на резолюция 1373 и подпомага държавите за разширяване на техните възможности в борбата с тероризма.

За предприемане на мерки срещу тероризма през 2002 г е е приете резолюция 1390 на Съвета за сигурност, а през 2003 г – резолюции 1455 и 1456.

На 6 март 2004 г на специално съвещание на Контратерористичния комитет е приета Виенската декларация, в която се изразява решимост за продължаване на работата на КТК на ООН във връзка с усъвършенстването на сътрудничеството в борбата срещу тероризма между държавите и повишаване на ефективността на предприеманите за противодействието на тероризма усилия.

Европейският съюз също приема редица международно-правни документи за борба с терористичната дейност. На 27 януари 1977 г в Страсбург Съвета на Европа приема Европейска конвенция за борба с тероризма. Концепциите и политиката на ЕС за борба с тероризма са изразени в редица нормативни документи.

Тези нормативни актове имат значение на първо място в дефинирането на тероризма като престъпление, на второ място полагат основата на комплекс от мерки за международно сътрудничество в тази област. Третата им функция се изразява в изработване на теоретична основа и разработване на систематизирани концепции и стратегии за борба с тероризма, и препоръчване на мерки от антитерористичен характер за страните-участнички.

След 11 септември 2001 г. нормативно-правната дейност на ЕС се активизира. На 21 септември 2001 г. е свикана извънредна сесия на Европейския съвет, вследствие

на която е приет план за действие и е дефинирана политиката на ЕС за борба срещу международния тероризъм.

На първо място в плана е засилването на полицейското и съдебно сътрудничество. На второ място Европейският съвет призовава всички съществуващи международни конвенции да бъдат стриктно изпълнявани. Също така ЕС се присъединява към предложението на Индия да бъде изработена съвместно с ООН универсална конвенция срещу международния тероризъм. На трето място в плана на Европейския съвет е борбата с финансирането и източниците на финансовите средства на тероризма. Европейският съвет оказва съдействие в тази насока чрез Съвета на правосъдието и вътрешните работи, а също и чрез допълване на Директивата за пране на пари. .

С рамковото решение за борба с тероризма на Европейския съвет от 13 юни 2002 г. е дефинирано понятието терористична група и са изброени мерките, които страните-членки трябва да предприемат за предотвратяване и пресичане на терористични дейности и актове, както и за преследване на извършителите.

На 18 декември 2001 г. министрите на отбраната на страните-членки на НАТО поставят задача на военното ръководство на организацията да изготви военна концепция за отбрана срещу тероризма, която да бъде създадена въз основа на политическа рамка, дефинирана от Северно-Атлантическия съвет. Концепцията е одобрена от държавните и правителствените глави на страните-членки на срещата им в Прага през ноември 2002 година.

На първо място в Концепцията стои физическата защита на личния състав на въоръжените сили и населението от терористични действия. Във въоръжените сили на страните-членки на НАТО командирите носят отговорност за постигане на баланс между риска, произлизащ от изпълнението на задачите и сигурността на личния състав.

Антитерористичните мерки, предвидени като първия елемент в Концепцията, представляват отбранителни мероприятия, провеждани за намаляване на уязвимостта на личния състав, инфраструктурата и населението спрямо евентуален терористичен акт. Тук ролята на НАТО е да подпомага правителствата на страните-членки при отправяне на искане. За антитерористичните мерки най-важно е своевременното и точно разузнаване. Антитерористичните действия могат да включват:

- Споделяне на разузнавателна информация;
- Стандартизиране на системите за ранно предупреждение и отбранителните мерки на страните-членки;

- Подпомагане на държава, желаеща да изтегли свои граждани или военни сили от район с повишена опасност от терористични действия.

Следкризисният мениджмънт означава мерки за намаляване на разрушителния и деструктивен ефект от терористични действия.

Контратерористичните операции представляват офанзивни военни действия, предназначени да отслабят терористичните действия, организации и възможности за действия. Това представляват съвместни операции, изпълнявани от специално подготвени подразделения. Съставна част на контратерористичните операции са психологическите и информационните операции.

Военното сътрудничество е четвъртата точка в Концепцията. Съгласно тази точка освен с военни действия, срещу тероризма трябва да се противодейства и с други мерки: нормативно-правни; икономически; социални; информационни; дипломатически и др. Набляга се на принципа, че в страните-членки на НАТО трябва да изработят и приемат нормативна база за съвместни действия срещу тероризма между държавните институции като полиция, граничните служби, митници, финансово и вънрешно министерство, разузнавателни служби и служби за сигурност - всички те трябва да действат съвместно с въоръжените сили.

На 22 ноември 2002 г в Прага НАТО приема и План за партньорски действия срещу тероризма. В него е изразена решимостта на страните-членки за борба с тероризма, целите, които страните си поставят, механизмите, по които ще бъде осъществявано взаимодействието и сътрудничеството между тях. Осъществяването на този план е свързано с изпълняването на редица процедури по усъвършенстване на способностите на държавите за противодействие на тероризма в различни аспекти.

Република България предприема редица мерки за противодействие на тероризма, изразени в редица нормативно-правни документи и в областта на международното сътрудничество.

България подкрепи решението на Северноатлантическия съвет от 4 октомври 2001 г. и се присъедини към Плана за действие на Европейския съюз от 21 септември 2001 г., както и към Декларациите на Европейската конференция на ниво министри (Брюксел) и на Срещата на най-високо равнище (Варшава) за борба с тероризма.

В изпълнение на резолюция 1373 на Съвета за сигурност на ООН спешно е разработен и приет национален "План за разкриване и предотвратяване на терористична дейност на територията на Р България".

През февруари 2003 г. е приет Закон за мерките срещу финансирането на тероризма. Това е основния правно-нормативен акт на Р България за борба с тероризма.

Република България е ратифицирала и основните международноправни актове в областта на екстрадицията и съдебното сътрудничество по наказателно-правни въпроси:

- Европейска конвенция за екстрадиция (обн., ДВ, бр. 8 от 24.01.1995 г. и бр. 9 от 27.01.1995 г.);
- Допълнителен протокол и Втори допълнителен протокол към Европейската конвенция за екстрадиция (обн., ДВ, бр. 9 от 27.01.1995 г.);
- Европейска конвенция за взаимопомощ по наказателноправни въпроси (обн., ДВ, бр. 8 от 24.01.1995 г.);
- Конвенция за трансфер на осъдени лица (обн., ДВ, бр. 8 от 24.01.1995 г.)

На 12 септември 2001 г. 39-то Народно събрание прие декларация, в която осъжда терористичните актове в САЩ от 11 септември 2001 година.

На 21 септември 2001 г. 39-то Народно събрание прие нова декларация по повод терористичните актове в Ню Йорк и Вашингтон, в която изразява готовност за отдаване на най-голям приоритет на борбата с тероризма

На 13 ноември 2001 г. Народното събрание на Р България прие закон за ратифицирането на Международна конвенция за борба срещу бомбения тероризъм.

На 12 декември 2001 година с постановление № 277 на Министерския съвет "За изпълнение от Република България на Резолюция 1373 /2001/ на Съвета за сигурност на ООН от 28 септември 2001 г.", в което се дефинират мерките за противодействие на финансирането или подпомагането под каквато и да било форма на тероризма.

България е страна по 13 международни конвенции в областта на борбата с тероризма, част от които са:

- Конвенция за престъпленията и някои други действия, извършвани на борда на въздухоплавателните средства, подписана в Токио на 14.09.1963 година.
- Конвенция относно безопасността на персонала на Организацията на обединените нации и на асоциирания персонал, 09.12.1994 година.
- Конвенция на ООН срещу транснационалната организирана престъпност.
- Международна конвенция за борба с финансирането на тероризма.
- Международна конвенция за борба с бомбения тероризъм.
- Конвенция за физическа защита на ядрения материал.
- Международна конвенция срещу вземането на заложници.

- Конвенция за борба с незаконното завладяване на самолети.
- Конвенция за маркиране на пластичните взривни вещества с цел тяхното откриване.

Анализът на концепциите, визиите и стратегиите на изброените международни правителствени организации и държави дават представа за дейността им по противодействие на тероризма и ефективността на тази тяхна дейност. Анализът показва, че съществува разграничение между концепциите, теорията и практическите действия по борбата с тероризма, което за държавите и организацията може условно да се подраздели на няколко основни групи. Разграничението между тези групи обаче е малко условно и в някои отношения може да бъде доста размито.

Изброените международни правителствени организации и държави могат да бъдат класифицирани по своите концептуални схващания, използвани форми и степен на ангажираност в борбата срещу тероризма.

На първо място могат да бъдат класифицирани международни организации и държави, като например ООН, които наблягат предимно на изработване и дефиниране на правна рамка за борба с тероризма. ООН обаче няма необходимите правомощия, за да наложи изпълнението на своите резолюции и конвенции, нито да санкционира нарушителите, така че по отношение на практическото им прилагане съществува известно съмнение.

На второ място могат да бъдат поставени организации и държави, които обръщат внимание както на укрепване на правната рамка за борба с тероризма, така и на международното сътрудничество, взаимодействието между разузнавателните служби и действат балансирано чрез активните действия за пресичане на терористичните дейности на своя територия, а от друга страна предприемат сериозни мерки в областта на охраната и пасивните мерки за защита. В тази група влизат Европейският съюз и повечето големи европейски държави - Франция, Германия, Испания, Италия и пр.

На трето място могат да бъдат поставени държавите, които имат непримиримо отношение към тероризма, водят активна политика на международно сътрудничество, предприемат активни мероприятия за събиране на информация за терористични организации, нанасяне на удари по терористични лидери и групировки, използване на военни операции за унищожаване на терористични организации извън своята територия и във всяка точка на света. Тук влизат САЩ, Израел, Турция, Великобритания, Русия и др.

На четвърто място могат да бъдат поставени държавите, които явно или прикрито осигуряват бази на терористични организации, държави, които подкрепят финансово тероризма, такива, които не изпълняват международните споразумения по отношение на тероризма или страни, които нямат необходимите ресурси, или не желаят открито да се противопоставят на тероризма. За такива се смятат днес от Държавния департамент на САЩ държави като Иран, Сирия и Судан.

Отделно може да бъде разгледана позицията и концепцията за борба с тероризма на НАТО. Тази организация като военен съюз има избистрена концепция за борба с тероризма, която е оперативно работеща и може да бъде практически осъществена. Северноатлантическият съюз обаче е колективна организация, в която решенията за действия се вземат с консенсус. НАТО участва в борбата срещу тероризма в областта на международното сътрудничество, също така в по първа и втора точка на своята концепция предимно с превантивни и охранителни операции, мерки и действия за възпиране. Алиансът е способен да окаже ефективна помощ и в рамките на т. 4 от концепцията си за борба с тероризма - следкризисният мениджмънт. Понастоящем НАТО не извършва активни контратерористични действия съгласно т. 3 от концепцията.

Мястото на България в тази класификация е трудно да се определи с точност, тъй като българските държавни институции вземат предимно частични мерки в областта на общопревантивните действия в борбата срещу тероризма. Това са действия основно по отношение на мерки срещу финансирането на тероризма. Предприемат се и действия в областта на международното сътрудничество и донякъде в обмена на информация и сътрудничеството между разузнавателните служби. Тези действия обаче имат по-скоро епизодичен, а не систематичен характер. Освен това не се изпълняват всички точки на приетия План за разкриване и предотвратяване на терористична дейност на територията на Р България, в който например е предвидено приемането на Закон за борба с тероризма, промени в Наказателния кодекс, учредяване на постоянно действащ национален център за управление при кризи и др. В контекста на предприетите мерки срещу тероризма Р България се намира между групата на Европейския съюз, и декларативната и нормативно-правна дейност на ООН.

Според анализа на международната дейност срещу тероризма и по мнение на редица специалисти до най-оптимална ефективност на борбата с тероризма в България може да се достигне чрез съсредоточаването на държавните усилия в борбата с тероризма в надведомствена институция в рамките на Министерския съвет, директно

подчинена на премиер-министъра. Такава институция може да бъде с ранг на агенция или министерство, от типа на Национален антикризисен координационен център, Национален център за борба с тероризма или с друго наименование.

Тази нова антитерористична институция трябва да изпълнява функции като:

- изработване на принципите и провеждане на държавната политика в областта на борбата с тероризма;
- получаване на разузнавателна информация в областта на тероризма, обработването и анализирането ѝ, и изпращането на тази информация в органите, службите и институциите;
- планиране, организация и провеждане на антитерористични и контратерористични операции; и др.

Такава структура може да бъде с различен щатен състав в зависимост от държавната политика и приоритета на борбата с тероризма. Централизираният характер на един национален антитерористичен център в рамките на Министерския съвет ще дава възможност за съсредоточаване на повече ресурси, сили и средства, и ще може да осигури многократно по-бърза реакция от останалите служби и органи на властта. Събирането на цялата информация в един център ще осигури ускореното ѝ обработване, което означава постигане на информационно превъзходство.

Терористите винаги имат „идеологическа” мотивация - политическа, религиозна, социална, националистическа, антиглобалистка. Те извършват терористичните актове като израз на борбата си за постигане на идеологически обосновани цели. Убедени са, че съществуващият международен или вътрешнодържавен ред е несправедлив, че в рамките на международното и вътрешнодържавното право отделни народи, национални малцинства, етнически или социални групи нямат възможност да получат справедливост и няма друг начин, освен терора, да бъдат чути и разбрани от обществеността.

Постоянно променящата се тактика на терористичните организации, неочакваността и внезапността на действията на терористите изискват противопоставяне на методите, средствата и формите на борба с тероризма, гъвкава стратегия и по-ефективни тактики. Световният опит показва, че службите за сигурност и държавните институции, отговорни за противодействие на тероризма, обикновено винаги са с минимум една крачка по-назад от терористите, а действията на тези служби и институции нямат превантивен характер, а почти винаги представляват реакция на терористичните актове и действия, и рядко, предимно по изключение са ефективни в

разкриването на замисъла на терористите и предотвратяване на терористичните актове в процеса на тяхната подготовка.

В наши дни терористичната заплаха представлява гъвкава транснационална мрежа, използваща най-модерни технологии и характеризираща се с действащи независимо една от друга клетки. Страхотата психоза, както и чувството на нестабилност, които тероризмът поражда сред обществеността, оказват влияние върху политическите, социалните и икономическите решения в национален, регионален и глобален мащаб.

Литература

Трифонов, Т. и А. Пейчев, Тероризмът, теоретично изследване. София, 2003.

www.un.org

www.europa.eu.int

www.nato.int

<http://www.state.gov/s/ct/>

<http://www.cia.gov/terrorism/>

Фактори, определящи трансформацията на формите, методите и целите на използване на Интернет от транснационалните терористични организации

**Добрин Анастасов, главен специалист
Министерство на отбраната**

Разгледани са основните характеристики на използването на глобалната информационна мрежа от транснационалните терористични организации и групи. Определени са основните елементи и особеностите на кибертероризма, анализирани са формите, използвани от различните терористични организации при осигуряването на медийното им присъствие и оценени възможностите за определяне нивото на използване на интернет-страниците от терористичните групи, както и класифицирането има като „терористични уеб-сайтове”. В резултат на този процес се създава нарастващ информационен, политически, социален и финансов потенциал, осигуряващ глобалното влияние на терористичните организации и адекватната им реакция на трансформацията на военните, разузнавателните и органите за сигурност на страните-членки на НАТО.

Формулирани са целите на въздействието върху електронните сайтове и информационните системи от страна на терористичните организации, като формите и методите, които се използват за реализирането на тези цели са виртуалната блокада, имейл-атаката, проникване в индивидуалните компютри и вкарване в глобалната мрежа на компютърни вируси и червеи. Съчетанието на тези четири варианта на въздействие върху глобалната информационна мрежа активно се използва от различните терористични организации за реализирането на т.н. „електронен джихад” спрямо правителствени, военни и крупни частни компютърни мрежи на държавите от НАТО.

Анализирани са възможностите на глобалната мрежа за осъществяване на дейността на терористичните групи и посочени подходите за противодействие и контрол върху тази дейност.

Развитието на информационните технологии, създаването чрез Интернет на възможности за разпространяване в масов тираж и практически без контрол от

държавни или частни институции на най-различни по характер и обем материали даде в ръцете на терористите допълнително и при това много мощно оръжие.

Основните характеристики на глобалната информационна мрежа в голяма степен отговарят на целите на терористичните организации по отношение на скритостта на източника на информацията, огромната аудитория към която могат да бъдат адресирани посланията на лидерите им, бързия трансфер на данни и информация, мултимедийни възможности и манипулиране на традиционните информационни средства чрез целенасочено подаване на предварително обработена и камуфлирана дезинформация. Тези възможности се използват още по-активно от транснационалните терористични организации, тъй като структурата им и наличието на техни „клетки” в различни географски региони изискват определена децентрализация на управлението и в същото време налагат осъществяването на координация на всичките им действие в почти реално време.

Необходимо е да се отчита и фактът, че информационните технологии и системи са основните елементи и в същото време определящи характеристики на процесите на глобализация, превръщайки се по този начин в доминиращи фактори за съществуването и функционирането на комуникационните, енергийните, транспортните, банковите и снабдителни системи в световен мащаб. Това създава практическа възможност да бъдат нарушавани и атакувани както отделни елементи, така и цели системи само чрез използване на уязвимостта на информационните технологии.

Отчитането на тази възможност от страна на транснационалните терористични организации е основният фактор, който определя процесите на трансформация на формите и начините на използване на глобалната информационна мрежа за постигане на целите на дейността им.

Генезисът на терористичните организации предопределя необходимостта от пропагандно обезпечаване на резултатите от тяхната дейност, а именно ефекта от извършения терористичен акт или операция. Този пропаганден ефект²⁶ цели генерирането на определено отношение към дейността на организацията и отправя пропагандно послание както към противниците, така и към подкрепящите дадената терористична организация.

Друг много съществен фактор, определящ активното използване на възможностите на глобалната информационна мрежа е изграждането на алтернативни

на официалните държавни и частни информационни институции източници на целенасочена информация и разбиване на монопола им върху масовото съзнание и обществените нагласи. Следва да се подчертае, че пропагандата, осъществявана от терористичните организации чрез Интернет е строго диференцирана, както по съдържание, така и по използваните изразни средства и мултимедия.

Тази конвергенция на супермодерни информационни технологии и екстремистки и терористични пропагандни цели и действия създаде нова и все по-бързо развиваща се форма на терористична дейност – кибертероризмът²⁷.

Основните фактори, определящи опасността от разрастването на кибертероризма се изразяват преди всичко с:

- *проникването в глобалната информационна среда и моделирането на определени психологически и социални нагласи в интерес на терористичните организации;*
- *създаване на благоприятни условия за разпространение на ислямистки и радикални идеи;*
- *компрометиране дейността на държавните и частни информационни мрежи;*
- *намаляване ефективността на военните, финансови и обслужващи сектори на икономически най-развитите демократични държави.*

Необходимо е да се оценява също така и интензивността, с която транснационалните терористични организации изграждат, използват и обновяват интернет - страниците си, тъй като това е определящ фактор за разширяване обхвата на пропагандното им въздействие и в същото време за подобряване на качеството и бързината на управление на цялостната дейност на транснационалните терористични организации.

Най-съществен и характерен пример в това отношение е дейността на Ал Кайда. В организационната структура на тази транснационална организация са определени четири оперативни отдела за осъществяване на работата по използването на възможностите на глобалната информационна мрежа:

- създаване на интернет – страници;
- разработката и разширяването им в мрежа от интернет - страници;
- развитие на имейлните възможности на отделните клетки на организацията;
- изработване и разпространение на електронни осведомителни бюлетини.²⁸

Транснационалните терористични организации се възползват целенасочено от възможностите на съществуващите или изградените от тях интернет - форуми и чат – румове, като дискутираните теми обхващат всички елементи на дейност и осигуряване на организациите и в същото време запазват анонимността на участниците в тези виртуални дискуссионни клубове „по интереси”.

По оценки на РАНД /САЩ/ броят на интернет – страниците, създадени и използвани от ислямистки и джихадистки групи и организации надхвърля 5000 и продължава да се увеличава с бързи темпове.

Основните транснационални и трансрегионални терористични организации /съгласно доклада на Държавния департамент на САЩ „Чуждестранни терористични организации”/ поддържат по няколко постоянни интернет - страници, които използват както за пропагандни, така и за организационни и ръководни цели. Следва да се подчертае глобалния обхват на тези интернет - страници като форма на преодоляване на определената регионална принадлежност и зависимост на терористичните организации от контингентите, които използват за набиране на своите членове и съмишленици.

За да бъде определен като „терористична”, дадената интернет - страница трябва да съдържа:

- активна и целенасочена пропаганда на идеите и действията на терористичната организация, чието име носи;
- да дава исторически сведения за нейното създаване и развитие, биографии и изявления на лидерите на организацията;
- да характеризира мястото ѝ в системата от терористични организации, действащи в региона или страната, да дава данни за „успехи и герои”;
- конкретно да посочва държавата или държавите, организациите и физическите лица, срещу които е насочена дейността ѝ като посочва и връзки към интернет - страници и интернет - форуми, които се използват от нейни симпатизанти и поддръжници.

Освен това Интернет – страницата трябва да съдържа заплахи срещу противниците на организацията и най-вече да поражда страхова психоза в населението на страната, срещу която действа тази терористична организация.

По този начин косвено се постига и ефект на подкопаване на доверието на обществото към управляващото правителство и се дестабилизира мотивацията на

административните и даже на силовите структури за водене на борба с тази организация.

Трябва да се подчертае, че за постигане на тези цели и преодоляване на фактора „противодействие” от страна на официалните власти, терористичните организации извършват периодично и целенасочено значителни промени в начина на отразяване и визуализация на информацията в тези интернет - страници. Активно се прилагат най-модерни форми за мултимедийно формиране на страницата, използване на типични и добре познати на аудиторията към която са насочени графични и художествени символи²⁹ и съответстващ езиков изказ.

В резултат на този процес се създава нарастващ информационен, политически, социален и финансов потенциал, осигуряващ глобалното влияние на терористичните организации и адекватната им реакция на трансформацията на военните, разузнавателните и органите за сигурност на страните - членки на НАТО.

Наред с това е необходимо да се отчита също така факта, че международната общност във все по-нарастваща степен подкрепя и подпомага борбата с тероризма, като ограничава по този начин периметъра на действие на транснационалните терористични организации и създава допълнителни възможности за координирано и ефективно въздействие върху тях.

Под въздействието на тези процеси на трансформация на средата за действие и на възможностите за контрол от страна на страните от Алианса и международната общност, терористичните организации от типа на Ал Кайда също преминават към нови форми на проникване и използване на глобалната информационна мрежа.

Преди всичко следва да се отбележи възникването и развитието на т.н. „хактавизъм”. Това представлява хибрид между хакерската дейност и политическата пропаганда /политическа активност/³⁰.

Целите на тази дейност са свързани преди всичко с налагането на политическите и религиозни идеи на съответната терористична организация в масовото съзнание чрез използването на глобалната информационна мрежа.

Формите и методите, които се използват за реализирането на тези цели са виртуална блокада, „имейл атака”, проникване в индивидуалните компютри и вкарване в глобалната мрежа на компютърни вируси и „червеи”.

Всеки един от тези варианти на „хактавизъм” осигурява различни ефекти спрямо атакуваната мрежа, отделните компютри, интернет - страници или фирми и

29

30

организации, осигуряващи достъп до глобалната информационна мрежа или локални информационни мрежи.

Виртуалната блокада забива за определено време дейността на дадена интернет - страница чрез рязко увеличаване на трафика и вкарване в него на паразитни съобщения, които на практика анулират действителната му дейност.

„Имейл атаката” по същество копира подходите на виртуалната блокада, но има по-ограничени цели, насочени към реализирането на конкретни искания за ограничаване или спиране публикуването на определени данни или информация или за премахване на отделни елементи от графичното или мултимедийното оформление на определената интернет - страница.

Проникването в индивидуални компютри или компютърни мрежи или т.н. „хакерство” е предназначено за скрито манипулиране на съдържащата в тях информация или внедряване на полезна за съответната терористична организация информация. Наред с това чрез тази дейност се създават възможности за оперативен контрол върху работата на съответния компютър или мрежа и периодично въздействие върху базата данни, която се съхранява там. Примери в това отношение са дейността на он-лайн терористи като „Ирхаби 007 - терорист 007”/Юнуз Тзоули/ и Абу Майсарах ал-Ираки /вероятно специално подбран псевдоним/.

„Ирхаби 007”/ Юнуз Тзоули / е функционирал до октомври 2005 г., когато е бил идентифициран и арестуван от английската служба за сигурност MI5 в Западен Лондон. До този момент той е успял да пусне в интернет десетки програми и програмни приложения, позволяващи проникването в различни компютърни мрежи и скриване местоположение на извършващия това хакер, създал е и е ръководил дистанционно „Семинар за подготовка на хакери” и е изградил мрежа от свои последователи.

Абу Майсарах ал-Ираки е активен изразител на дейността на терористичната организация Ал Кайда в Ирак. От негово име се публикуват в интернет съобщения за извършени терористични операции, пропагандни видеоклипове и изявления на лидерите на организацията. Продължава да действа активно, използвайки различни интернет – страници, предоставя материали и за телевизии от типа на „Ал Джазира”.

Класическа форма на въздействие, използвана от „хактавистите” е **разработката и вкарването в дадената компютърна мрежа на „вируси” или „червеи”**. По този начин те дестабилизируют работата на цялата мрежа, унищожават информация и мултимедия, които не са изгодни за дадената организация и възпрепятстват обмена на данни за дейността ѝ.

Съчетанието на тези четири варианта на въздействие върху глобалната информационна мрежа активно се използва от различните терористични организации за реализиране на т.н. „електронен джихад“ спрямо правителствени, военни и крупни частни компютърни мрежи на държавите от НАТО.

За осигуряване реализацията на основната характеристика на „електронния джихад“, а именно **масираното въздействие върху тези мрежи** се използва набирането и подготовката на хакери чрез провеждането на специална пропагандна и учебна дейност в рамките на интернет – форумите на различните терористични организации. Чрез тази дейност се постига и допълнителен ефект на нарастване подкрепата за съответната организация, тъй като в рамките на учебните програми се вплитат примери от дейността на организацията или на отделни нейни членове, потвърждаващи „правилността“ на тази дейност и се посочват конкретните цели, срещу които „хакерите – доброволци“ трябва да използват знанията си и да докажат привързаността си към идеите на организацията.

Основните теми, които се дискутират и по които се дават практически съвети са свързани с:

- начините на използване на компютърни програми за пробиване на пароли и кодове за защита на компютрите и на съхраняваната в тях информация;
- скриване или фалшифициране на идентификационния адрес³¹ и местоположението на компютъра, от който се извършва проникването;
- използване или създаване на сървъри - прикрития, които да закриват действителния потребител и мрежата, в която той се стреми да проникне;
- използване на лаптоп с възможности за безкабелно включване в интернет;
- използването най-активно на софтуеърни приложения, които могат да компрометират и разбиват компютърни системи и интернет - страници, използващи системни файлове на всички последни версии на „Windows“.

Наред с това се предлага тази дейност да се извършва съвместно като се формират и използват виртуални оперативни групи, които да разработват определени теоретични и практически подходи за проникване и унищожаване на информацията, съдържаща се в „противниковите комуникационни и информационни мрежи“³².

По този начин се формира възможност за разширяване сферата на приложение на кибертероризма, който в перспектива определено ще се трансформира в един от основните варианти за осъществяване на терористична дейност.

31

32

Причините за това са, че кибертероризмът може да се осъществява скрито и дистанционно, сравнително по-евтин е от останалите видове терористични операции, изборът на целите е много голям, като при това тяхната защитеност е сравнително по-ниска от тази на реалните физически цели.

Най-привлекателната за терористичните организации характеристика на кибертероризма е гарантираната анонимност на извършителите.

Въвеждането на нови технологии и програмно осигуряване за защита от проникване в компютърните мрежи има по същество двойно значение – осигурява защитата на определени системи и мрежи, но в същото време дава възможност на евентуалните терористи да използват същите технологии за скриване на местоположението си и атакуване успешно на цели, които са по-слабо защитени и не разполагат с модерни системи за контролиране достъпа в тях.

Анализът на съдържанието на интернет - страниците на терористичните организации показва, че те предлагат и специализирана информация, предназначена за осъществяване ръководството на отделните клетки на организацията, обучението на новите членове и подготовката на вече участвалите в проведени терористични акции или операции, набиране на финансови средства, съмишленици и членове извън преките групи от населението, подкрепящи активно дадената терористична група или организация.

Трябва да се подчертае, че на сегашния етап всички транснационални, а в не малка степен регионални и местни терористични групи и организации използват интернет - страниците си за формулиране на характеристиките на лицата, срещу които трябва да бъдат насочени действията на членовете им.

Тези характеристики се базират на разработен от Ал Кайда „Справочник за целите”, в който специален раздел е отделен за категоризиране на тези лица – християни /американци, англичани, австралийци, канадци, италианци/, евреи, бизнесмени, банкери и икономисти, дипломати, политици, учени, военни командири и войници, туристи и лица, предупредени от муджахидините „да не стъпват на земята на мюсюлманите”.³³

В тази връзка типичен е подходът, който се прилага от „багдадския снайперист – Джуба”. Това е добре подготвен и активно действащ снайперист, който ликвидира само американски войници от въоръжените сили на САЩ, действащи в Ирак. Той изготвя видеоклипове за всеки един от атентатите си и ги публикува в различни ислямистки и

джихадистки интернет - страници. Те са придружени с развърнат текст, който по същество играе ролята на учебен материал и наставление за снайперска подготовка.

Броят на тези видеоклипове към настоящия момент вече е достигнал 143.

В зависимост от идейната и религиозна насоченост на дадената терористична организация, приоритет имат една или друга категория лица, но винаги се подчертава „светостта и висшата целесъобразност на ликвидирането на еретиците, на кучетата с кучешка кръв”.³⁴

Тези формулировки, както и цялостното оформление на интернет - страниците, съдържащи тази информация, са предназначени за повишаване мотивацията на членовете, съмишлениците и поддръжниците на терористичните организации, конкретизиране на „образа на врага” и най-вече за посочване начините за реализиране на терористичната дейност срещу различни цели.

Подчертава се възможността всеки самостоятелно да изучава начините за „борба с неверниците”, следейки публикуваните периодично в интернет - страниците тренировъчни програми.

Следва да се отбележи, че в това отношение типичен пример за ефекта от тази пропаганда е дейността на членовете на терористичната организация “Mu`askar al-Batar”, оперираща в Саудитска Арабия от 2003 г. насам и поела отговорността за смъртта на повече от тридесет чуждестранни специалисти и работници, главно от американски петролни компании, действащи в Саудитска Арабия. Атенатите и отделните терористични актове са извършени само на базата на индивидуалната подготовка и на указания, публикувани в терористични сайтове.

Прилагането на този подход от страна на терористичните организации и особено подчертаването на необходимостта и ефикасността на индивидуалния или на малки групи вариант за подготовка за осъществяване на терористични актове се налага от оценката, която ръководствата на тези организации правят по отношение използването на големи тренировъчни лагери и трудностите, които възникват в тази връзка. Отчита се и се подчертава основно все по-нарастващата възможност на разузнавателните и органите за сигурност на страните – членки на Алианса за локализиране и ликвидиране на подобни тренировъчни бази и проследяване придвижването на потенциални членове или подозирани в съучастие лица към региони, в които биха могли да бъдат изградени тренировъчни лагери.

В резултат на тези оценки, транснационалните терористични организации преминават все по-активно към засилване на индивидуалната подготовка на своите членове чрез използване на възможностите на глобалната информационна мрежа. Това се осъществява основно чрез публикуване на наставления и указания за изготвяне на самоделни взривни устройства, използване на леко и тежко стрелково въоръжение, преносими ракетни комплекси, начини за разузнаване и наблюдение на целите, форми на камуфлиране и скрито придвижване, начини за избягване въздействието на органите за сигурност и т.н.

В тази връзка сериозно допълнение към тази дейност е използването на интернет за добиване на разузнавателна информация, касаеща характеристиките на набеязаните за унищожаване цели.³⁵

Съгласно оценките на доклада на Националната комисията за разследване на атентатите в САЩ от 11.09.2001 г. основната част от информацията, необходима за нападенията срещу Световния търговски център и другите обекти на територията на страната е била получена чрез използване възможностите на интернет.³⁶

Тази констатация потвърждава важната роля, която глобалната информационна мрежа играе за реализирането на терористичната дейност на транснационалните организации и необходимостта от сериозен анализ на всички данни, които се публикуват в официалните интернет – страници от гледна точка на наличие на интересуваща терористите информация. Предприетите специално в САЩ и страните от НАТО мерки в това отношение, довели до засекретяването на значителен обем данни, се очертаха като сериозен фактор, наложил промени и в дейността на терористичните организации, използващи интернет.

Ускоряването на темповете на трансформация на въоръжените сили на САЩ и на страните – членки на НАТО увеличава многократно възможностите им за контрол и активно въздействие върху транснационалните терористични организации. Осигуряването на информационно и разузнавателно превъзходство в борбата срещу тероризма е основен приоритет в дейността на националните и коалиционни разузнавателни и органи за сигурност. То ще позволи да се действа много по-активно за пресичане на терористичните заплахи и ще ограничава във все по-голяма степен възможностите на терористичните организации и групи да планират и осъществяват целенасочена дейност.

35

36

Трябва да се има предвид обаче, че в същото време тази дейност заставя транснационалните терористични организации да анализират и преосмислят формите и методите си на действие и да използват много по-активно изброените по-горе възможности на интернет.

Особено това се отнася за процеса на планиране и координиране дейността на дадената организация.

„Киберпланирането” и „киберкоординацията” са основните направления в трансформацията на формите и методите на действие на терористичните организации чрез използването на глобалната информационна мрежа.

Характеристиките им могат да се обобщят така:

1. Глобалната информационна мрежа осигурява действаща в реално време система за управление и контрол. Тя притежава всички аспекти на армейската С4 система и по същество може да обезпечавя функционирането на организацията и постигането на поставените цели. Тя не е ограничена от географски рамки и по същество разполага с високотехнологични средства за комуникация.

2. Интернет дава възможности за разкриване и преодоляване на ограниченията и защитите, които се прилагат по отношение проникването в различни системи и оттам осъществяване на операции чрез използване на собствените ресурси на атакуваната организация или информационна мрежа.

3. Използването на глобалната информационна мрежа в интерес на координацията на дейността на дадената терористична организация се осъществява чрез публикуване на кодирани или даже шифрирани съобщения, пропагандни материали с определена насоченост, както и на информация, предупреждаваща членовете на организацията за провеждани или планирани за провеждане действия на органите за сигурност.

4. Интернет осигурява на ръководството на организацията възможности да децентрализират цялостната ѝ структура и по този начин да намалят значително опасността от разкриване в случай на арест на нейни членове или инфилтриране от органите за сигурност.

5. Възможностите на интернет за осигуряване на визуална информация /платена, разпространявана свободно или по заявка/ се използват за предварителната подготовка на терористите, които се планира да вземат участие в осъществяване на определена операция, осигурявайки необходимата представа за реалните физически характеристики в различни часови и климатични условия, местоположението,

подходите, евентуалните външни охранителни системи, графика на движението на лицата и транспортните средства, които разполага набелязаната за атака цел.

6. За планиране на мероприятията по осигуряване на безопасността на собствените си членове, транснационалните терористични организации активно използват информацията, получена от интернет и касаеща кодовите имена и радиочестотите, използвани от силите за сигурност. Използва се и информацията, съдържаща се в различни интернет – страници, касаеща изработването на фалшиви документи, доставката на различни официални формуляри, бланки и печати, комуникационни програми и програмен интерфейс за системи за сигурност и защита на информацията.

7. При подбора на целите и оценка на силите и средствата, които следва да бъдат използвани за тяхното унищожаване, терористичните организации в голяма степен разчитат на информацията за тях, която могат да добият дистанционно. Следва да се има предвид също така и възможността такава информация да бъде открадната или целенасочено манипулирана.

8. Значителен ефект дава киберпланирането на пропагандната и мобилизационната дейност на дадената организация. Особено това се отнася за набирането на членове и мобилизирането на подкрепящата организацията диаспора за провеждане на протестни акции или за маскиране на действителните цели на организацията. Планират се и се провеждат мероприятия по осъществяване на взаимодействие между различни организации, действащи в даден регион или срещу един и същ противник.

9. В интерес на осигуряване на необходимите финансови средства, използването на киберпланирането е свързано с подбора и публикуването на разнообразни по форма и съдържание обяви и обръщения към различни ислямски и хуманитарни организации. Освен това се използва и манипулирането на финансова или банкова информация и проникване в съответните интернет - страници с цел незаконно придобиване или трансфериране на финансови средства.

10. Киберпланирането се използва ефективно за постигане на целенасочен пропаганден ефект след провеждане на терористична операция. Това се отнася особено за такива операции, при които потърпевщата страна се старее да скрие обема на причинените загуби и да намали или въобще да не дава гласност на тези резултати. Тогава съответната терористична организация публикува в интернет предварително подготвени видеоклипове и на практика нанася сериозен удар по авторитета на официалните власти пред международната общност и собственото население.

11. Терористичните организации планират и осъществяват различни по продължителност и характер интернет – операции, целящи воденето на психологическа война, както срещу гражданското общество така и срещу въоръжените сили и органите за сигурност на съответните държави. Елементи на психологическа война съществуват и в материалите и информацията, публикувани в интернет – страниците на терористичните организации и насочени към собствените членове и съмишленици. Те обаче са предназначени за моралното и психологическото им мотивиране и доказване правната легитимност и обществена значимост на дейността на организацията.

Формулираните и анализирани трансформации в начините, формите и целите на използване на интернет от терористичните организации и групи показват, че по същество може да се говори за възникване и развитие на ново бойно поле на борбата срещу тероризма – глобалната информационна мрежа. Основно това се определя от рязкото разширяване на присъствието на терористичните групи и организации в интернет – пространството и активната комуникация между тях.

Това повишава опасността от разпространението на радикални и ислямистки идеи и нарастване на финансовия и човешки потенциал на терористичните организации и оттам увеличаване на нивото на терористичната заплаха както за интересите и сигурността на страните – членки на Алианса, така и на коалиционните сили, провеждащи мирни операции. Сериозна терористична заплаха съществува за военните и гражданските ни контингенти, участващи в различни мисии и операции.

Бележки и литература

[1] В случая под понятието „пропаганда” следва да разбираме определението на Института за анализ на пропагандата, Ню Йорк – „пропагандата е израз на мнение или действие, изказано или извършено целенасочено от лица или групи с цел оказване на психологическо въздействие и формиране на предварително определени реакции от други лица или групи”.

[2] “Кибертероризмът е незаконно разрушаване или унищожаване на дигитална собственост с цел принуждаване или сплашване на хора”- определение, използвано от Военноморския институт за следдипломна квалификация /Монтерей, Калифорния/ от 2001 г. Като значително по-комплексно и ефективно следва да се приеме определението, дадено от проф. Дороти Денинг по време на заседанието на Комисията по въоръжените сили към Конгреса на САЩ /май 2000г./ – „Кибертероризмът е конвергенция между киберпространството и тероризма, използвана за незаконно атакуване или заплаха от атакуване на компютри, компютърни мрежи и информацията, съхранявана в тях в интерес на постигането на политически или социални цели, представляващи заплаха или принуда за правителството и/или неговите граждани. Кибертерористична атака е действие, което причинява човешки и материални загуби в размери, които представляват обществена или икономическа заплаха и предизвикват възникване на страх или паника”.

[3] Rohan Gunaratna, “Inside Al-Qa’ida: Global Network of Terror (London: Hurst, 2002), p.57.

[4] “Visual Motifs in Jihadi Internet Propaganda - The Islamic Imagery Project” – The Combating Terrorism Center, Department of Social Sciences, United States Military Academy – March 2006.

[5] Под хакерство (“hacking”) се разбира тайна дейност, осъществявана в интернет и целяща манипулирането и използването на уязвимостта на компютърните системи и софтуеъра, но без политическа насоченост – определение на проф. Дороти Денинг /май 2000 г./.

- [6] “internet protocol address” – цифров код, който определя еднозначно компютъра и държавата, в която той се намира.
- [7] Взето от Al – Farouq web forum – www.al-farouq.com/vb - от 24.01.2006 г.
- [8] IntelCenter, “Al-Qaeda Targeting Guidance – v.10, pp. 6-9.
- [9] Reuven Paz , “Sawt Al-Jahad : New Indoctrination of Qa`idat al-Jahad”, Occasional Paper, Project for the Study of Islamist Movements, vol.1, no 8 (October 2003), www.e-prism.org.
- [10] “Declaration of Jihad against the Country’s Tyrants – Military Series (no date) – “Manchester Manual” – www.usdoj.gov/ag/manualpart1_3pdf.
- [11] Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks upon the United States. The 9/11 Commission Report, pp 157, 164 and 495.

Кибертероризмът – Ахилесовата пета на глобалното общество

Ас. д-р Росен К. Стоянов
Департамент „Масови комуникации“
Нов български университет

Дискутира се проблемът за тероризма в киберпространството, въпреки все още ограничения достъп до Интернет в някои държави. Процесът на глобализация – започнал на индустриално равнище, не само, че не може да бъде спрял, а напротив, обхваща нови социални сфери, една от които безспорно са медиите и в частност, най-новата от тях – Интернет. В първата част от доклада вниманието се фиксира върху основните особености на глоболизиращите се днес медии. Във втората част се прави опит за анализиране различията в осъществяването на конвенционалните, от една страна, и уеб базираните военни операции, от друга страна. Поставя се на дневен ред и проблемът за кибертероризма.

Глобализацията бе приравнена до идеологическо объркване, а от там и до идеологическа глобализация. Въпреки крайността на подобно твърдение не е тайна, че налице са някои съществени несъответствия и неравнопоставеност по отношение на разпределянето на този нов ресурс – информацията, както и на възможността да се бори с нея на ниво успешна и полезна комуникация.

Например – не е необходимо особено усилие, за да се разбере, че в света едва около 8-10% от населението има достъп до персонални компютри. Самият израз глобално информационно общество сам по себе си представлява повече едно добро пожелание, отколкото реален факт. Постиженията в научно-техническото развитие на най-богатите държави едва ли е достатъчно основание да се твърди, че умозрителната възможност на една имагинерна бъдеща действителност е доказателство за настояща реалност и следва да е особен повод за радост.

В последните 25 години човечеството отново се намира във фазата на нов научно-технически скок. И този път най-важните икономически стратегически перспективи и активи са интелектът, знанията и новите информационни технологии. Повече от половината от вътрешния брутен продукт на по-голямата част от страните,

членуващи в Организацията за икономическо сътрудничество и развитие се създава именно в тази икономическа сфера.

Информационната революция, като продукт от обединението на компютър и телекомуникации, промени коренно и преосмисли съвременното ни битие. Времето и пространството не са вече абсолютни стойности. Индивидът може да стане гражданин на света. Най-често отбелязваната промяна, придружена и с най-дълбоки сътресения, е в сферата на социалните връзки. И тази трансформация, която е следствие на информационната революция, е неизбежна – променят се пространствено-времевите ориентири и измерения на социума и индивида. Информационната революция променя и моделите за организация на обществото. От вертикални връзките между индивидите се превръщат в хоризонтални, като са придружени с увеличаваща се възможност за свободен избор. Променят се и принципите, механизмите за създаване, влияние и промяна на индивидуалното, груповото и на общественото съзнание.

Из основи се променят нивото, видът и принципът на предаването на данни и информация – от равнинна координатната система на социалните връзки се превръща в сферична, като така се улеснява комуникационният акт и информационният обмен в глобален мащаб. Процесите на икономическо, социално, политическо и културно взаимодействие придобиват невиджана досега динамика. Именно в тези явления и принципи, както и в лицето на процесите на социална идентификация с новите технологии, в новите видове комуникация и принципно новите форми на взаимодействие намира свое основание и израз глобализацията. От друга страна, с голяма доза увереност може да се говори за специфично непреодолимо противоречие между потенциал и статукво – глобалността на споменатите процеси и ограничеността на ниво отделна държава (на методите и средствата за разрешаване на произтичащите от тях проблеми).

Най-бързо развитие глобализацията намира именно в полето на съвременните световни комуникационни мрежи, средствата за масова комуникация и информационното осигуряване. Проблемът е, че в сфери като екология, спазване правата на човека и здравеопазване например засега се говори само за възможности за създаване на ефективно действащи глобални структури и институции, но не и за глобализация в смисъл на бързо развиващ се позитивен процес. В настоящият момент в тези сфери се откриват само негативите от индустриалната глобализация.

Съществуващото противоречие между глобализиращият се свят и самобитните граждански общества вече се гради не на основата на индивидуализма от

индустриалната епоха, а на този от информационната ера – на стремежа да се самоопределиш като различен на фона на толкова много различности. Очевиден е фактът, че неравномерното разпределение и развитие в съвременното информационно и комуникационно поле води след себе си и закономерното ново социално неравенство – информационното. На дневен ред е въвеждането на още един термин – информационен дизайн – или онази способност на държавата да заема важна роля в регулирането, като норми и взаимодействия, и в самата организация на информационната политика на Интернет във връзката му с другите медии и традиционните политически институции.

Нека посочим някои тенденции и явления на глобализацията в медиите:

- създаване на световна Интернет мрежа с осигурени възможности за използването ѝ за политически, търговски, културни и информационни цели;
- пропаганда на американския начин на живот и масовата култура като световен стандарт;
- утвърждаване идеологията на отвореното общество;
- пропагандиране на либерално-демократичния модел на политическо устройство, като единствения възможен избор пред развиващите се страни.

Интернет коренно промени обстоятелствата и средата на политическия дискурс, а за в бъдеще – и на политическото изобщо. Новият евтин начин за събиране, анализиране, съставяне и употреба на информационни масиви от отделни индивиди, или организирани по някакъв начин групи, допринесе и за промяна на възможностите за комуникация, организация и активни действия във всяка точка на земното кълбо. Това създава и принципно нови начини при опитите за натиск и влияние върху външната политика на всяка страна. Създаде се оптимална за действие среда – поради индивидуалността на прякото действие не е необходима вече предишната стройна организация, многото хора, връзки, конспиративност, помощници, паспорти, пътувания. Почти липсват и ограниченията за избор на цели. Промениха се тактиката, оборудването и начините на действие на терористите. Съвременния свят се сблъска с новото лице на имащи същите подбуди и мотивация хора – кибертерористите.

В същността си отворена и възможно най-демократична медиа Интернет достави и възможност за употребата му като оптимално, от гледна точка на финансиране, достъпност и безопасност, средство за действие. Включително и от страна на терористите. Осигурявайки дистанцираност и анонимност (в определени граници), новата медиа допринесе за възникването на нов феномен – потенциалните

кибертерористи да надвишат многократно онези, които имат възможността, познанията, смелостта и нуждата да правят експлозии, да отвличат хора и т.н. В настоящия момент, а вероятно и в бъдеще, подобни действия, оправдани с по-мекия подход в сравнение с реалното разрушение и смърт, ще се явяват заместител на, да ги наречем, твърдите методи за въздействие и принуждение. Използвани най-вече за разрешаване на конфликти и противоречия, действията на кибертерористите няма да имат нито съвсем недостижими цели, нито съвсем безобидни последствия.

Създадоха се предпоставки за принципно ново информационно въздействие. Влизането на хакери в чужди бази данни, т. нар. бомбардировка на противниковите компютри с електронни послания, целящи разстройването и дори изкарването извън строя на цялата таргет информационна и комуникационна система, разпространението на чужди сайтове на собствени лозунги и послания, са само част от новите и модерни въздействия от, чрез и във виртуалното пространство. Които обаче имат съвсем реални последствия. Терористични групи използват Интернет пространството и за вербуване на нови членове, обсъждане и обмен на планове, водене на дейна пропаганда и т.н.

Опасността всъщност идва от умишлената злоупотреба със световната информационна мрежа. Веднъж влезли в компютърната система на фабрика за производство на детски храни или електроцентрала например, кибертерористите могат да постигнат резултати, последствията от които могат да бъдат измерени в огромен брой човешки жертви и милиарди долара загуби. Възможността за проникване в системите на фондовите борси, на международните финансови пазари и на банковите институции са друга от особено примамливите перспективи за целящите паника и нанасяне на огромни загуби модерни терористи. Дори към този списък за прибавим военнопromишления комплекс, информационните системи на армията и флота, авиационния поток, фармацевтичната промишленост и водоснабдяването, картината за възможните полета за действие на кибертерористите отново няма да бъде пълна.

Често занимаващите се с действия, характеризирани като кибертерористични, са хора, които дори не подозират размера на нанасяните от тях щети – от обикновени кракъри и хакери, любители на силните усещания, до злоумишлени вредители (бивши служители на корпорации, студенти, ученици). За всеки едни от тях съществуват и различни мотивации, което прави още по-трудно проучването и борбата с това съвременно дигитално зло. Най-честите подбуди са колкото е възможно по-дълбоко навлизане в системата мишена, себедоказване или просто обикновена шега.

В стремежа си за предотвратяване на подобна черна перспектива специалистите (теоретици и практики) се сблъскват с един основен проблем – не винаги тези актове са дело на организирани групи хора, нито на индивиди, които се стремят към постигане на определена цел. Затова и воденето на ефективна борба с кибертерористите не може да се опира на досега известните във военната стратегия и тактика аналитични и активни методи.

За разлика от конвенционалните въоръжени сили, при които ако са унищожени тридесет процента от човешкия или материален ресурс се приема, че военното формирование на противника се разпада, то за воденето на успешни действия срещу терористите, използващи киберпространството, е необходимо да се отчита голямата вероятност вражеската мрежа да продължи да съществува и да функционира. В Интернет базираните военни операции засега е почти невъзможно точното определяне колко и кои връзки е необходимо да се унищожат, за да се нанесе съкрушителен удар по ответната страна.

Не случайно поради тези (и, разбира се, други) причини в САЩ веднага след атентатите от 11.IX.2001 г. бе създадено Управление за стратегическо влияние (Office of Strategic Influence). Новата секретна служба получи задача и приоритети за противодействие – навсякъде и с всякакви средства, на враждебна по отношение САЩ информация и пропаганда. При това не само по време на конфликти, но и в мирно време. Друг неин приоритет е разпространението на контрапропаганда с цел борба с антиамериканските настроения.

Продължаващото окрупняване в медийния бизнес и оставането на този пазар единствено на големите играчи превръща новините в “друга версия на забавлението, което картелите произвеждат непрекъснато” (Crispin, M., 2002).

В полза на т. нар. медийни моголи (media moguls) бе направеното в САЩ веднага след атентатите от септември 2001 г. предложение за преразглеждане на установеното правило за забрана за едновременното притежаване на един и същ пазар на всекидневник и телевизионна станция. Отплатата за добре свършената работа бе и инвестиция в бъдещето. Регулацията се превърна и в поредното предизвикателство към бъдещото демократично регулиране на медийния сектор.

От страна на широката аудитория съществува известно неразбиране на международните конфликти – причините довели до тях, поводите за провеждане на една или друга операция, значението на даден конфликт за външната политика на конкретната страна и дори за световните тенденции. Но въпреки недотам изяснените

принципи на действие и влияние върху живота на всеки един от нас на случващото се понякога на хиляди километри, знание за това какво всъщност става, как и защо започва и какви са развитието и изхода от даден глобален или локален международен проблем ние получаваме преди всичко, ако не и единствено, от масмедиаите.

За голямо съжаление медиите често представят изкривен или изопачен образ на международните конфликти. Невъзможността да се отразява винаги пълно и коректно цялата информация за конфликтната сфера е породена от следните примерни ограничения:

- често медиите разполагат само с по няколко минути, за да представят целия комплекс от факти и взаимовръзки по разглежданата проблематика;
- понякога в стремежа да се изпревари конкуренцията се налага да се представя недотам проверена и достоверна информация;
- на дневен ред постоянно е въпросът с достъпа до информация;
- всяка медия – и сама по себе си, и поради различните специфики на вида си, поставя свои собствени ограничения, забрани, приоритети, като по този начин често се пропуска отразяването и дори следенето на обширна част от конфликтния контекст на международните отношения.

Като най-честото вмешателство идва директно от участниците в международните конфликти, които се опитват да манипулират новините, ясно осъзнавайки силата на съвременните медии (Smit, Andrew F., 2002).

В началото на 80-те години характеристика на медиите бе тяхното локално, местно разпространение – обхващащо регионален, национален пазар и аудитории. В последните десетина години бързо развиващата се индустрия на технологии и компютъризацията увеличиха медийните апетити, като погледът бе насочен в две принципно нови направления:

- разширяване на пазара изобщо – постигане на принципно нови финансови резултати, следствие на инвазията на преди неработени територии;
- и развиване на мултинационален бизнес – структуриране на трансгранични медийни конгломерати и на информационни и развлекателни мастодонти;

По този начин, превърнали се в своеобразен флагман на глобализацията, медиите станаха проводник и обяснител на глобалните проблеми, конфликти и промени. Влязоха и в ролята на основен фактор за създаване и установяване на различия и прилики, на създаване на врагове и приятели.

Самите медийни гиганти се определят като глобални единици.

“Ние не сме чуждестранна фирма – ние сме международна фирма” (Bertelsmann CEO Thomas Middelhoff – 1998).

“Ние не искаме да бъдем разглеждани като американска компания. Ние мислим глобално” (AOL Time Warner’s Gerald Levin) (McChesney, Robert W., 2002).

Няколко факта – медийната индустрия отчете през 2000 г. общ оборот от сливания в размер на 300 милиарда щатски долара; първите десет в бранша държат 80-85% от музикалната индустрия в целия свят, почти всички търговските телевизионни канали в САЩ и по света, значителна част от европейската ефирна телевизия и т.н. (McChesney, Robert W., 2002).

Медийната дерегулация в САЩ бе последвана и от дерегулация на този пазар в други, създадени с цел осигуряване стабилна среда за бизнес инвестициите организации от локален или международен характер като NAFTA, WTO и други.

Съществуването на десетте големи играчи е подкрепено и от т.нар. медии от втората редица (second-tier media firms) – Трибюн (Tribune Company), Ганет (Gannet), Найт Райдър (Knight-Ridder), Хърст (Hearst), Адванс Пъбликейшънс (Advance Publications), Кирх Груп (Kirch Group), Медиасет (Mediaset), Ройтерс (Reuters) и някои други. С това въпросът за владетелите на медийното пространство е почти изчерпан – осигурен е контрол на повечето книгоиздателства, списания, вестникарски къщи, телевизионни станции, сателитни и кабелни канали, телевизионна продукция, филмова продукция, музикална индустрия, кинотеатри, развлекателна индустрия.

Другата характерна черта на това непрекъснато окрупняване са т.нар. съвместни предприятия (joint ventures) и задължителното присъствие в бордовете на директори на конкурентни на пръв поглед фирми от бранша. Това съзнателно проникване и неформално сливане не води след себе си само икономическа изгода и разширяващо се културно влияние, но създава и основа за целенасочено и ефективно политическо въздействие от всякакъв вид и на всички нива. Образите, които се налагат от страна на медиите, най-често отговарят на по-общи вярвания, нагласи и отношения от страна на аудиторията за индивидуални или групови характеристики у обекта на медиатизирането, които в повечето случаи е необходимо само да бъдат подсилени или доосветени. Създаден един път негативният имидж (образът на врага) остава в съзнанието на аудиторията, като непрестанно се допълва, самооправдава и укрепва. Именно на основата на образа на врага и на своите стереотипни нагласи, хората са по-склонни на насилие и са по-податливи на влияние и внушения. В пропагандните

техники негативният образ заема основно място при подреждане на дневния ред, при определяне на груповите приоритети и системата на групови ценности и вярвания.

Усилията от страна на медиата за промяната в образа на врага могат да подпомогнат процесите на конфликтният мениджмънт, намаляването на негативните последици от конфликта, както и намирането на най-доброто възможно решение. Пропагандата и комуникацията стават част от новата военна стратегия. Фронтовете, на които в съвременния свят се водят военните действия, се увеличиха - това не са вече само икономически забрани, дипломатически усилия или военни операции, а и целенасочени действия в областта на масовата комуникация.

Терористите, стига те да се намират и да действат на достатъчно безопасно разстояние от този, който получава поредната доза насочено, комуникирано въздействие, се превръщат от престъпници в символи – например Бин Ладен – за мнозина единственият, дръзнал да се противопостави на американския империализъм. Феноменът не е нов, но ефектът е много по-бърз и широк. Неочакваният пропаганден удар от страна на Ладен успя, въпреки че срещу него стоеше най-голямата медиа-империя. Парадоксалното в цялата ситуация е, че въпреки световното си надмощие и използването на свръхмодерна техника и най-нови канали за въздействие, американците не само закъснях с отговора си, но и претърпяха първоначално поражение на територията на медийната война.

Определено може да се твърди, че американските и световните медии, подкрепящи страната на САЩ след атентатите на 11.IX.2001 г., изоставиха идеята за свободно слово и плурализъм на мненията за сметка на идеологизирането, на демонизирането образа на враговете – все повече страх, напрежение и ненавист. И нямаше как и да бъде иначе – ако не отговориш по подобаващ начин, ще загубиш. Но проблемът не е в отговорите (дали ги има или не) – за разлика от Третият свят в САЩ искат и да чуят за какво става дума, искат и да разберат. Това беше още една загуба – компромис не може да се прави с идеи, като свободно слово, свободни медии и плурализъм, но беше задължително, защото така го изискваше националният интерес и следването на флага.

Едно от проявленията на глобализацията стана възможността от екрана на телевизионния приемник да се наблюдава едва ли не в пряко предаване поредното военно действие или конфликт. Вече не е необходимо да притежаваш някакво оръжие за физическо унищожение. Дори смисълът на оръжието придоби други черти - за да се всееш днес ужас и масова истерия, не е необходимо да заплашваш с ядрено оръжие,

бомби или модерни самолети. Достатъчно е да имаш добри познания в областта на компютрите и телекомуникациите. Самото понятие за войната и нейното водене вече е безвъзвратно променено. И, разбира се, способността да се водят успешно такива модерни войни е възможно само след преминаването от индустриално към информационно общество. По този начин надпреварата във въоръжаването от Студената война и космическата надпревара ще се преобразуват в информационно състезание, в информационно противоборство.

Пробив може да се направи не само в специализираните звена, управляващи военните ресурси, но и в конвенционалните средства за масова комуникация – радиоканали, телевизионни канали, Интернет. А използването на стандартни пропагандни техники – опровержение, дезинформация, контраопровержение, компромати и т.н., или най-новите достижения на софтуерните компютърни вируси, логически бомби или хакерски умения, вече е въпрос не на научна фантастика, а на реална тактика и стратегия. Глобализацията на съвременните комуникации и медии постепенно ги превърна в равноправни участници при взимането на решения.

В полето на политиката и държавността се появиха нови уязвими точки на напрежение, с които никои вече не може да не се съобразява. В развитието на всички бъдещи конфликти, били те на военното поле или на дипломатическа основа, трябва да се отчита влиянието на глобалната информационна среда, като основен източник на информация днес.

Две от основните възможности за влияние на средствата за масова комуникация са подборът/селектирането на новините и подреждането им в емисията (изменение на значимостта им). С помощта на тези техники се създава ефект на акцентирането, при който дадено събитие се означава като събитие с приоритет номер едно в съзнанието на аудиторията, за сметка на друга информация. Процесът на самостоятелно търсене и събиране на информация от страна на крайния им потребител – реципиента, се характеризира с по-голяма степен на доверие към така получената или събрана база данни. Но както е добре известно, за да съществуват добрите е необходимо да има и лоши. И в тази връзка самият модерен свят създаде необходимостта от съществуването и на медии, за които спокойно можем да твърдим, че подкрепят терористите например, не спазват моралните и професионални норми, пропагандират и рекламират недемократичност и т.н., и т.н.

Защото ако я няма Ал Джазира да речем откъде другаде ще можем да се осведомим за действията на терористи и сепаратисти. Несъмнено ролята на

преподавател на новини от вражеския, т.е. на терористите лагер, не може да бъде отредена на някоя от “нашите” медии, защото сигурно е, че те веднага ще попаднат под обстрела на критици, родолюбци, политици, аудитория. И колко по-удобно е да съществува медия, която когато и ако е необходимо можем да бъде обвинявана и укорявана, но която си остава също толкова необходима за продължаване на глобалната медия игра, че е немислимо да бъде спряна и ликвидирана дори. Кое то всъщност и не е невероятно трудно.

А що се отнася до Интернет то там съществува особено благоприятна среда за разгръщане до краен предел на теорията за невъзможността от проследяване и борба със създателите на сайтове и послания, подкрепящи терористите и прокламиращи техните идеи и желания – въпреки многобройните разузнавателни спътници, оборудваните с най-нова техника шпионски самолети и системи за сигурност.

Явно съвременният глобален медия модел изисква колкото е възможно по-дълго, поне в медийното поле, да съществуват играчи и от двете страни – и добри и лоши, независимо от това дали те все още действат в реалния живот.

Особености на отразяване на тероризма в български всекидневници

**Милена Филипова, докторант
Институт по психология, БАН,
Научен ръководител – проф. Стоицова, НБУ**

В статията е направен сравнителен анализ на материалите, отразяващи терористични събития във в. „Труд“ и в. „Стандарт“ в периода януари-декември 2006 г. Дискутират се особеностите на медийния език, очертан е обхватът на медийните теми. Проучени са метафорите, използвани за наименоване на различни форми на тероризъм, както и синонимиката, използвана за етикетизиране на терористите. Анализирани са и паралелите с исторически събития от миналата и настоящата история. Резултатите от изследването потвърждават данни от литературата за широка употреба на метафори при отразяване на тероризма. Бяха потвърдени също така и наблюдаваните различия в медийния език при отразяване на терористични и антитерористични прояви, както и наличието на метафори, при които се използва неутрална, често военна терминология.

Медийното отразяване на тероризма го прави част от живота на хората. Подобни послания, заплахи и актове на насилие, имат силно психологическо влияние върху аудиторията, защото се появяват неочаквано, могат да засегнат всеки и хората се чувстват несигурна за своето настояще и бъдеще.

Според Стоицова и кол. липсата на яснота по отношение на понятието тероризъм във философски, политически и межкултурен план, предизвиква журналистите да използват различни метафори при отразяване на различни

терористични събития и прояви. По този начин, те улесняват аудиторията в усилията ѝ да осмисли необичайните събития, които се случват в действителността [1, 2, 3]. Това, от своя страна, води до засилване на ролята на пресата като част от СМК за адекватното отразяване на терористични заплахи и новини, свързани с насилие. Когато пресата е на високо професионално ниво, тя е призвана да играе роля на умел посредник, който да намалява стреса, предизвикан от новините, отразяващи терористични прояви.

Ще представя накратко изследване, което анализира статии, отразяващи тероризма във в. Труд и в. Стандарт в периода януари-декември 2006 г. Основният метод, който съм използвала в изследването е контент анализ. Статиите са подбрани по ключова дума тероризъм и са подложени на експертна оценка.

Анализът на изследването включва проучване на особеностите на медийния език и установяване на модела на разпределение на статиите през годината. Следващата стъпка в анализа включва определяне на метафорите, използвани за наименование на терористичните и антитерористичните събития и прояви. Изследвани са също и синонимите за етикетиране на извършителите на терористични действия.

Друга стъпка в анализа е свързана с определяне на водещите медийни теми и откриването на позовавания на исторически събития – от настоящето и от миналото.

Какво показват резултатите? Във в-к Труд бяха установени 194 статии, които отразяват различни проблеми и събития с терористичен характер. Те са неравномерно публикувани през отделните месеци (Виж графика №1).

Установяват се два пика в разпределението. Първият пик се очертава по време на протестите срещу нашумелия скандал, свързан с карикатурите на Мохамед. Вторият засяга отразяването на войната между Хизбула и Израел в периода май-юли 2006.

Графика 1. Разпределение на статиите в двата
весекидневника за периода януари – декември 2006

Особено място е отделено на протестите на мюсюлманския свят срещу карикатурите на пророка Мохамед. Това вероятно се дължи на подчертания стремеж на в. Труд за търсене на сензационни новини.

Вторият пик, който отразява сблъсъка между Израел и Хизбула е по-малък, но съпоставим с този във в. Стандарт. Това показва, че независимо от спецификата на отразяване на тероризма в различните вестници, наличието на актуално терористично събитие води засилване на интереса към него.

В. Стандарт помества 100 статии, които отразяват тероризма и събития, свързани с него. Вижда се, че пикът, отразяващ протестите срещу карикатурите на Мохамед, е значително по-малък в сравнение с този във в. Труд. Това вероятно се дължи на липсата на актуална терористична заплаха, както и на по-аналитичния стил на вестника. От друга страна, пикът, свързан с отразяването на войната между Израел и Хизбула, е по-силно изразен във в. Стандарт в сравнение с в. Труд. Вероятно това се свързва с фокусирането на вестника върху предприетите мерки за защита срещу тероризма, които се засилват при поява на реално събитие с терористичен характер.

Спецификата на медийния език в статиите, отразяващи тероризма, са от особен интерес за изследването. Стилът на в. Труд е разговорен и експресивен. Характерно за статиите във вестника е, че са фокусирани предимно върху насилието, предизвикано от тероризма и текущата информация за настоящи терористични събития. По-голяма част от статиите са рефлексивни по своя характер и отразяват актуалното развитие на събитията. Установяват се и по-малък брой дискриптивни и предписващи статии. Характерно за вестника още е и наличието на богат снимков

материал при отразяване на актуални терористични събития като войната между Израел и Хизбула и др. Широко се употребяват метафори за терористичните събития, както и синоними за наименоване на терористите.

Стилът на в. Стандарт е формализиран и информативен. Акцентът на голяма част от статиите се поставя върху предприетите мерки за защита срещу тероризма, както и анализът на настоящи и минали терористични събития. Броят на статиите е по-малък, те са предимно дискриптивни и предписващи с акцент върху анализа на събитията. Отразяването на събитието е съпроводено с по-ограничен снимков материал. Използват се по-неутрални думи и метафори при отразяване на терористичните събития и прояви.

В много от публикациите на колектив, ръководен от Стоицова [2,3,4], се установява широка употреба на метафори при отразяване на терористичните събития. Дан и колеги регистрират факта, че в пресата се използва различен медиен език и метафори при описание на терористични и антитерористични прояви [5]. При нашето изследване бяха потвърдени цитираните резултати.

Установи се широка употреба на разнообразни метафори за означаване на различните терористични събития. Някои от метафорите акцентират върху вида на терористичния акт (покушение, нападение, екзекуция, самоубийствен атентат и др.). Други подчертават драмата и ужаса, които причинява тероризма (кървава баня, кървава драма и др.). Някои от метафорите са общи за двата вестника (терористичен акт, атентат и др.), други се срещат само във в. Труд (пъклен план, екзекуция и др.) или във в. Стандарт (враждебно действие, заплаха от тероризъм и др.).

Във в. Труд се наблюдава по-голямо разнообразие от метафори. Това се дължи вероятно на по-експресивния и образен стил, който е характерен за вестника. Във в. Стандарт броят на метафорите е по-ограничен. Това вероятно се дължи на по-формализирания и главно информативен медиен стил, който е характерен за вестника.

Всекидневниците проявяват по-голяма съдържаност при отразяване на антитерористични действия и прояви (Виж таблица 1). В метафорите, използвани за наименоване на антитерористичните действия, се използва неутрална, често военна терминология, напр. военна операция, въздушно нападение, военна акция и др. Липсват емоционално натоварени думи, както и експресивни изразни форми.

Таблица 1. Метафори за наименоване на антитерористични действия
(в. Труд и в. Стандарт, януари-декември, 2006)

Вестници	Често използвани метафори
Труд	удар (въздушен, ракетен), насилие, операция, офанзива, атака въздушна, масирана нападение ракетно, въздушно, обстрел
Стандарт	операция (военна, сухопътна, точкова), атака, обстрел, нападение (въздушно), акция (военна), враждебно действие

Силно впечатление правят и синонимите, използвани за етикетиране на терористите. Например, Даниел Пайпс [1] в статията си “Те са терористи, а не бойци и въстанници” във в. Стандарт анализира избягването от страна на медиите на директно наименование на терористите и използване на редица евфемизми като бойци, бунтовници и др., които често пъти са двусмислени по значение. В двата изучавани всекидневника извършителите на терористични актове и пр. се наричат преобладаващо терористи (Виж таблица 2). Употребяват се също и други синоними. Те включват описание на извършителите в зависимост от тяхната религиозна (ислямски фундаменталисти, ислямисти, сунити и др.), национална и етническа принадлежност (ирански терористи, чеченски сепаратисти, чеченци и др.), но по-често според вида на терористичния акт (нападатели, похитители, екстремисти, сепаратисти). Срещат се също и синоними, които са двусмислени и не показват директно принадлежността на терористите. Такива са например, синоними като ирански доброволци, активисти и др.

Таблица 2. Синоними, използвани за наименование на терористите

Вестници	Синоними
Труд	терористи (чеченски), терористи-камиказета, нападатели, екстремисти (ислямски, палестински), ислямисти, талибани, муджахинини, екстремисти, сепаратисти, чеченци, сунити, камикадзета, бунтовници, ястребите от Хамас, атентатори, бунтовници, бойци(кюрдски, на Хамас), активисти, бандити, изчадие (за Бен Ладен)
Стандарт	терористи (ислямски), терористи-камикадзета, камикадзета, екстремисти, сепаратисти, командоси (чеченски, сепаратистки), ирански доброволци, “мъченици”

Тематичният анализ установи, че и в двата вестника присъства една обща тема, регистрирана още в изследванията на Стоицова и колектив, а именно – “Времето и

историята” [1, 2, 3]. Тя включва подтеми като “Световна антитерористична политика”, “Политика на САЩ”, “сътрудничеството на САЩ и Русия”, “Израел и арабския свят”, “Мястото на исляма като световна религия” и др.

Исторически позовавания от своя страна, са насочени както към събития от настоящата и миналата история, така и включват литературни препратки. Например, фигурират събития от настоящата история: 11 септември, Ирак, история на съвременния тероризъм и др. Или, събития от миналата история: Втора световна война, история на Израел, история на арбаската цивилизация. Или, литературни: Позовавания на библията (Апокалипсиса), корана, митологията (хекатомбите на триликата Богиня и познатите от древногръцката митология близнаци Кастор и Полидевк) и др.

Едно от широко отразените събития в пресата са протестите в ислямския свят срещу публикуването в западни вестници на карикатури на пророка Мохамед. Тази тема е застъпена силно и от българския всекидневник в. Труд, в 43 от неговите статии за изучавания период. В тези материали се разглежда, както позицията на засегнатите ислямски държави, така също позицията на Европа и САЩ. Отразен е откликът на събитието в България, българската държавна политика и отношението на българските мюсюлмани към случилото се като се правят паралели с тероризма, ислямската религия, събитията от 11 септември и пр. Статиите са илюстрирани с богат снимков материал.

Съите събития са отразени доста по-бегло във в. Стандарт. Темата присъства в 16 статии, които отразяват позицията на ислямските държави и протестите на редовите мюсюлмани. Особено внимание е обърнато на либийската позиция във връзка с процеса срещу българските медицински сестри, както и ролята на Турция в посредничеството за разрешаване на проблема. Правят се паралели с 11 септември и др. Съпровождащият снимков материал е по-беден в сравнение с представения във в. Труд.

Относно другото събитие, на което е посветен анализът – войната между Израел и Хизбула, резултатите са слените. Във в.Труд темата е широко отразена в 42 статии. В началото на периода, събитието се представя с по няколко статии на ден и се илюстрира с богат снимков цветен материал. И двете страни са представени сравнително равностойно във вестника, но акцентът пада върху позицията на Израел. Основните медийни теми са позицията на Израел, позицията на Хизбула, позицията на САЩ и Европа, позицията на Сирия и Иран и евакуацията на чужденците, най-вече на

българите от Ливан. Правят се исторически паралели с историята на тероризма, юдеизма, исляма, еврейската история, историята на Ливан и др.

В. Стандарт от своя страна, се спира обширно на събитието като преобладаващо е обърнато внимание на позицията на Израел. Тонът е умерен. Отразяването на събитието е намерило място в 60 статии. Основните теми се повтарят с тези, отразени във в. Труд, с изключение на темата за позицията на САЩ и Европа, където се включва и позицията на Русия. Установяват се исторически позовавания свързани с юдеизма, исляма, християнството, историята на Израел, история на тероризма и др.

Интересно е, че се появяват и съпровождащи темата за тероризма, т.нар. придружаващи теми, за които е характерно, че ескалират по време на кризи на актуални събития от терористичен характер (преобладаващо отразяване на други форми на насилие и бедствия) и отслабват при относително спокойствие и липса на актуални терористични събития. Тогав се преминава към отразяване на по-битови форми на насилие, както и отразяване на проблеми и събития от българската и световната политика.

Във в. Труд например, придружаващите теми са свързани с отразяване на други форми на битово насилие (убийства, изнасилвания, побой и др.), бедствия (урагани, цунами и др.), както и отразяване на теми, предимно от световната политика. Насилието и бедствията са специален акцент във в-к Труд. Езикът е експресивен и образен, придружен със богат снимков материал. По този начин отразяването на тероризма става по-зловещо и ужасяващо.

За в. Стандарт характерните придружаващи теми включват материали, фокусирани върху различни прояви на битово насилие и бедствия, както и материали предимно от българска и по-рядко от световната политика. Отразяването на различните форми на насилие и бедствия заема по-ограничено място сред темите на този вестник.

В заключение, може да се обобщи, че резултатите от изследването потвърждават данните от литературата за широка употреба на метафори при отразяване на тероризма. Установява се също, че по време на протичане на актуални терористични събития акцентът на статиите в пресата се фокусира върху предприетите мерки за защита срещу тероризма. Това вероятно е свързано с необходимостта от балансиране и успокояване на общественото мнение по време на актуална терористична заплаха. Установиха се също така и различия в медийния език и използваните метафори при отразяване на терористични и антитерористични прояви.

Всичко това показва, че българската преса налага определена медийна рамка при отразяване на тероризма. Във вестниците преобладаващо се представят определени схващания и мнения за тероризма и по този начин пресата участва активно в оформянето на неговото медийно лице пред обществото.

Литература

1. Пайпс, Даниел. (2004). Те са терористи, а не бойци и бунтовници, в-к Стандарт, 13 септември, 27 стр.
2. Стоицова, Т., Полио, Х. Р., Цветанска, С., Георгиева, Р., Христова, А. и Мизова, Б. (2004). Психологически прочит на уводните материали за терористичните събития в САЩ от 11 септември 2001 в българската преса: I. Вестник “Сега” – “Хора с бомби в главите”, Годишник на Департамента по масови комуникации, НБУ, 5-18.
3. Стоицова, Т., Полио, Х., Цветанска, С., Р., Георгиева, Русинова-Христова, А, Мизова, Б и Бавро, Н. (2005а). Психологически прочит на уводните материали за терористичните събития в САЩ от 11 септември 2001 в българската преса: II. Вестник “Дневник” – “Трагедия разтърси света”, Психологични изследвания, 1, 2005, 21-37.
4. Стоицова, Т., Р., Георгиева, Цветанска, С., Бавро, Н., Христова, А, Мизова, Б. (2005б). Психологически прочит на уводните материали за терористичните събития в САЩ от 11 септември 2001 в руската преса: III. Вестник “Известия” – “Война в сянка”, Психологични изследвания, 2005, 2, 71-81.
5. Dunn, Elizabeth W. et al. (2005). The War of the Words: How Linguistic Differences in Reporting Shape Perceptions of Terrorism, Analyses of Social Issues and Public Policy, Vol. 5, No. 1, 2005, pp. 67-86.

Дилемата „Йерархични vs. Мрежови структури” и нейното отражение върху борбата срещу тероризма

Доц. д-р Николай Слатински
Факултет Сигурност, Академия на МВР
Преподавател в Нов български университет

В изучаването на процесите и тенденции в международната сигурност напоследък се въвличат модерни категории и понятия като синергетика, хаос, нелинейност, самоорганизация, дисипативни структури, атрактори. Това е резултат от острата необходимост да се обнови и осъвремени апаратът, с който се изследва променената парадигма на сигурността. Част от това разширяване на понятийния и инструментален апарат е и активното нахлуване в обществените науки на *мрежовите структури*.

В доклада се дебатират следното авторово твърдение: един от *водещите конфликти* на настоящето е конфликтът между йерархичните и мрежовите структури. А оттук произтича и *драмата на Държавата* в наши дни. Която драма се описва приблизително по следния начин: днес Държавата трябва да съчетава *йерархичността* –

защото все пак е Държава, с *мрежовостта* – за да е способна да дава отговор на съвременните предизвикателства.

Мрежовите структура са по-гъвкави и по-адаптивни от йерархичните, по-мобилни и по-адекватно реагиращи на промяна на външната среда. В тях няма страх от промени; напротив - там дори се стремят към тях. В мрежовите структури работи правилото на четирите „С”: Солидарност, Съпричастност, Сътрудничество, *Синергия* (системата придобива ново качество, „умножаващо”, а не събиращо свойствата на елементите ѝ).

В мрежовата структура общото са ценностите и културата, доверието и идеята, каузата и *know-how*-то. Другото е въпрос на самоинициатива. В противодействието срещу чумата на 21 век – тероризмът, не е необходимо да се изтребват терористите един по един – това е все едно да си мислим, че ще унищожим бълхите, смачквайки ги една по една.

Трябва да ударим сгъстъците от терористи - ядрата, спящите клетки, сборищата около някои джамии, където се натрупва критична маса от бъдещи камикадзета. Така ще овладеем инициативата, това ще ни даде време и ще можем да концентрираме още сили - полиция, спецслужби и части със специално предназначение за нови и още по-успешни удари.